

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича**

Географічний факультет
Кафедра географії та менеджменту туризму

**«Особливості розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні (на
прикладі України та Румунії)»**

**Випускна кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерській)**

Виконала: Студентка 2 курсу 210-М групи

Житар В.О.

спеціальності 242 «Туризм і рекреація»

ОП «Міжнародний туризм і туроперейтинг»

Керівник: доцент, доктор географічних наук, Бучко Ж.І.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри No _____

Від «____» _____ 202__ р.

Зав. кафедри _____ д.г.н., доц. Король О.Д.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена дослідженню гірського туризму в Карпатському регіоні України та Румунії. Розкрито сутність поняття гірського туризму, подано класифікацію його видів, рівнів складності та безпекові особливості. Охарактеризовано природні умови Карпатського регіону.

Проаналізовано основні підвиди гірського туризму та їх поширення в Українських і Румунських Карпатах. Визначено роль природних, культурно-історичних та інфраструктурних ресурсів у формуванні туристичного потенціалу. Розглянуто питання організації та менеджменту гірського туризму. Практичною частиною дослідження є розроблений маршрут сходження на гору Микулеска. Окреслено проблеми та перспективи розвитку гірського туризму в регіоні.

Ключові слова: гірський туризм, Карпатський регіон, туристичні ресурси, інфраструктура, Україна, Румунія, гора Микулеска.

ABSTRACT

The master's thesis is devoted to the study of mountain tourism in the Carpathian region of Ukraine and Romania. The concept, classification, levels of difficulty and safety aspects of mountain tourism are outlined. The natural features of the Carpathian region are briefly characterized.

The main subtypes of mountain tourism and their development in both countries are analyzed. Natural, cultural-historical and infrastructural resources forming the tourism potential of the region are considered. The study also focuses on the organization and management of mountain tourism. The practical part includes the development of a route to Mykuleska Peak. Key problems and prospects of mountain tourism development are defined.

Keywords: mountain tourism, Carpathian region, tourism resources, infrastructure, Ukraine, Romania, Mykuleska Peak.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Житар В.О.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТАХ	8
1.1 Теоретичні засади гірського туризму	8
1.2 Характеристика Українських та Трансільванських Карпат	13
1.3 Раннє історичне формування гірського туризму в Карпатах.....	16
1.4 Безпекове середовище гірського туризму в Українських та Трансільванських Карпатах	21
Висновки до розділу 1.	29
РОЗДІЛ 2. ПІДВИДИ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ ТА ЇХ ПРОСТОРОВЕ ПОШИРЕННЯ В ТРАНСІЛЬВАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ	31
2.1 Активні та спортивні підвиди гірського туризму і їх поширення	31
2.2. Пізнавальні, природоорієнтовані та культурно-етнографічні види гірського туризму	37
2.3 Порівняльна характеристика популярності гірських підвидів туризму в Україні та Румунії	42
Висновок до розділу 2.	44
Розділ 3. КОМПЛЕКСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕСУРСІВ ТА УМОВ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ	46
3.1 Культурно-історичні ресурси Карпат	46
3.2 Інфраструктурна та архітектурна компонента регіону	52
3.3 Природний потенціал Карпатського краю	72
Висновок до розділу 3.	82
РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА РУМУНІЇ	84
4.1 Менеджмент гірського туризму	84
4.2 Розробка туристичного маршруту «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска»	87
4.3 Проблеми та перспективи розвитку гірського туризму в Карпатах	99
Висновок до розділу 4..	102
ВИСНОВКИ	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	106
ДОДАТКИ	112

ВСТУП

Актуальність дослідження. У світі, де ритм життя стає дедалі швидшим, а інформаційний простір - перенасиченим, люди все частіше звертаються до природи як до джерела рівноваги та внутрішнього ресурсу. Саме тому гірський туризм набуває особливої цінності, адже він поєднує можливість фізичного оновлення, мандрівне пізнання та знайомство з культурною автентичністю гірських територій. У таких умовах особливого значення набуває туризм, зокрема гірський туризм, що поєднує у собі активний відпочинок, оздоровлення, пізнання природи та культурне збагачення. Карпатський регіон приваблює туристів унікальним поєднанням природних ландшафтів, етнокультурної самобутності та багатовікової історії, що робить його одним із найбільш перспективних туристичних районів Центральної та Східної Європи.

Карпатські гори простягаються територіями кількох держав, а Україна й Румунія відіграють у цьому регіоні ключову роль. Їхні гірські райони мають спільні геоморфологічні, кліматичні та екологічні характеристики, водночас формуючи унікальні національні моделі туристичного розвитку.

Важливим чинником розвитку гірського туризму є природно-ресурсний потенціал. Рельєф, клімат, ліси, різноманіття флори та фауни формують основу рекреаційних можливостей Карпат, сприяють популярності пішохідних, альпіністських, лижних, велосипедних та пізнавально-гірських маршрутів. Для гірських територій саме природне середовище є ключовим туристичним ресурсом, а його збереження - необхідною умовою сталого розвитку. Не менш вагоме значення має культурно-історична спадщина регіону, яка представлена традиційною архітектурою, унікальними етнографічними комплексами, дерев'яними церквами, гуцульськими граждами, марамурською та бойківською архітектурою, а також багатством традицій. Ці елементи створюють неповторну атмосферу Карпатського краю, підсилюють туристичну привабливість і формують передумови для розвитку культурного та пізнавального туризму. Важливою складовою становлення гірського туризму є розвиток туристичної

інфраструктури, насамперед гірськолижних курортів та мережі високогірних притулків. Саме вони формують доступність, безпеку та комфорт перебування у гірській місцевості. Провідні українські курорти Буковель, Драгобрат, Славське, Пилипець, Мигове та румунські гірські центри Пояна Брашов, Сіная, Буштень, Предял, Ватра Дорней стали ключовими осередками туристичної активності, модернізації інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності регіону.

Розгалужена мережа туристичних притулків відіграє не меншу роль, забезпечуючи мандрівникам можливість безпечного пересування високогір'ям, підтримуючи розвиток багатоденних маршрутів і сприяючи поширенню пізнавально-спортивних форм туризму. Їх наявність є визначальною для формування сталого гірського туризму, орієнтованого на екологічність, доступність та збереження природного середовища.

Комплексний розвиток гірського туризму в Карпатському регіоні можливий лише за умов збалансованого управління природними ресурсами, збереження культурної спадщини, зміцнення інфраструктури та активного міжнародного співробітництва. Враховуючи унікальність природних і культурних характеристик Карпат, формування стратегічних зон зростання та підтримка транскордонних туристичних проєктів між Україною та Румунією є визначальними факторами майбутнього розвитку регіону.

Мета дослідження. Проаналізувати розвиток гірського туризму на території України та Румунії та визначити чинники, що формують привабливість Карпатського краю.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання** дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел щодо сутності гірського туризму, підходів до його класифікації та чинників розвитку в Карпатському регіоні.
2. Визначити історичний аспект формування Карпатського краю на території України та Румунії.

3.Охарактеризувати природно-географічні, культурно-історичні та інфраструктурні ресурси Українських Карпат і Румунських Карпат, що формують туристичний потенціал регіону.

4.Проаналізувати види гірського туризму та зону їх задіяння в межах Карпатського регіону.

5.Розробити гірський маршрут.

Об’єкт дослідження. Процес формування та розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні.

Предмет дослідження. Особливості природних, культурно-історичних, інфраструктурних та безпекових чинників розвитку гірського туризму в Україні та Румунії, а також їх вплив на туристичну діяльність і формування туристичного продукту.

Відповідно до мети та завдань було використано такі методи дослідження: **теоретичні** (аналіз та вивчення літератури із теми дослідження); **порівняльно-географічний метод** (порівняння курортів та особливостей із теми дослідження); **системний аналіз** (комплексне вивчення туристичної системи регіону: інфраструктура, безпека, культура і т.д.); **метод бенчмаркінгу** (порівняння курортів за рейтингом та ціною житла); **метод маршрутного планування** (розробка авторського маршруту Карпатами).

Наукова новизна одержаних результатів. Українська та Румунська частина Карпатського краю вже багато років досліджується та доповнюється новими відкриттями. В роботі доповнено культурно-архітектурні та природні ресурси, проаналізовано вплив сучасної та старовинної архітектури на становлення розвитку Карпат як туристичної привабливості для туриста, узагальнено та доповнено сучасний стан підвидів гірського туризму та їх реалізацію в Карпатах, вперше зроблено висновки з приводу безпекової ситуації на двох частинах регіону та вперше розроблено маршрут до гори Микулеска.

Теоретичне значення дослідження. Виявлені закономірності та тенденції розвитку туризму у Карпатах можуть стати основою для подальших досліджень та прогнозування розвитку гірського туризму в Центральній та Східній Європі.

Концептуальна робота над туристичним маршрутом може бути застосована у практиці туристичних агентств, курортів та місцевих адміністрацій.

Практичне значення досліджень. Дослідження може бути застосоване як аналітична база для подальших досліджень розвитку гірського туризму, для удосконалення підходів до створення курортних продуктів, враховуючи природний, культурний та історичний потенціал Карпат, окрім цього, розроблений у роботі туристичний маршрут може бути адаптований до використання турклубами, гідами, туристичними агенціями. Маршрут було затверджено на впровадження туристичною агенцією «Аруба-Тур». (додаток В.3)

Особистий внесок студента. Полягає в самостійному відборі, аналізі та систематизації наукових джерел, статистичних даних та матеріалів щодо розвитку гірського туризму в Україні та Румунії, самостійній розробці туристичного маршруту, узагальненні культурно-історичних, архітектурних та природних чинників, які визначають сучасну туристичну привабливість регіону.

Апробація роботи. Роботу було апробовано під час І-шої Всеукраїнської студентської інтернет-конференції “Туризм, рекреація, гостинність”. Україна, м. Львів, 16 травня 2025 р. Тези було опубліковано у збірнику в третьому розділі під назвою «Гостинність в контексті сучасних викликів рекреації та туризму», ст. 136.

Структура магістерської роботи. Робота включає 94 сторінки основного тексту, складається із вступу, 4 розділів, 13 пунктів, висновку, списку використаних джерел, має 7 рисунків, 4 мап, 8 таблиць, 2 діаграми та 3 сертифікати.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТАХ

1.1 Теоретичні засади гірського туризму

Гірський туризм отримав своє перше визнання як окремий вид діяльності в «Енциклопедії туризму» (Jafari, 2003) і поступово зайняв міцне місце серед різноманітних форм туризму. [26] За останні десятиліття цей напрямок активно рухається вперед та набирає популярності по всьому світу, що робить його дедалі популярнішим серед міжнародних туристів. Цей вид відпочинку приваблює завдяки особливому зв'язку, який люди встановлюють із природою, зокрема з гірськими ландшафтами, що перетворюються на центри значного туристичного інтересу.

Згідно з UNWTO, *гірський туризм* - «це тип туристичної діяльності, яка відбувається в певному та обмеженому географічному просторі, наприклад пагорби або гори, з характерними характеристиками та атрибутами, які притаманні певному ландшафту, топографії, клімату, біорізноманіттю (флора та фауна) та місцевій громаді. Даний вид туризму охоплює широкий спектр заходів, пов'язаних із потребою перебувати на відкритому повітрі та спілкуватися з природою у вільний час.» [51]

Гірський туризм наразі розуміється як широке поняття екстремального виду дозвілля, що включає різні види діяльності, які потребують м'язевої сили та базової фізичної підготовки.

Термін «гірський туризм» (з англійської «mountain tourism») має прямий зв'язок з розвитком альпінізму та зміною культурного ставлення до гір у Європі. Важливим теоретичним джерелом, що дозволяє простежити цей процес, є монографія Пітера Г. Гансена «The Summits of Modern Man: Mountaineering after the Enlightenment» (2013), у якій автор досліджує, як сходження на вершини сформувало нову модель взаємодії людини з гірським середовищем та стало основою для подальшого розвитку гірських практик, у тому числі туризму. Згідно Г.Гансеном, до XVII століття гори сприймалися як «арена страху» та те,

що люди постійно намагалися уникати, і лише в добу Просвітництва людство почало переосмислювати своє ставлення до гір як до об'єкту науки, випробовувань та естетичного споглядання, і саме період Просвітництва закладе перші мотиви що дадуть поштовх для розвитку терміна «гірський туризм». Важливою постаттю у розвитку гірського туризму є Бенедикт де Соссюр, який здійснив серію сходжень у Альпах та заклав практику «сходження заради пізнання», де поєднувались рекреаційні мотиви та наука. Після перших організованих сходжень гори інтерпретувалися як спосіб самоствердження, спосіб саопізнання та вихід з меж буденності та звичності, після чого закріпилася ідея що гори – це простір особистого розвитку та особливого досвіду. Таким чином, альпінізм є як культурний та ідейний посередник гірського туризму, що пояснює що поняття «гірського туризму» формувалося не як суто спортивне чи рекреаційне явище, а як культурна практика, пов'язана з новим способом переживання та відчування гір. [31] Альпінізм також дав поштовх першим товариствам-клубам (наприклад «British Alpine Club» та «Österreichischer Alpenverein», які запровадили поняття гірських екскурсій та подорожей, що поступово трансформувало класичний альпінізм в гірський туризм.

Гірський туризм нині є одним із ключових напрямів розвитку активного відпочинку та рекреації в гірських місцевостях, зокрема в Карпатському регіоні. Його актуальність постійно зростає, оскільки він охоплює не лише традиційні види активностей на кшталт спорту чи зимового відпочинку, а й стає важливим чинником екологічного, соціально-економічного та сталого розвитку гірських територій.

До видів гірського туризму належать такі види рекреації:

1) туристичні походи (англ. Hiking) - Це піший похід гірською місцевістю за заздалегідь визначеним маршрутом, що передбачає ночівлю в наметах та самостійне приготування їжі на багатті або газовому пальнику. Наразі на ринку набирають популярність одноденні походи в гори з супроводом

спеціально-навченої людини, яка веде групу людей за один день підготовленим маршрутом;

2) скелелазіння - вид підйому на гору по скелястому рел'єфу, який передбачає наявність страхування та точок опори;

3) альпінізм - вид спорту і активного відпочинку, який має на меті сходження на вершини гір з подальшим спуском шляхом підйому або іншим шляхом;

4) гірськолижний туризм - спуск з гір природними сніжними схилами або спеціально підготовленими трасами на лижах

5) сноубординг - спуск по снігу з гірських схилів на спеціально обладнаній дошці;

6) скітур - гірський туризм з використанням лиж і спеціальних кріплень для підйому в гору;

7) лижний альпінізм - сходження на гору з метою спуститися на лижах чи сноуборді;

8) пізнавально-гірський туризм – вид туризму, що поєднує перебування в гірському середовищі та отримання нових знань (про природу, культуру, тощо);

9) гастрономічний туризм – туризм, що спрямований на знайомство та дегустацію місцевої кухні, участь у майстеркласах, відвідування сироварень, бринзарень, пасік;

10) лікувально-оздоровчий туризм – туризм, що спирається на лікування завдяки використанню природних дарів, наприклад мінеральних вод, клімату та санаторно-курортної інфраструктури;

11) водний туризм – це активний вид туризму, який здійснюється на гірських озерах, річках та водосховищах, включає в себе рафтинг, каякінг, сплави на байдарках;

12) кінний туризм – подорожування на конях гірськими місцевостями.

[1, с. 8]

Складність гірського туризму обумовлюється маршрутами, оскільки не рідко вони проходять на висоті більше ніж 2500-3000 метрів над рівнем моря, що потребує більшої наявності спеціального обладнання, обережності, спеціально-підготовленої людини-гіда та перебування в горах більше ніж декілька днів.

Гірський туризм через свою небезпечність налічує 6 категорій складності [17]:

Таблиця 1.1

Категорії складності гірських походів

<i>Категорія складності походу</i>	<i>Рекомендована тривалість днів</i>	<i>Мінімальна протяжність (км)</i>
I	6	100
II	8	120
III	10	140
IV	13	150
V	16	160
VI	20	160

Звичайно, в наш час багато чого змінилось, і сьогодні, якщо людина хоче поїхати в гори на відпочинок, це не обов'язково має бути маршрут на 100-160 кілометрів з підйомом на декілька найвищих точок. Туроператори рухаються вперед і на ринку популяризуються такі види маршрутів, як одноденні походи на одну або декілька гірських точок, що не прив'язує людину до часового простору у своїй подорожі та робить відвідування природних місцинок більш доступним та загальним. Такі подорожі також полегшують можливість відвідування бажаних місць людям, які мають вади зі здоров'ям, низьку витривалість та погану фізичну форму.

Окрім того, на ринку гірських подорожей з'явилися «джип-тури» до невисоких точок, що робить подорожі менш енергозатратними та доступними для сімей з дітьми.

Гірський туризм дозволяє нам вивчати культуру людей, які живуть на полонинах, бачити неймовірні природні куточки нашого світу, спостерігати за флорою та фауною, куштувати неперевершені місцеві вироби. Такий туризм покращує людську витривалість та фізичну форму, одночасно розважає та дає можливість морального відпочинку завдяки з'єднанню з природою та новим знайомствам на маршрутах та туристичних базах.

Взаємозв'язок між горами і туризмом незаперечний, гори є місцем з великим туристичним потоком і подальший розвиток такого туризму сприяє розвитку стійкої діяльності, яка здатна покращити економічні умови регіонів, де часто проживає населення з низьким рівнем доходів, що включають в себе сільські місцевості. [26]

Завдяки великим туристичним потокам сільські місцевості мають змогу просувати місцеві вироби, покращувати стан громади, забезпечувати сталий розвиток територій та підвищувати цінність локації. Гірський туризм є дійсно важливою складовою в економіці сіл або міст, що знаходяться в горах, українці та румуни в Карпатах поєднують сільське господарство разом з очікуванням туристів у свій регіон, оскільки прибуток від туриста може бути високим: турист приносить гроші у садиби, колиби, купляє місцеві вироби, одяг, їжу, замовляє екскурсії та орендує гірські автомобілі. Отже, для місцевих громад в горах туризм ж вигідною ланкою для бізнесу.

Висновок. Гірський туризм – це екстремальний вид туризму, що протікає на значних висотах з потребою в м'язевій силі та підготовці для здійснення комфортного гірського сходження. Вибір на користь саме такого туризму стоїть в потребі людини на перебування з природою та на відкритому повітрі. Існує декілька видів рекреації, що належать саме до гірського туризму, а саме: походи, скелелазіння, альпінізм, гірськолижний туризм, сноубординг, скітур, лижний альпінізм гастрономічний туризм, лікувально-оздоровчий туризм, водний та

кінний туризм, і кожен з цих видів гірського туризму є важливою складовою як економіки, так і людського дозвілля. Також гірський туризм налічує 6 видів складності, але в сучасному світі почали з'являтися більш легкі форми походів, які полегшують підйоми та не розраховані на тривале перебування та адаптацію на висотах, як, до прикладу, одноденні походи або «джип-тури», що виштовхнуло гірський туризм в маси та зробило більш доступним для споживача. Варто зазначити і те, що туризм для гірської місцевості є одним з важливих економічних факторів, незважаючи на те, що місцеві займаються сільським господарством, турист є надзвичайно хорошим ресурсом прибутку, гроші з якого допомагають покращувати стан громади та покращує економічну ситуацію регіону, де зазвичай проживають люди з низьким рівнем доходу.

1.2 Характеристика Українських та Трансільванських Карпат

Україна є найбільшою за площею державою Європи, розташованою у Східній частині континенту. Вона вирізняється вигідним географічним положенням, різноманіттям природних зон та значними рекреаційними ресурсами. Західна частина України охоплює Українські Карпати - важливий гірський регіон, який характеризується складним рельєфом, густими лісами, помірно-континентальним кліматом та розвиненою річковою мережею. Карпати відіграють ключову роль у формуванні природного, туристичного та етнокультурного потенціалу держави.

Румунія розташована у південно-східній частині Європи та є однією з провідних карпатських держав. Значну частину її території займають Трансільванські Карпати, які вирізняються високими гірськими масивами, значними перепадами висот і різноманіттям природних ландшафтів. Румунські Карпати мають важливе значення для розвитку гірського, оздоровчого та екологічного туризму, а також формують основу туристичної інфраструктури країни.

Карпати являють собою унікальний об'єкт світового значення, вплив якого на екологічний стан простежується по всій Європі, об'єкт, до якого їздять

з багатьох країн аби насолодитись красою природи. Окрім багатства природних ресурсів, Карпати також вирізняються багатою культурною спадщиною, яка впродовж століть об'єднувала численні національні та етнічні громади. Особливе географічне положення, гірський рельєф, ліси, кліматичні умови, багатство сировинних ресурсів роблять гірський туризм в Карпатах привабливим для багатьох людей різних національностей. [24]

Карпатські гори є найдовшим, найбільш звивистим і фрагментованим гірським масивом у Європі. Їх загальна довжина сягає 1,500 км, що робить їх довшими за Альпи.

Карпати, висота яких лише в окремих місцях перевищує 2500 метрів, зазвичай не мають надто високих вершин, значних снігових полів, великих льодовиків, високих водоспадів чи численних озер. Жоден відрізок Карпатського хребта не вкритий снігом протягом усього року і не має льодовикових утворень. У своїх найвищих точках Карпати не порівнюються до Альп, хоча ці гірські системи подібні за зовнішнім виглядом, кліматичними умовами та флорою.

Карпатська область в Україні складається із Львівського, Чернівецького, Закарпатського та Івано-Франківського регіону, що складає 14% від Карпат, більшість територій є гірськими і зосереджені в західній частині.

Найвищою точкою є гора Говерла, висота якої становить 2061 м. Карпати переважно представлені середньо-та низькогірними формами рельєфу, для яких характерні долини і улоговини, де розташовано багато населених пунктів. Карпатам в Україні характерна значна лісистість, що робить гори густими та наповненими. [37, с. 26]

Румунська область Карпат складається з Валахської, Мунтенійської, Олтенійської, Банатської та Трансильванської областей, яка також має назву «Трансильванські Альпи» (рум. *Carpatii Meridionali*). Румунські Карпати займають 55% від усієї території, вони є сильно вигнутими та вкритими хребтами.

Гори займають приблизно 23% території Румунії, площа якої становить 238 397 км². За своїми масштабами Карпати поступаються лише Альпам,

посідаючи друге місце серед найбільших гірських систем Європи. Карпатська дуга простягається на території країни приблизно на 1000 км, охоплюючи площу близько 71 000 км². Характерною рисою Карпат в Румунії є переважно низько- та середньовисотний рельєф, як і в Україні, ширина гірської системи не перевищує 100 км.

Рельєф Карпат поділений як у поздовжньому, так і в поперечному напрямках, утворюючи численні долини та вершини, найвищі з яких сягають 2 256 м. У регіоні розташовано чимало населених пунктів, що лежать на висотах понад 1200 м над рівнем моря. Найвищою точкою є гора Молдовяну (2 544 м), яка знаходиться у Фегераських горах Південних Карпат. Ці гори, що простягаються зі сходу на захід між долинами Прахова і Тіміш-Черна, складаються переважно з кристалічних порід, верхні частини масивів Бучеджі, Фегараш, Паранг і Ретезат вирізняються льодовиковими формами альпійського рельєфу. Сніговий покрив залежить від висоти та місцевості, зазвичай утримується з кінця листопада до кінця березня, іноді зберігаючись і до квітня. [50]

Рис. 1.2. Місцезнаходження Карпат в Україні та Румунії.

Карпатські гори вирізняються багатством унікальних ландшафтів, природних і культурних об'єктів, які відображають як географічне різноманіття, так і особливості регіональної еволюції взаємодії людини з довкіллям упродовж історії.

Карпатський регіон є домом для близько 18 мільйонів мешканців, що належать до різних етнічних спільнот і мають тривалу культурну спадщину. Міжнародне значення цього гірського простору було офіційно підкреслено у 2003 році, коли сім держав підписали та згодом ратифікували Карпатську рамкову конвенцію, документ, спрямований на забезпечення охорони і сталого розвитку Карпат (Carpathian Convention, 2003) [28, ст. 6]. Загалом для Карпат

характерне таке поєднання: північ і захід гір здебільшого займають слов'янські народи, а південні території переважно румуни та угорці.

Висновок. Карпати - це унікальне природне явище, що посідає друге місце серед найбільших гірських масивів, уступаючи місце лише Альпам. Карпати в Україні займають 14% від площі, а в Румунії - аж 55% від площі країни. Найбільшими горами є Говерла та Молдовяну, рель'єф представлений середньо-та низькогірними формами рельєфу з характерними долинами та улоговинами, а проживає в Карпатах близько 18 тисяч мешканців, серед яких найбільше слов'янського, румунського та угорського населення.

1.3 Раннє історичне формування гірського туризму в Карпатах

Туризм є найбільш динамічним сектором місцевої економіки в Карпатах. З середини XIX століття територія Західної України стала популярною серед мешканців Австро-Угорщини як місце для відпочинку та оздоровлення, а згодом тут відпочивали також люди з Польщі та Чехословаччини. Активний розвиток туризму в цьому регіоні значною мірою відбувся завдяки створенню організацій, таких як Австрійський альпійський союз та Польське Татранське товариство, які відкрили свої відділення і в сучасній Івано-Франківській області: зокрема, Станіславське відділення в Івано-Франківську та відділення «Чорногора» в Коломиї. Ці організації організовували туристичні походи, розширювали мережу гірських притулків та маркували популярні маршрути.

Особливою популярністю серед туристів користувався Чорногірський хребет Українських Карпат, що сприяло активному розвитку туристичної інфраструктури в цій місцевості протягом XIX–XX століть. У 1878 році в урочищі Гаджина на Чорногорі був збудований перший гірський притулок, а вже в 1904 році відділення Польського Татранського товариства почало маркувати туристичні маршрути кольоровими смугами. Згодом з'явилися нові туристичні бази в урочищах Заросляк біля Говерли (1879), Завося в долині

Пруту, на полонині Гропа поблизу Піп-Івану (1883) та біля підніжжя гори Смотрич (1900). У міжвоєнний період кількість туристичних притулків у Чорногорі продовжувала зростати, так у 1937 році була створена база на полонині Маришевська. У міжвоєнний період притулки в Чорногорі були в кількох місцях: на полонині Маришевська (з 1937 р.), на Яблуницькому перевалі (з 1932 р.), біля підніжжя гори Кукул з боку Ворохти, на хребті Кострич, а також з боку Закарпаття, у долинах Рогнеська та Квасівський Менчл, біля підніжжя гори Гутин-Томнатик.

Заснування Рахівського осередку Чехословацького клубу туристів стало важливим стимулом для розвитку туризму на території сучасного Закарпаття в XX столітті. Завдяки діяльності цього клубу в регіоні почала формуватися мережа гірських притулків, зокрема було збудовано туристичний притулок на полонині Менчул Квасівський на висоті 1314 метрів над рівнем моря. Ще одне товариство, яке дало поштовх до розвитку туризму Карпатського краю було товариство «Плай», засноване в 1924 році з метою організації місцевої історико-туристичної діяльності. Товариство займалося дослідженням місцевої історії - збиранням етнографічних описів, історичних матеріалів, аналізом природного середовища та ресурсів, результати чого використовувалися при розробці та маркуванні туристичних маршрутів, а також картографуванні. [29] На Чорногорі та Горганах були прокладені туристичні маршрути. Гірські рятувальники, які відповідали за розміщення та супровід туристів, обслуговування притулків тощо, утримувалися за рахунок членських внесків та пожертв.

Для формування гірського туризму в румунській частині Карпат ключовими стало XIX століття, коли група людей з Брашова здійснила підйом на масив Пятра-Краюлуй, що поклато розвиток товариства під назвою «Трансільванське альпійське товариство», яке розмітило безліч туристичних стежок масиву Пятра-Краюлуй, а пізніше було засноване «Трансільванське карпатське товариство туристів» (SKV), яке займалося будівництвом притулків, розробкою маршрутів та маркуванням, наприклад, завдяки саме цьому

товариству був збудований перший притулок на схилі Vlădușca, розрахований приблизно на 25 осіб, і у горах Буцеж за їх ініціативи було збудовано першу дерев'яну хижу на вершині Ому під назвою Sabana Omu. Філія SKV у Брашові позначила 84 км туристичних стежок у Піатра-Краюлуй, Найвідомішою з них є стежка «Ла-Ланцурі», також відома як «стежка Деубеля» [42]. Товариство опублікувало близько 56 праць у галузі гірського туризму та володіло великими даними з приводу Карпатських гір, проводило екскурсії на вершини румунських Карпат, маючи за головну мету вивчення природного середовища в гірських районах, а також у сусідніх районах великих міст, та підготовку гідів [25, с. 178].

Варто згадати, що першими, хто досліджував Українську частину Карпат, в особливості Чорногірський масив, були науковці: ботаніки, геологи та метеорологи з локальними краєзнавцями, які з середини XIX століття робили низку різних досліджень, такі як вивчення флори і фауни, їх класифікація та перші описи, складання карт та вивчення екосистеми. Одними з видатних науковців, які зробили значний внесок у вивчення української частини Карпат були Василь Доманицький, який досліджував природу Карпат, Станіслав Дністрянський, який систематизував географічні знання про Карпати, Микола Шарлемань, який досліджував тваринний світ та інші. Варто згадати письменника Івана Франка, який був не лише письменником, але й етнографом та досліджував Гуцульщину, про яку багато писав та досліджував побут та природу регіону. Локальні краєзнавці брали участь у маркуванні перших маршрутів та їх розробці, організовували перші притулки та допомагали науковцям. У 1920-30-х роках активно діяли туристичні маршрути в Чорногорі й прилеглих регіонах, а кількість притулків і баз для туристів зростала. Наприклад, вже в 1937 році було близько 61 туристичних центрів із загальною кількістю ліжкомісць приблизно 475, які могли приймати туристів у Карпатах [29]. Румунську частину Карпат першими досліджували такі науковці, як H.W. Scott у масиві Піатра-Краюлуй, який досліджував флору регіону, Антон Курц, що був дослідником картографічних установ Відня та складав карти масиву

Пятра-Краюлуй з підняттям на сам масив, Еманнуїл де Мартон, що досліджував Південні та Трансільванські Карпати та Георге Мурешан, який описував будову Фегерашських та Роднянських гір, праці науковців заклали підґрунтя для розвитку туризму в румунських Карпатах та поступово дали поштовх для здійснення рекреації. Завдяки діяльності SKV з'явилися перші туристичні товариства, проклалося безліч стежок та було збудовано перші притулки, а в межі з 1918-го по 1939-і роки почали зростати курортні бази, такі як Сіная та інші, прокладалися гірськолижні траси, починалась забудівля шале, доріг, залізничного сполучення. Згідно історичним відомостям, саме цей період в історії Румунських Карпат є ключовим у формуванні маршрутів, курортів та в загальному інфраструктури [25].

Підготувати базу для розвитку гірського туризму значною мірою допомогли гуцули - високогірні пастухи, чиє життя було повністю окутане випасом овець, виробництвом сирів, музичною традицією, як до прикладу трембіта та народні пісні, а також дерев'яними ремеслами. Модель господарювання на полонині та піднімання худоби до вершин формувала безліч стежок, садиб та притулків, що пізніше було взяте за основу для подальшого розвитку туристичних стежок. Традиційна культура Карпатського краю зіграла значну роль у формуванні культурно-пізнавального туризму краю. Що стосується румунського регіону - сакси, які з XII століття оселилися в Трансильванії, підтримували тісні економічні та культурні зв'язки з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Завдяки цим контактам у Карпати були перенесені альпійські традиції, такі як створення туристичних товариств, упорядкування маркованих стежок і будівництво гірських притулків, що вже існували в Альпах. Таким чином, саксонська громада запровадила в регіоні європейську модель гірського туризму, перетворивши звичайні мандрівки на систематизовану та культурно впорядковану форму відпочинку.

Висновок. Головними організаціями, що надали поштовх Карпатам до процвітання були Австрійський альпійський союз та Польське Татранське товариство, Рахівський осередок Чехословацького клубу туристів, організація

«Плай», «Трансільванське альпійське товариство» та «Трансільванське карпатське товариство туристів» (SKV) – усі ці організації були одними з перших провідних організацій, що організовували туристичні гірські походи, облаштовували туристичні притулки та маркували стежки. Австрійський Альпійський союз та Польське татранське товариство збудували перший притулок на урочищі Гаджина на Чорногорі, побудували туристичні бази в урочищах Заросляк, Завоєля, на полонині Гропа поблизу Піп-Івану та біля підніжжя гори Смотрич. Також у міжвоєнний період була створена база на полонині Маришевська, на Яблуницькому перевалі, біля підніжжя гори Кукул, на хребті Кострич, а також з боку Закарпаття, у долинах Рогнеська та Квасівський Менчл. Рахівський осередок Чехословацького клубу туристів почав формування гірських притулків на Закарпатті, а товариство «Плай» досліджувало місцеву історію, аналізувало ресурси та природу, збирало етнографічні описи та маркувало маршрути. «Трансільванське альпійське товариство» в Румунії промаркувало безліч туристичних стежок масиву Пятра-Краюлуй, а «Трансільванське карпатське товариство туристів» (SKV) збудувало перший притулок на схилі Vlădușca, першу дерев'яну хижу на вершині Ому та промаркувало понад 84 кілометри туристичних стежок у масиві Піатра-Краюлуй. Також товариство опублікувало безліч праць у галузі туризму та проводило екскурсії, підготувало майбутніх гірських гідів.

Окрім цього, ми знайшли, що важливими особами, що докладали зусилля до формування гірського туризму були такі постаті, як Василь Доманицький, Станіслав Дністрянський, Микола Шарлемань, Іван Франко, Х.В. Скотт, Антон Курц, Еммануїл де Мартон та Георге Мурешан: усі з цих науковців займались дослідженням Карпат з тієї чи іншої точки зору. Гуцули та сакси теж мали надзвичайний вплив на розвиток Карпат: стежки гуцулів для випасу худоби надалі слугували ідентифікатором для майбутніх туристичних стежок, а завдяки саксам гірська модель перетворилась на гірську європейську модель, що дало поштовх більш якісній організації відпочинку.

1.4 Безпекове середовище гірського туризму в Українських та Трансільванських Карпатах

Розв'язання питань, пов'язаних зі здоров'ям і безпекою, є ключовою умовою для сталого розвитку туризму, особливо враховуючи чутливість міжнародних туристів до реальних чи уявних загроз. Ефективне управління такими аспектами має значний вплив як на туристів, так і на туристичну галузь і місцеві громади. Карпатський регіон є регіоном з підвищеною безпекою для туриста, оскільки має складний рельєф та непередбачувані погодні умови, що може бути потенційно

Ризики, пов'язані з гірськими подорожами, залежать від місця призначення, тривалості перебування, характеру діяльності, рівня харчування, а також від поведінки туриста, стану його здоров'я, віку, статі та досвіду. Маршрути Карпатами не являють собою надзвичайно велику складність та небезпеку для туриста, оскільки багато маршрутів мають знаки або помітки, щоб турист не заблукав, невелика кількість маршрутів має гострі схили. Більшість небезпек, які викликані в Карпатах, являють собою погану підготовку туриста до сходження на вершину.

Ризики поганої підготовки включають:

- 1) теплові удари
- 2) втому
- 3) переохолодження
- 4) гірську хворобу
- 5) харчові отруєння [20].

Слід зазначити, що туристу завжди слід пам'ятати, що похід горами може стати неприємним спогадом, особливо взимку.

Взимку особливу увагу слід приділяти таким українським горам, як Говерла, Петрос, Піп Іван, Бребенескул, Гутин-Томнатик, Туркул, Данциж, саме на цих вершинах формується більшість лавин в Карпатському регіоні, через які гинули люди. Похід Румунськими Карпатами є набагато складнішим, ніж похід Українськими Карпатами. В Румунському регіоні стають небезпечними гора

Молдовяну та гірська дорога Трансфарагаш, яка через свої схили навіть влітку являє небезпеку при різкому вождінні автомобіля. Взимку що українська частина Карпат, що Румунська, характеризуються швидкою зміною температур, зі стабільної та комфортної погоди регіон може одразу вкритися дощем або різкими снігопадами, особливо на висотах від 1500 метрів над рівнем моря, це може спричиняти зсуви в ґрунті та обвали, також через погану видимість через туман та хутровини підвищує ризик отримання травм у туристів. Взимку також погіршується видимість маркування маршрутів, що значно підвищує шанс заблукати в гірській місцевості, підвищується ризик утворення лавин та ризик отримати переохолодження, а через неправильну підготовку, неправильне спорядження та недостатні знання місцевості похід може стати фатальним випробовуванням. Взимку туристу варто подбати про додаткове спорядження, таке як змінна пара шкарпеток, зимова палатка, спальний мішок, термобілизна, теплий одяг, зимове трекінгове взуття, шапка, балаклава, рукавиці, кішки та дощевик.

Якщо порівнювати Карпати Румунії та Карпати України за безпековою ситуацією для туристів, слід зазначити що за кліматичними умовами країни схожі, для обидвох територій характерні різкі зміни погоди, але згідно нашого аналізу, Румунія має набагато більше моніторингових стратегій за кліматом, наприклад «GFDRR», що підвищує готовність до непогоди. В Україні так само відслідковуються катаклізми, наприклад «ДСНС» займаються попередженням непогоди, проте ресурси моніторингу є значно обмеженими. «GFDRR» в Румунії також працюють над зменшенням ризику зсувів та ерозій, що є характерним для Румунських Карпат, які зосереджені в п'яти основних районах:

- 1)Трансільванське плато
- 2)Гетське передгір'я
- 3)Предкарпатські пагорби
- 4)Молдавське плато
- 5)Дунайська сторона Добрузького плато.

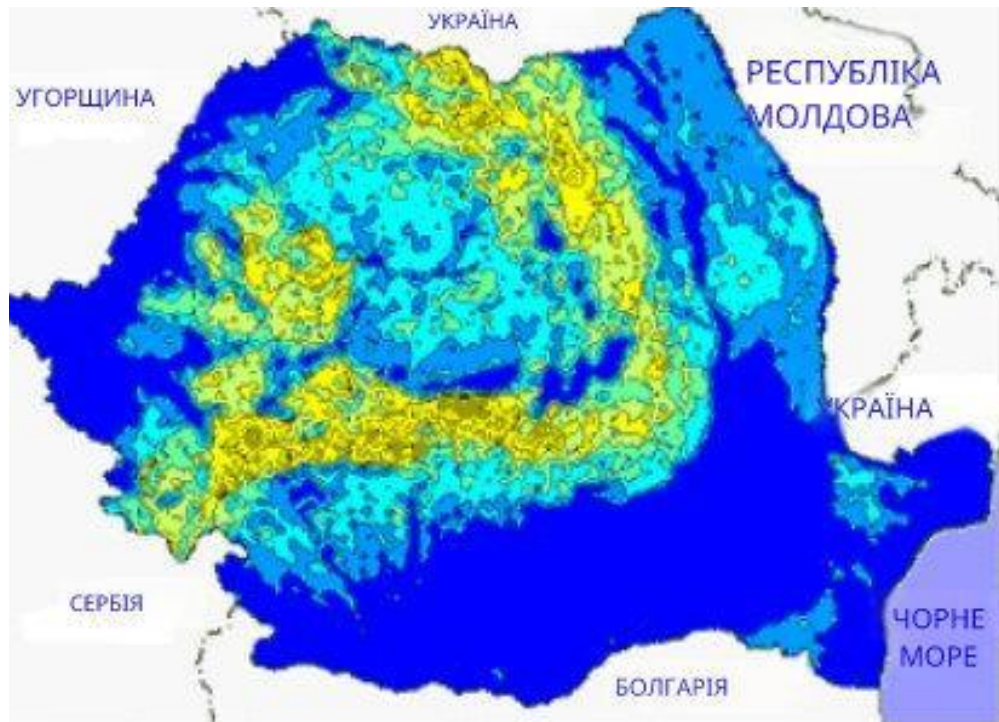

Рис. 1.4. Райони Румунії, які найбільш піддатні до зсувів
Райони, що є найбільш піддатними до зсувів, позначені
світло-блакитним кольором. На мапі видно, що в Румунії даних районів є
доста багато.

Аналізуючи рятувальні служби та їх реагування на проблеми туристів в Карпатській місцевості, слід зазначити, що рятувальна система «Salvamont» в Румунії значно випереджує «ДСНС» в Україні. Згідно звіту про роботу, яку надають «Salvamont», за 2023-ий рік рятувальна служба врятувала понад 8.000 тисяч осіб та провела 6.548 тисяч рятувальних операцій, де час очікування був від 30-ти хвилин до 2-х годин [Додаток А.2]. Згідно МВС України, за 2024-ий рік «ДСНС» врятували 534 особи, а час очікування становив від 2-х годин до 6-и годин, в залежності від регіону. «Salvamont» мають 42 центри, які мають сучасне обладнання та сучасну гелікоптерну систему евакуації, дрони, електровсюдиходи та медичні пункти з дефібриляторами, окрім цього, «Salvamont» вміють автоматично визначати координати потерпілого через GPS, а «ДСНС» мають лише 5 пошуково-рятувальних підрозділів та базове оснащення, наприклад снігоходи, авто та квадроцикли, а гелікоптерна евакуація

відбувається лише по запиту та працює не на постійній основі. Згідно підготовки фахівців, в Україні система тренінгів розвинена слабо, а в Румунії вона виведена на стандарт та є власна школа гірського рятування з розвинуеною системою тренінгів.

У Румунії система гірського порятунку відзначається значно вищим рівнем організованості та технічного забезпечення, вона має чітке управління, єдині стандарти підготовки рятувальників і постійний моніторинг ситуації в Карпатах. Натомість в Україні робота рятувальних служб у горах залишається більш неорганізованою - підрозділи діють у межах окремих областей, мають різний рівень оснащення та часто стикаються з нестачею ресурсів. Якщо порівнювати масштаби діяльності, то в 2023-2024 роках румунська служба «Salvamont» отримувала в середньому близько 18 викликів щодня (згідно рятувальних операцій в 6.548 врятованих людей), тоді як українські підрозділи «ДСНС» у гірських регіонах реагували приблизно на 2-3 звернення на день.(згідно рятувальних операцій в 534 врятовані людини), це свідчить не лише про більшу активність туристів у румунських Карпатах, але й про кращу організацію моніторингу ситуації та реагування. Окремою перевагою Румунії є добре розроблена система профілактики, як наприклад регулярне інформування туристів про погодні умови, ризики лавин, правила поведінки в горах та інтерактивні карти небезпечних ділянок. В Україні подібна робота проводиться точково, переважно силами рятувальних постів і місцевих адміністрацій, але поки що не має настільки комплексного характеру, як в Румунії, над чим варто працювати для забезпечення якісної системи порятунку.

Природний потенціал лавинної небезпеки в двох регіонах є подібним через високі та круті масиви з тривалим сніговим покривом, що є ідеальними умовами для формування лавин, але рівень небезпеки відрізняється через географічні, кліматичні та управлінські чинники. Згідно нашого аналізу, Румунія має більше задокументованих даних з приводу лавин, особливо в масиві Фегераш, а Чорногора, що є найбільш лавиннонебезпечним регіоном Українських Карпат, має менш повну інформацію. Проаналізувавши низку

наукових статей, нам стало зрозуміло, що в Румунії найвищий рівень лавинної небезпеки спостігається в масивах Пятра Краюлуй, Фегераш та Ретецат, де, за даними Mircea Voiculescu, професора географічної кафедри університету Тімкішоара було зафіксовано понад 27 масових лавинних сходжень, де загинуло понад 76 осіб, що є найвищим рейтингом смертей, зафіксованим в загальному у всіх Карпатах. [52] Що стосується Українських Карпат, на жаль, інформація є обмеженою, але згідно наукових статей ми зрозуміли, що найбільш лавинонебезпечними є гора Петрос, Піп Іван та Говерла, де було зафіксовано орієнтовно 80 лавинних геокомплексів, але інформація щодо сходжень є обмеженою. Якщо дивитись на масиви та аналізувати їх, сміливо можна зробити висновок, що Румунські масиви є більш схильні до лавин через деякі причини:

1) Великі висоти, які сягають понад 2500 метрів

2) Круті схили, як наприклад в масиві Фегераш

Українські Карпати не мають таких великих висот та круті схили, що робить їх більш безпечною туристичною ділянкою для сходження, але, як аналізувалось вище з приводу рятувальних служб, Українська частина гір хоч і є безпечнішою з географічної точки зору, але за якістю моніторингу та реагуванням рятувальників на небезпеку Румунія є значно вищою за якістю та безпечністю.

Варто згадати за фактор гірської хвороби. Згідно МОЗ України - “гострою гірською хворобою (ГГХ) називають клінічні симптоми, викликані гіпоксією (нестачею кисня) на великій висоті. Зі збільшенням висоти атмосферний тиск падає. У результаті підйому на великі висоти знижується парціальний тиск кисню в крові” [10].

Згідно МОЗ, головними симптомами ГГХ є:

- Атаксія (порушення координації рухів)
- Інтенсивний головний біль, який не знімається звичними знеболювальними засобами
- Нудота та блювання

- Запаморочення
- Порушення зору, у тому числі набряк диска зорового нерва
- Світлобоязнь
- Галюцинації
- Нераціональна поведінка або емоційна байдужість
- Неврологічні симптоми: ністагм, позитивний симптом Бабінського, геміпарез, ригідність потиличних м'язів, офтальмоплегія
- Підвищення температури тіла (лихоманка)
- Порушення свідомості
- Епізоди непритомності [10].

Гірська хвороба є найбільш небезпечним фактором ризику в горах, оскільки саме через неї смертність становить близько 40%. Гірська хвороба починає проявляти себе з висоти від 1500 метрів над рівнем моря, і чим вище турист піднімається, тим вище стає фактор ризику. Румунія відома своїми масивами, які перевищують висоту в 2500 метрів над рівнем моря, а саме гора Молдовяну, яка сягає 2544 метра над рівнем моря та гора Негою, що сягає 2535 метра над рівнем моря, і, згідно Salvamont, ризик гірської хвороби існує, але в більшій мірі для людей, які мають серцево-легеневі проблеми, для яких підйом на Румунські масиви є теоретично небезпечним, що може спричинити обмороки, виснаження та проблеми з серцем. Україна, що має найбільшу гору Говерлу, що сягає 2061 метр над рівнем моря, є безпечнішою ділянкою для здійснення підйому в гори: гірська хвороба на території України трапляється рідко, але туристам слід враховувати індивідуальну чутливість та індивідуальні хвороби, що можуть підвищувати ризик.

Варто також зауважити безпекову ситуацію природи в цілому через втручання людини в гірські масиви. Зосередженість туристів на обмежених ділянках гірських територій нерідко призводить до забруднень. Проведення гірських видів спорту, що залучають як спортсменів, так і тварин, втручається в природні екосистеми, створюючи низку екологічних проблем. Це включає забруднення водних ресурсів, накопичення сміття, ущільнення ґрунту в місцях

кемпінгу та негативний вплив на місцеву фауну. Такі дії можуть мати серйозні наслідки для тендітних і вразливих екосистем, зокрема лук та боліт.

Важливо зазначити, що гірське середовище є більш чутливе до втручань, ніж більш поширені типи ландшафтів і через зведення доріг до Карпат почала масово страждати флора та фауна. Не рідко туристи, що знаходяться в горах, не серйозно відносяться до викидання сміття: замість того, щоб збирати його та викидати в пакети, людина часто приносить після себе додаткове сміття, яке дуже довго розкладається, забруднює ґрунти та води, і не рідко тварини плутають сміття з їжею. Також зривання багатьох квітів є критичним для природи, як, до прикладу, зривання крокусів, які занесені в Червону книгу України, і через масові зривання цих квітів їх популяція зменшується, що порушує екосистему та руйнує трав'яний покрив, так само як і на Румунській стороні, до прикладу квітка колокольчик карпатський, яка також занесена до Червоної книги Румунії, а через знищення оселищ, за даними WWF Romania, через туристичне навантаження було зафіксовано скорочення ареалу життя рисі та тетерева у національних парках Родней та Буджечі.

Часто можна помітити через маршрути різні надписи на деревах (до прикладу, «тут був Степан»), що значно пошкоджує кору дерев та призводить до ерозій ґрунту.

Але найбільш небезпечним чинником ризику для природи є масові забудови. Розвиток інфраструктури, зокрема будівництво автомагістралей і доріг, призводить до фрагментації гірських територій, розділяючи природні середовища проживання та обмежуючи міграцію багатьох видів. У деяких районах спорудження гірськолижних комплексів додатково підвищує вразливість ґрунтів до водної ерозії, що спричиняє деградацію ландшафту та зниження стійкості екосистем, це масово просліджується в забудові таких курортів-гігантів як Буковель та Пояна Брашов. Щоб зрозуміти повну трагічність картини, слід подивитись на дані, наведені European Environment Agency (2022), які свідчать про те, що щороку через забудови зникає приблизно до 0.8% гірських лісів Карпат, а зазнає серйозних руйнувань та деградації, за

даними науковиці Ани Стрітіх, щороку приблизно 0.39% площі Карпат. Через забудову також мігрують тварини, зникає флора та руйнується екосистема регіону [48].

Зимовий туризм, гірськолижні курорти та місця зі штучним снігом мають найбільший вплив на гірське середовище: використовується надто багато електроенергії та води для створення штучного снігу, прокладка трас для лижних спусків так само збільшує ерозії та вимирання флори, змінюється природний покрив, підвищується ризик зсувів.

Висновок. Так, не зважаючи на те, що Карпати не являють собою надзвичайної небезпеки, ризики існують, і пов'язані вони в загальному з поганою підготовкою туриста до сходження, з місцем, тривалістю перебування, харчуванням та особистими причинами, наприклад як віком туриста. Ризиками поганої підготовки є теплові удари, втома, переохолодження, гірська хвороба та харчові отруєння. Питання гірської хвороби в Карпатському регіоні є прозорим: висоти, що сягають висоти менше за 2500 метрів, не є сильно вразливими до гірської хвороби, гірська хвороба розвивається у людей, що мають проблеми зі здоров'ям, але середньостатистичному туристу гірська хвороба не являє загрозу. При порівнянні двох країн за фактором безпечності, можна сміливо зробити висновок, що походи Румунією є більш небезпечними через більші ризики утворення лавин, більшу висоту, районів, більше піддатних до зсувів та більш круті схили, як наприклад в районі Фегерашського масиву, але за даними моніторингу та рятувальними службами Румунія є набагато сильнішою, ніж Україна, де географічний простір є більш безпечним для сходжень.

За безпековою ситуацією природи фактом є те, що гірське середовище є більш чутливе до втручань, ніж більш поширені типи ландшафтів і регіон сильно страждає від діяльності людини, особливо це стосується масових забудов та забруднень, через що гине флора та фауна, мігрують тварини, деградує ландшафт та утворюються водні ерозії, через що щороку зникає приблизно до 0.8% гірських лісів Карпат.

Висновки до розділу 1.

Карпати являють собою унікальний край з багатим та унікальним ландшафтом, величчю природних та культурних об'єктів. Поштовх до розвитку туризму в Карпатах надали низка провідних організацій, серед яких Австрійський альпійський союз, Польське Татранське товариство, Рахівський осередок Чехословацького клубу туристів, а також товариства «Плай», «Трансільванське альпійське товариство» та «Трансільванське карпатське товариство туристів» (SKV). Саме ці інституції стали першими, хто активно організовував гірські мандрівки, облаштовував туристичні притулки та здійснював маркування маршрутів, що було провідним для становлення гірського туризму Карпатського краю. Окрім цього, варто зазначити осіб, що були провідними у вивченні Карпат, такими науковцями були Василь Доманицький, Станіслав Дністрянський, Микола Шарлемань, Іван Франко, Х.В. Скотт, Антон Курц, Еммануїл де Мартон та Георге Мурешан, що досліджували Карпати. До формування сучасного туристичного простору Карпат долучилися не лише офіційні організації, а й місцеві етнічні групи. Гуцули, використовуючи гірські стежки для господарських потреб, фактично заклали природну сітку маршрутів, яка згодом трансформувалася у туристичну інфраструктуру. Сакси ж впровадили європейські підходи до освоєння гірських територій, що піднесло рівень організації відпочинку та сприяло інтеграції Карпат у загальноєвропейський туристичний простір. Порівнюючи рівень безпеки туристичних маршрутів у двох країнах, можна констатувати, що гірські походи в Румунії загалом мають вищий рівень ризику. Це зумовлено більшою ймовірністю лавиноутворення, значними перепадами висот, наявністю ділянок, схильних до зсувів, а також крутішими схилами, зокрема у Фегерашському масиві. Водночас, за даними моніторингу та оцінками роботи рятувальних служб, Румунія забезпечує набагато вищий рівень організації безпеки, ніж Україна. У той час як українські Карпати є природно менш небезпечними для сходжень, система реагування в Румунії є більш розвиненою та ефективною. Важливо також враховувати загальний стан безпеки природного середовища,

що погіршується внаслідок антропогенного впливу на гірські ландшафти. Надмірна концентрація туристів на обмежених ділянках часто спричиняє різні види забруднення. Активні види гірського туризму та спорту, у яких беруть участь як люди, так і тварини, втручаються у функціонування природних екосистем, формуючи низку екологічних ризиків. Серед них забруднення водних джерел, накопичення твердих відходів, надмірне ущільнення ґрунтів у районах масового кемпінгу та порушення життєвих умов місцевої фауни. Подібні процеси можуть завдавати значної шкоди чутливим і вразливим природним комплексам, особливо гірським лукам та болотним угіддям.

РОЗДІЛ 2. ПІДВИДИ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ ТА ЇХ ПРОСТОРОВЕ ПОШИРЕННЯ В ТРАНСІЛЬВАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

2.1 Активні та спортивні підвиди гірського туризму і їх поширення

Активні та спортивні підвиди гірського туризму охоплюють форми діяльності, які потребують підвищеної фізичної підготовки, спеціального спорядження та відповідних навичок пересування у складному гірському середовищі. До них належать туристичні походи різної складності, скелелазіння, альпінізм, лижні та сноубордичні активності, скітур та лижний альпінізм. Ці види туризму формують основу динамічного рекреаційного руху в Карпатах, адже забезпечують поєднання спортивного виклику, природної естетики та можливості активного відпочинку.

У Карпатському регіоні України та Румунії такі форми туризму мають широке просторове поширення, що зумовлено різноманітністю рельєфу, кліматичних умов та рівнем розвитку інфраструктури. Вони є ключовими чинниками формування туристичної привабливості гірських територій, сприяють розвитку локальної економіки та стимулюють модернізацію рекреаційних послуг. Окрім цього, Карпати - це єдина точка в Україні та Румунії, яка надає умови для розвитку гірськолижного спорту на рівні світового масштабу. Так само це єдина точка в обидвох країнах, яка надає можливість туристам здійснювати походи з підйомом на високі точки, займатись скелелазінням, альпінізмом, сноубордингом та навіть здійснювати паломництво.

Туристичні походи (пішохідний гірський туризм) є наймасовішою формою освоєння Карпат. В українській частині регіону ключовою територією є район Чорногірського хребта з найвищою вершиною України, а саме горою Говерла (2061 м), територією Карпатського національного природного парку. Офіційний сайт парку зазначає, що загальна протяжність еколого-пізнавальних стежок та маркованих маршрутів становить близько 158 км, а мережа туристичних шляхів охоплює основні хребти та долини парку .

Найпопулярнішими є сходження на Говерлу від спортивної бази «Заросляк» (класичний кільцевий маршрут із набором висоти близько 800-900 м), переходи Чорногорою з відвіданням вершин Петрос, Піп Іван, Бребенескул, одноденні виходи на Хом'як, Синяк, Ребру тощо. Значна частина цих маршрутів обладнана вказівниками, інформаційними щитами, місцями для біваку, що відповідає сучасним вимогам до безпеки та інтерпретації природної спадщини. На території Карпатського біосферного заповідника, який охоплює високогірні масиви Чорногори, Свидовця, Мармароських гір і Угольсько-Широколужанський карстовий район, розміщено розгалужену систему туристичних маршрутів та еколого-освітніх стежок різної протяжності та складності, що дає змогу поєднувати одноденні прогулянки з багатоденними трекінгами. В Україні популярні багатоденні переходи Свидовецьким хребтом із виходом на вершину Велика Близниця й панорамами на озера Догяска, Геришаска, а також маршрути через Горгани з характерними кам'яними розсипами. Опис Свидовецького хребта як одного з найкрасивіших і найпопулярніших для мандрівників завдяки поєднанню доступності й високогірних краєвидів подають туристичні портали.

У Румунії для пішохідних походів особливо привабливими є масиви Буцегі, П'ятра Краюлуй, Фегераш та Ретезат. Національний парк П'ятра Краюлуй, відомий вузьким вапняковим хребтом завдовжки понад 25 км, пропонує розгалужену мережу маркованих стежок, румунське довідкове, тут функціонує кілька десятків офіційних маршрутів різної складності, які ведуть як до високогірних гребенів, так і до карстових ущелин та лісових долин. У горах Фегераш зосереджені найвищі вершини Румунії (зокрема Молдовяну 2544 м), а типові маршрути передбачають багатоденні переходи гребенем із ночівлями в хижах або наметах на берегах високогірних озер, таких як Bâlea, Сарга тощо, що робить цей регіон особливо привабливим для досвідчених туристів.

Скелелазіння в Карпатах України й Румунії спирається як на природні скельні масиви середньогір'я, так і на високогірні стінки, де поєднуються

елементи альпінізму. В українській частині Карпат одним із ключових осередків є Скелі Довбуша в урочищі Бубнище на межі Львівської та Івано-Франківської областей, у Сколівських Бескидах. За даними, це скельний район із понад сотнею болтованих маршрутів різної складності на мальовничих піщаникових вежах. Скелі Довбуша, як зазначає автор туристичного порталу, є «постійним місцем тренувань скелелазів», а поблизу розташовані й інші масиви, такі як Ямельниця, Княжі Скелі, Кікошів Камінь, де поєднуються скелелазні маршрути й історико-культурні об'єкти. Тут зосереджені як спортивні траси, так і багатопітчеві лінії, що дозволяє організовувати навчальні збори й фестивалі скелелазіння.

Окремі ділянки для скелелазіння сформувалися й у районах Тустані, мальтійських скельних виходів у Славському, на берегах Стрия, де маршрути комбінують зі сплавами та піші переходи. Високогірні масиви Чорногори й Свидовця використовуються переважно для елементів альпінізму: зимові сходження на Петрос, Говерлу, Піп Іван Чорногірський, Мармароський масив, що ще називається «Гуцульськими Альпами» формують напрям, де туристичні походи переходять у більш технічні й вимагають льодово-снігового спорядження, лавинної підготовки й участі інструкторів. Карпатський біосферний заповідник позиціонує частину своїх маршрутів як високогірні з альпійським характером, підкреслюючи необхідність відповідних навичок і спорядження.

У Румунських Карпатах скелелазіння й альпінізм найбільш активно розвиваються в масивах П'ятра Краюлуй та Буцегі. Путівники для альпіністів відзначають, що П'ятра Краюлуй, з її вузьким зубчастим гребенем, має десятки класичних скельних маршрутів різної категорії складності, де траверси комбінуються з лазінням по вапнякових стінах і кулуарах. У Буцехах вертикальні стінки над плато Бучеджі використовуються як для мультипітчевого скелелазіння, так і для організованих маршрутів із елементами *via ferrata*. Численні оглядові тури поєднують підйом фунікулером із Сіная на плато й подальшими підйманнями до скельних формацій, печер і каньйонів. Взявши ці

масиви стають ареною змішаного альпінізму з використанням льодового спорядження й лижного підходу, що зближує їх із практиками сучасного скімо.

Гірськолижний туризм і сноубординг у Карпатах найбільш концентровано представлений на гірськолижних курортах, які поєднують підготовлені траси, підйомники, інфраструктуру прокату й супутні сервіси. В українських Карпатах функціонує понад 30 гірськолижних курортів із сумарною протяжністю трас близько 190 км і понад сотнею підйомників, причому найбільший вибір трас пропонує «Буковель». Буковель позиціонує його як «столицю зимових видів спорту України», зазначаючи розгалужену мережу трас різної складності (понад 60 підготовлених спусків) та сучасну систему підйомників і снігового забезпечення. Це створює найкращі умови як для класичного гірськолижного туризму, так і для масового сноубордингу: на курорті проводяться спеціалізовані змагання для сноубордистів, зокрема «Bukovel Snowboard Race», що є стартовим майданчиком для молодих спортсменів [12]. Важливим традиційним центром гірськолижного туризму є також Славське, де на схилах гори Тростян та сусідніх вершин функціонують траси різної категорії складності, кілька типів підйомників, гірськолижні школи та пункти прокату спорядження, що забезпечує доступність катання як для досвідчених спортсменів, так і для новачків. Пилипець на схилах гори Гімба поєднує підготовлені траси із зонами фрірайду й маршрутами для скітуру, а канатно-крісельний підйомник дозволяє швидко набирати висоту та комбінувати спортивне катання з пейзажним відпочинком. Яблуниця та Мигове орієнтовані переважно на сімейний та початковий рівень катання: тут облаштовано навчальні схили з пологим рельєфом, нескладні траси, послуги інструкторів і розгалужена мережа котеджів та садиб, що робить ці курорти придатними для перших спроб у гірськолижному спорті та сноубордингу.

Другий полюс розвитку гірськолижного й сноуборд-туризму в українських Карпатах це курорт Драгобрат. У сучасних туристичних описах Драгобрат характеризується як найвищий гірськолижний курорт України, розташований на висоті приблизно 1300–1400 м над рівнем моря біля підніжжя

гори Стіг у масиві Свидовець. Роль курорту як «центру фрірайду» з великими зонами позатрасового катання на самих схилах і на навколишніх хребтах, що робить його ключовим осередком екстремального гірськолижного й сноуборд-туризму. [5]. До інших важливих гірськолижних локацій належать Тростян, Плай, Плай-Ферме, де наявні траси різної складності, сноупарки, школи катання й прокат спорядження.

У Румунських Карпатах класичний гірськолижний туризм і сноубординг зосереджені насамперед у центральній частині Трансільванії. Найвідомішим є курорт Пояна Брашов (Poiana Braşov), розташований у Південних Карпатах біля міста Брашов. Курорт має близько 24,5 км підготовлених трас різної складності й сучасну систему підйомників. Інші важливі центри це Сіная й Предял у масиві Буцегі та Прідяльських горах, а також Стража (Straja) в Джіу-Валлей, яка, за даними туристичних порталів, пропонує понад 25 км трас і розвинену інфраструктуру проживання. На цих курортах гірськолижний відпочинок органічно поєднується зі сноубордингом, фрірайдом на околицях трас та пішими зимовими прогулянками. Окрему групу складають менші за масштабом, але знакові для регіону курорти Буштень з гірськолижною зоною на схилах Каліндеру та інфраструктурою для сімейного катання, а також Ватра Дорней, де гірськолижні траси поєднуються з функціями бальнеологічного курорту. У цих локаціях переважають коротші, але добре підготовлені траси, орієнтовані на поєднання катання з оздоровчими й культурно-пізнавальними програмами [53]

Скітур і лижний альпінізм у Карпатах розвиваються як більш «дика» альтернатива підйомникам, орієнтована на поєднання сходжень та спусків поза підготовленими трасами. В українських Карпатах класичними регіонами для скітуру є Свидовецький масив, Чорногора, частково Горгани. Компанії, що спеціалізуються на гірських турах, пропонують скітури «по Свидовцю, куди навіть catski не дістатися», акцентуючи на можливості прокладати власні лінії спуску по цілині. Драгобрат завдяки високому розташуванню та близькості Свидовця використовується як база для скітурів і лижного альпінізму у форматі

денних виходів на Близниці й інші вершини, коли учасники здійснюють підйом на камусах, а спускаються по незачищених схилах. В січні 2024 року курорт приймав чемпіонат України зі скі-альпінізму, організований спільно з Федерацією альпінізму та скелелазіння України, що свідчить про формування інфраструктури для цього виду не лише як рекреації, а й як спорту.

У Румунських Карпатах скітур і лижний альпінізм інтенсивно розвиваються у Фегераші, Буцехах, Ретезаті. Міжнародні гірські оператори описують 6–8-денні скітур-програми на хребті Фегераш із базуванням у притулках біля озера Балея (Bâlea Lac) на висоті понад 2000 м, звідки здійснюються радіальні виходи на сусідні вершини й льодовикові цирки, а також спуски по крутих кулуарах і відкритих схилах. У Буцехах практикується поєднання підйомників і скітуру: учасники використовують канатні дороги для швидкого виходу на плато, після чого здійснюють скітурні переходи до віддаленіших цирків і долин з подальшими позатрасовими спусками. Такі маршрути вимагають від туристів достатнього рівня фізичної підготовки, володіння лавинною безпекою й навичок орієнтування в умовах погіршення погоди, проте натомість дають змогу глибше зануритися в «дику» частину Карпат [25].

Водний туризм у Карпатах представлений переважно рафтингом, сплавами на катамаранах і байдарках, а також canyoning-маршрутами. В українській частині регіону центральне місце займає річка Чорний Черемош. Екстремальний рафтинг тут можливий переважно з квітня до жовтня, а навесні, під час танення снігу, рівень води особливо підходить для проходження порогів. Маршрути сплавів зазвичай проходять ділянкою від села Дземброня до Верховини, комбінуючи гірські й відносно спокійні плеса. Окремі тури пропонують рафтинг «трьома річками Карпат», а саме Чорним Черемошем, Білим Черемошем і Прутом, з переходом між басейнами та відвіданням місцевих музеїв гуцульської культури. Річка Прут, що бере початок біля Говерли, використовується як для легших сплавів, так і для водного туризму комбінованого з пішими походами й відвідуванням водоспадів.

У Румунських Карпатах водний туризм найбільш розвинений на річках Бистриця (Bistrița), Ареш (Arieș), Жіу (Jiu) та Баска (Bâsca). У сучасних туристичних оглядах зазначається, що ці річки пропонують широкий спектр складності: Бистриця й Ареш підходять для новачків, тоді як Жіу, Баска й інші гірські річки забезпечують більш серйозні виклики для досвідчених рафтерів. Окремі тури в долині Бистриці поєднують рафтинг із body-rafting, купанням у гірській річці й екскурсіями до каньйонів і печер. Окрім рафтингу, в Карпатах популярний canyoning - проходження гірських ущелин пішки з використанням мотузкового спорядження та спусків водоспадами; такі тури реалізуються, зокрема, в околицях Брашова й у каньйонах Семілатра та «Семи сходів» [22].

Висновок. Активні та спортивні різновиди гірського туризму становлять важливу складову рекреаційної діяльності Карпатського регіону, адже поєднують фізичне навантаження, спеціальну підготовку та взаємодію з різноманітним і часто складним гірським середовищем. До цієї групи належать походи різного рівня складності, види, що передбачають технічні навички, а саме скелелазіння, альпінізм, а також зимові форми активності, серед яких гірськолижний туризм, сноубординг, скітур і лижний альпінізм. Саме вони формують основу активного відпочинку в Карпатах, поєднуючи спортивний інтерес з емоційністю та мальовничістю гірських ландшафтів.

2.2. Пізнавальні, природоорієнтовані та культурно-етнографічні види гірського туризму

Пізнавальні, природоорієнтовані та культурно-етнографічні підвиди гірського туризму формують важливу складову туристичної діяльності Карпатського регіону, адже вони поєднують взаємодію з природою, занурення в місцеву історію та знайомство з автентичними традиціями мешканців гір. На відміну від спортивних і високодинамічних форм туризму, ці види зорієнтовані передусім на емоційно-інтелектуальне сприйняття території та сприяють популяризації сталого використання природних і культурних ресурсів.

У Карпатах України та Румунії сусідство природоохоронних територій, гуцульської, бойківської та мармароської культур, місцевих гастрономічних традицій і унікальних оздоровчих ресурсів створює сприятливі умови для розвитку різноманітних видів пізнавального, етнографічного, гастрономічного, кінного та лікувально-оздоровчого туризму.

Пізнавально-гірський туризм і освітні форми відпочинку в Карпатах базуються на мережі еколого-освітніх стежок, візитерських центрів, музеїв природи й етнографічних експозицій. У Карпатському національному природному парку діє низка тематичних екомаршрутів, серед яких стежка Довбуша біля Яремче - кільцевий маршрут протяжністю кілька кілометрів, що проходить через лісові масиви, оглядові майданчики й скельні виходи; інформаційні щити вздовж стежки знайомлять туристів з історією опришківського руху, геологією й біорізноманіттям регіону. У Карпатському біосферному заповіднику працюють музеї гірського лісу, гуцульської культури та центр екологічної освіти, а також екомаршрути в Угольсько-Широколужанському масиві й на полонині Красна, де відвідувачі знайомляться з буковими пралісами, традиційним пастухуванням і особливостями високогірної флори. Важливими осередками такого туризму є, зокрема, Музей гуцульської культури та побуту у Верховині, Національний музей Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського в Коломиї, музей «Гуцульщина» у Яремче, а також низка приватних етнографічних садиб, де демонструються традиційні ремесла, костюми й предмети повсякденного вжитку. Візитерські центри Карпатського національного природного парку в Яремче та Карпатського біосферного заповідника в Квасах, Угольці й на Чорногорі через стаціонарні експозиції та інтерактивні стенди знайомлять відвідувачів із природною й культурною специфікою гірського регіону [11].

У Румунських Карпатах пізнавально-гірський туризм активно розвивається в національних парках П'ятра Краюлуй, Родна, Ретезат, де мережа маркованих маршрутів поєднується з інформаційними центрами, тематичними музеями й програмами для школярів. Офіційні матеріали Piatra Craiului National

Park підкреслюють значення освітніх стежок, що знайомлять відвідувачів із карстовими формами рельєфу, рідкісною флорою й фауною, а також традиційними гірськими поселеннями. У Трансільванії окремий напрям становлять тури, що поєднують відвідування гірських сіл, дерев'яних церков, фортець і гастрономічних локацій, завдяки чому пізнавально-гірський туризм органічно перетинається з етнокультурним та гастрономічним. У Румунських Карпатах візитерські центри національних парків П'ятра Крьойулуй, Ретезат, Родна та Бучеджі пропонують експозиції про геологію, флору й фауну Карпат, мультимедійні інсталяції та інтерактивні програми для дітей і молоді. У Брашові функціонує музей спорту та гірського туризму, а в містах Синая й Брашов діють експозиції у віллах і палацах, де поєднуються матеріали про історію курортів, розвиток альпінізму й лижного спорту, що робить ці центри важливими вузлами пізнавально-гірського туризму.

Гастротуризм у Карпатах базується насамперед на традиціях гуцульської, бойківської, лемківської кухні в Україні та пастушо-селянської кухні гірських районів Трансільванії й Марамурешу в Румунії. У спеціалізованих туристичних оглядах кухню регіону описують як кухню гуцулів як своєрідну, побудовану на використанні кукурудзяного борошна, картоплі, квасолі, грибів і бриндзі, овечого сиру, що є ключовим інгредієнтом багатьох страв. Сучасні аналітичні матеріали з туристичної тематики виокремлюють серед обов'язкових до дегустації страв банош, кулеша, грибно юшка, печеня в горщиках, різноманітні види копченого м'яса, карпатські сири, чаї й медовуха, які пропонують у колибах, сироварнях та етноресторанах. На Закарпатті сформовано спеціальні сирні та винно-гастрономічні маршрути, наприклад «Сирний шлях Закарпаттям», де туристи відвідують ремісничі сироварні, дегустують бриндзу, будз, вино й місцеві м'ясні делікатеси. Конкретним виміром гастротуризму в українських Карпатах є мережа колиб та ресторанів традиційної кухні, наприклад, ресторан «Гуцульщина» в Яремче, стилізовані колиби в околицях курорту «Буковель», зокрема комплекс «Гражда», в самому Буковелі ресторан «Грибова Хата», етно-ресторани у Верховині й Космачі, де подають банош,

грибну юшку, страви з форелі, бринзу, будз та інші локальні продукти в інтер'єрах, оформлених як гуцульські або бойківські садиби.

У Румунських Карпатах гастротуризм найбільш яскраво представлений у Трансільванії. Гастрономічні тури в цьому регіоні знайомлять туристів із поєднанням румунських, угорських і саксонських традицій: дегустацією сиров'яленого м'яса, копченостей, локальних сирів, меду, домашнього хліба й десертів. Ключовою стравою гірських районів є мамалига – кукурудзяна каша, яку подають у різних варіантах з овечим сиром, сметаною й беконом, у тому числі в традиційній страві будзь – запечених шарах мамалиги з сиром. У гірських селах Марамурешу й Сібіуського регіону організовуються візити до гастролокалів, де туристи знайомляться з повільною кухнею, локальними фермерськими продуктами й традиційними способами приготування страв. Таким чином гастротуризм у Карпатах інтегрується в більш широкі формати пізнавально-культурних турів. Серед характерних гастрономічних локацій у румунських Карпатах можна відзначити родинні ресторани й гостинні двори в Брані, Брашові, Синаї та на околицях Ватри Дорней, де туристам пропонують традиційні страви на основі мамалиги, овечих сирів, копченого м'яса, місцевих вин та дистилатів. Прикладом такого формату є, зокрема, невеликі заклади типу «Bulzul Branului», що поєднують локальні продукти з автентичним інтер'єром та елементами пізнавальних програм про традиційну кухню.

Лікувально-оздоровчий туризм у Карпатах особливо розвинений завдяки концентрації мінеральних вод і кліматичних курортів. В Україні провідні позиції посідають Трускавець і Східниця, розташовані в передгір'ї Карпат. Офіційний інформаційний портал курорту Трускавець підкреслює, що це один із найвідоміших бальнеологічних курортів України з 14 джерелами лікувальних мінеральних вод, серед яких найвідоміша «Нафтуса», що застосовується при захворюваннях нирок, печінки, жовчного міхура й обміні речовин. Східниця описується як курорт у Карпатах з унікальним набором джерел різних типів мінеральних вод; туристичні портали вказують, що на її території діє понад три десятки джерел, води яких використовуються для лікування захворювань нирок,

печінки, шлунково-кишкового тракту, порушень обміну речовин. Сучасні wellness-тури комбінують у цих локаціях проживання в готелях зі SPA-зонами, відвідування бюветів, масажі, теренкури й екскурсії до навколишніх пам'яток (фортеця Тустань, «карпатська Швейцарія» тощо).

У Румунії провідними гірськими бальнеокурортами є Ватра Дорней, Баяле Тушнад (Băile Tușnad) і Совата. Ватра Дорней, розташована в північній частині Румунських Карпат, відома як гірсько-кліматичний і бальнеологічний курорт із мінеральними джерелами, spa-інфраструктурою й одночасно гірськолижними трасами; туристичні довідники підкреслюють поєднання лікування й активного відпочинку. Курорт Баяле Тушнад на схилах гір Бодок і Харгіта в Східних Карпатах описується як «перлина Трансільванії», відомий вуглекислими й слабомінералізованими джерелами, чистим гірським повітрям і санаторно-курортною інфраструктурою. Совата, за даними мережі Ensana Hotels, є курортом із найбільшим у Європі геліотермальним озером Урсу, де тепла високомінералізована вода використовується для лікування захворювань опорно-рухового апарату й гінекологічних проблем. Тут лікувально-оздоровчий туризм комбінується з пішими прогулянками околицями, екскурсіями в історичні міста Трансільванії та відвідуванням локальних гастролокацій.

Кінний туризм завершує палітру гірських активностей, дозволяючи поєднати пізнання ландшафтів, традиційного побуту й спокійного дозвілля. В українських Карпатах кінні прогулянки пропонують у багатьох туристичних осередках, таких як Яремче, Верховині, Микуличині, на Свидовці й у Славському, їх інтегрують у складніші тури, де один день передбачає кінний виїзд, а інші - піші маршрути, дегустації або СПА-процедури. Туристичні комплекси на кшталт готелів у Драгобраті зазначають можливість організації кінних прогулянок по гірських стежках як додаткової послуги до проживання й катання на лижах. Окремі фермерські господарства в Закарпатті та Львівській області позиціонують себе як осередки кінного туризму з багатоденними маршрутами полонинами, участю в догляді за кіньми та елементами агротуризму.

У Румунських Карпатах кінний туризм розвивається в Марамуреші, Трансільванії та біля Сібіу, де пропонуються туристичні програми з проживанням у традиційних садибах, катанням верхи гірськими стежками, відвідуванням фортець і дегустацією локальної кухні. Приватні туроператори й гастрономічні програми, що поєднують відвідування фермерських господарств, сироварень і гастролокацій, фактично інкорпорують кінний туризм у ширшу рамку slow-travel. Тут вершник не лише споглядає ландшафти, а й отримує безпосередній досвід взаємодії з локальними громадами.

Висновок. Пізнавальні, природоорієнтовані та культурно-етнографічні форми гірського туризму відіграють ключову роль у формуванні туристичної привабливості Карпатського регіону. Вони забезпечують не лише цінний досвід взаємодії з унікальними природними ландшафтами, але й сприяють глибшому розумінню історії, традицій та культурної спадщини карпатських народів. На території українських та румунських Карпат така багатогранність ресурсів дає можливість поєднувати природні враження з етнографічними, гастрономічними, лікувально-оздоровчими й іншими видами туризму, створюючи комплексний туристичний продукт.

Важливими видами туристичної діяльності в цьому випадку є пізнавально-гірський туризм, гастрономічний туризм, кінний та лікувально-оздоровчий туризм.

2.3 Порівняльна характеристика популярності гірських підвидів туризму в Україні та Румунії

Різноманіття гірських ландшафтів Карпатського регіону створює умови для розвитку численних підвидів гірського туризму, однак їх популярність у кожній країні формується під впливом різних природних, соціальних та інфраструктурних факторів. Україна та Румунія мають спільну гірську систему, проте відмінності у висотності, рівні сервісу, доступності курортів і туристичних витрат визначають, які види активностей приваблюють більшу кількість відвідувачів.

Таким чином, різні види гірського туризму в Карпатах України й Румунії, від класичних піших походів, скелелазіння, альпінізму, гірськолижного відпочинку та скітуру до пізнавально-етнографічних, гастрономічних, лікувально-оздоровчих, водних і кінних активностей утворюють цілісну систему рекреаційного використання гірського простору. Спільною рисою є множинність локальних центрів, у кожному виді можна виокремити як «ядрові» локації (Говерла й Чорногора, Драгобрат, Свидовець, Скелі Довбуша, Пояна Брашов, П'ятра Краюлуй, Ватра Дорней, Баяле Тушнад, Совата, Чорний Черемош, Бистриця), так і менш відомі, але перспективні території, де можливий розвиток більш м'яких і сталих форм туризму.

Для дослідження це відкриває можливості порівняльного аналізу, як у вимірі спеціалізації окремих локацій за видами гірського туризму, так і в контексті інтеграції природоохоронних, культурних та економічних цілей у Карпатському регіоні. Узагальнюючи, можна зазначити, що в українській частині Карпат більш інтенсивно представлені пішохідні маршрути, комбіновані тури «гори + етнографія», а також відносно доступні за ціною гірськолижні курорти й бальнеологічні центри, зорієнтовані насамперед на внутрішній попит. Румунська частина Карпат, натомість, демонструє вищий рівень модернізації великих гірськолижних курортів, таких як Пояна Брашов, Сіная, Буштень і бальнеологічних центрів, а саме Ватра Дорней, Беїле Тушнад, активніше працює з міжнародними туристичними потоками та пропонує ширший спектр комплексних пакетів послуг. При цьому обидва регіони залишаються привабливими для різних сегментів гірських туристів, українські Карпати для тих, хто шукає поєднання автентичного середовища, природної різноманітності й помірних цін, румунські для туристів, орієнтованих на якісну інфраструктуру, поєднання активних видів відпочинку з оздоровчими програмами й розвиненою сервісною сферою.

Висновок. Таким чином, вартує зробити висновок, що Українські Карпати приваблюють туристів доступністю, автентичністю, природним різноманіттям та етнокультурними особливостями, зокрема пішохідними маршрутами та

комбінованими турами, поєднуючи гори та етнографію. Румунські Карпати вирізняються сучасною туристичною інфраструктурою, високим сервісом і орієнтацією на міжнародні потоки. Обидва регіони зберігають конкурентні переваги й доповнюють один одного в межах єдиного Карпатського туристичного простору.

Висновок до розділу 2.

Різні форми гірського туризму в Карпатському регіоні України та Румунії демонструють значне різноманіття та чітку просторову диференціацію відповідно до природних умов, рельєфних особливостей та рівня інфраструктурного розвитку. У межах українських Карпат домінують пішохідні маршрути різної тривалості та складності, від одноденних сходжень на Хом'як, Синяк чи Ребру до багатоденних переходів Чорногорою, Свидовецьким і Горганським хребтами. Хороша маркована мережа Карпатського біосферного заповідника створює можливості для поєднання трекінгу з пізнавальними еколого-освітніми стежками. У Румунії аналогічну роль відіграють масиви Фегераш, Буцегі, П'ятра Краюлуй та Ретезат, де багатоденні маршрутні переходи, ночівлі в хижках і наметах біля високогірних озер роблять ці території особливо привабливими для досвідчених мандрівників. Найвищі вершини Румунських Карпат, зокрема Молдовяну, формують сталий попит на технічні сходження.

Скелелазіння та альпінізм мають виразну локальну концентрацію: в Україні на скелях Довбуша, у Тустані, Славському та високогірних ділянках Чорногори й Свидовця, у Румунії у вапнякових масивах П'ятра Краюлуй та Буцегі, які відомі численними класичними маршрутами різних категорій складності.

Гірськолижний туризм і сноубординг розвиваються обидвією країнами активно, проте з різними акцентами. В Україні ядром є Буковель та Драгобрат із масштабною трасовою мережею. У Румунії найбільшими центрами виступають Пояна Брашов, Сіная, Предял і Буштень. Поза підготовленими трасами активно

зростає популярність скітуру та лижного альпінізму: в Україні у Чорногорі, Свидовці та Горганах, у Румунії у Фегераші, Буцєгах і Ретезаті.

Водний туризм представлений рафтингом і сплавами, в Україні провідною локацією є Чорний Черемош, у Румунії річки Бистриця, Арєш, Жіу та Баска.

Загалом активні форми гірського туризму обох країн демонструють високий рекреаційний потенціал і значний внесок у туристичну привабливість Карпат.

Проведений порівняльний аналіз свідчить про те, що українські Карпати нині характеризуються більшою часткою пішохідних маршрутів, активною популяризацією комбінованих турів типу «гори + етнографія», а також широким доступом до відносно недорогих гірськолижних курортів і бальнеологічних центрів, орієнтованих переважно на внутрішній туристичний сегмент. Румунська частина Карпат вирізняється вищим рівнем модернізації туристичної інфраструктури: це передусім стосується великих гірськолижних курортів Пояна Брашов, Сіная, Буштєнь, а також знаних бальнеологічних центрів Ватра Дорней та Беїле Тушнад. Румунія активніше залучає міжнародні туристичні потоки, пропонуючи комплексні пакети послуг, що поєднують активний відпочинок, оздоровлення та високий рівень сервісного забезпечення.

Водночас обидва регіони залишаються конкурентоспроможними у межах єдиного Карпатського туристичного простору, зберігаючи власні переваги та специфіку. Українські Карпати приваблюють туристів автентичністю, природною різноманітністю, етнокультурною насиченістю та доступністю. Румунські Карпати орієнтовані на більш інтенсивну інфраструктурну підтримку, технологічність і розширення міжнародної туристичної пропозиції.

РОЗДІЛ 3. КОМПЛЕКСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕСУРСІВ ТА УМОВ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

3.1 Культурно-історичні ресурси Карпат

Культурно-історичні ресурси Карпатського регіону відіграють ключову роль у формуванні туристичного потенціалу гірських територій і безпосередньо впливають на розвиток гірського туризму. Цей регіон вирізняється унікальним поєднанням природних ландшафтів та багатой культурної спадщини, яка формувалася протягом багатьох століть під впливом різних етнічних та культурних груп, серед яких українці, румуни, угорці та інші слов'янські народи. Культурні традиції, архітектурні особливості та історичні практики цих спільнот створили своєрідний «культурний ландшафт», що визначає не лише ідентичність місцевого населення, а й туристичну привабливість регіону

Культурно-історичний потенціал Українських та Румунських Карпат є надзвичайно великим. Цей регіон славиться найбільшим різноманіттям пам'яток архітектури та історії, які приваблюють туристів з дня в день.

Найбільш значущим вкладом в пам'ятки архітектури увійшла Карпатська дерев'яна архітектура, яка потрапила в спадщину ЮНЕСКО. З давніх давен на території України майстри клали зрубні споруди. Зрубні споруди, як пише Іван Гвозда, це «виведення стіни укладанням однієї колоди на другу, вінцем навкруги споруди, де в кутках стіни зв'язані замками.» [3, с. 15] Карпатська дерев'яна архітектура, яка загалом містить церкви, базується саме на таких зрубних спорудах: у куточках стін налічуються врубки та вінки, фігурні перехвати, високі вежі, які виведені в стилі гуцульського бароко, що робить дизайн церков оригінальним та неповторним.

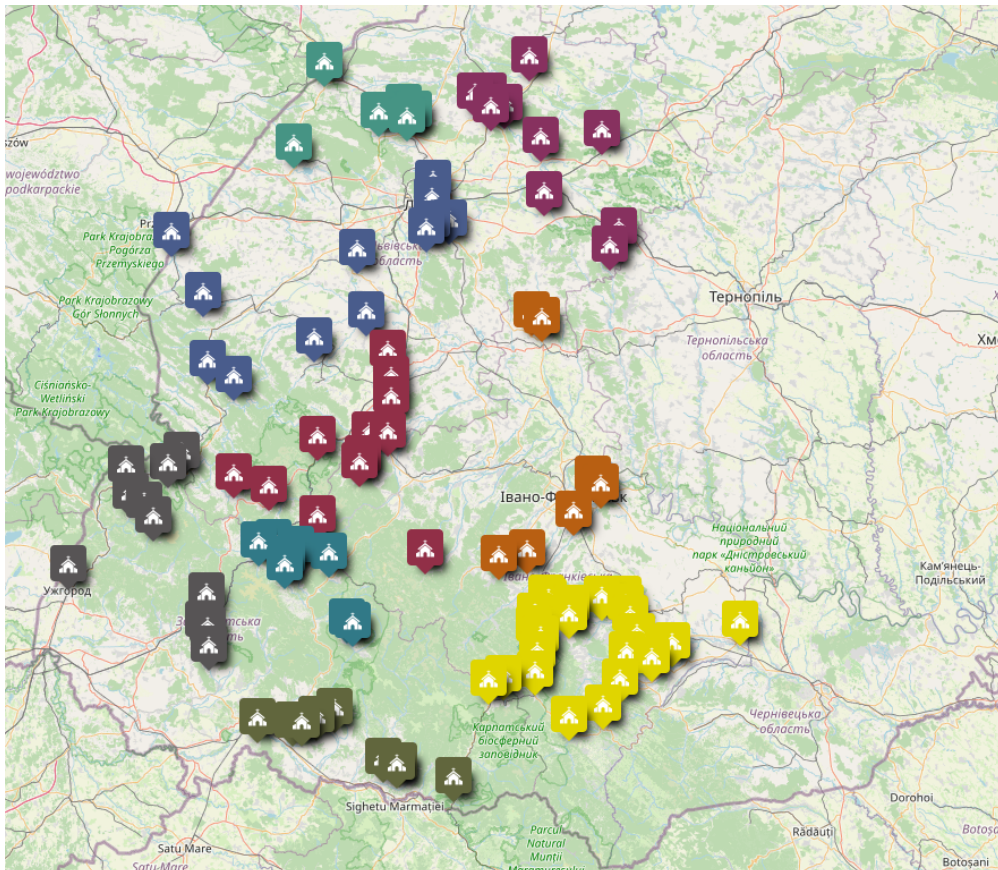

Рисунок 2.1 Місцезнаходження дерев'яних церков в Карпатах згідно Карпатського шляху дерев'яної архітектури

Здійснивши аналіз найпопулярніших сайтів та матеріалів, які надають інформацію про дерев'яні церкви Карпат, можна зробити висновок, що найбільш цікавими для туристів є такі об'єкти, як Церква Вознесіння Господнього у селищі Ясіня, церква Святої Трійці в Жовкві, Троїцька церква в Жовкві, церква Святого Юра у Дрогобичі та церква Святої Богородиці в селі Матків.

Кількість християнських сакральних природних об'єктів Карпат є дуже велика, територія Румунії налічує 198 діючих церков, монастирів і скитів, в яких проживає близько 1800 монахів і монахинь, ченців і черниць [23, с. 223]. Виділимо найважливіші об'єкти, які і до сьогодні манять туристів: Природний парк «Вана-Торі-Нямц»: 16 монастирів та скитів (Неамть, Секу, Сіхаштрія, Сігла, Віратець, Агапія та ін.) розташовані в межах природного парку, Агапія та ін.) Природний парк «Мунтій Марамурешюлуй», де

розташовано понад 60 церков, Природний парк «Градiштя Мунчелулуй Чіокловіна», в межах якого розташовано 10 церков і також Природний парк «Портіле-де-Фієр», на його території знаходиться понад 30 церков, монастирів і скитів. Деякі монастирські спільноти в Румунських Карпатах організовані в селах, а не в монастирях, які функціонують по самозабезпеченню та мають все необхідне для комфортного проживання: магазини, млини, поштові відділення і т.д. Окрім цього, у 2020 році румунський уряд створив національний культурно-туристичний маршрут («Wooden Churches national cultural tourist route»), до якого входить понад 160 дерев'яних церков по всій країні.

Українські Карпати не пройшли повз сакральних місць, які доклались до розвитку гірського туризму. Серед місць, які приваблюють туристів слід виділити Манявський Скит, який є найдавнішим православним монастирем в Карпатах, якому майже 400 років, Кирило-Мефодіївський жіночий монастир, який приваблює туристів своїм гарним виглядом, Печерний монастир села Розгіче, що вабить туристів своїми «лабіринтами» та оформленням. Особливу увагу слід приділити місту Яремче, яке налічує велику кількість монастирів, і плануючи похід в гори, багато туристів зупиняються в них, щоб насолодитись красою. Серед них церква святого пророка Іллі, яка була збудована у гуцульському стилі у формі хреста, Костел святого Івана Милосердного, де знаходиться багато вишивки ручної роботи та стародавніх ікон, що робить церкву схожою на музей, та дерев'яна каплиця Петра і Павла.

Такі церкви та монастирі є невід'ємною частиною гірського туризму для багатьох людей. Монастирі в горах часто мають багатовікову історію, і є важливими пам'ятками архітектури та культури, вони є важливою частиною для туристів, які прагнуть дізнатись більше про духовну спадщину регіону, окрім цього гори з їхніми величними пейзажами та монастирі, що часто знаходяться в ізольованих місцях, забезпечують ідеальні умови для медитації, роздумів і внутрішнього спокою. Туристи мають змогу скуштувати їжу монахів, випити чаї з місцевих трав, познайомитись з територією монастиря, а з екскурсоводом почути цікаву історію та факти про місце.

Окрім дерев'яних церков, монастирів та скитів у регіоні розташовано низку археологічних пам'яток міжнародного значення, зокрема трипільські поселення на Дністрі, старослов'янські городища в Стільському, Пліснеську, Звенигороді, Василеві, Непоротові, Рухотині, а також залишки давнього Галича в Крилосі і руїни скельних фортець у Спасі, Уричі, Розгирче та Бубнищі.

Гуцульська архітектура є надзвичайно сильним носієм історії та культури Карпатського краю України. Гуцульська архітектура формувалась завдяки передаванню знань з покоління в покоління, і найбільш виразною пам'яткою гуцульської архітектури є так звана гражда. Гражда за словами Даріуса Хайма, це – «замкнена одноосібна садиба, яка зосереджувала всі господарські споруди гуцульської садиби навколо внутрішнього двору та складалась зі звичайної житлової кімнати, яку оточували додаткові приміщення, які загалом містили в собі господарський хлів для утримання худоби, сіно, світлицю. Усі приміщення були накриті спільним дахом та оточені дерев'яною огорожею з міцними воротами.» [30]. Гуцульська гражда - це надзвичайно унікальна та продумана споруда, яку розташовували на схилах, щоб бачити все навколо та видивлятися своєю худобу, а великі стіни слугували для захисту від сильних вітрів, снігів та суворих хижаків, оскільки така хатинка частіше за все стояла одна серед глуші та потребувала додаткового захисту. Такий тип будівлі будувався суцього з деревини місцевого походження через близькість гуцулів до лісів, що робило такий матеріал надзвичайно доступним.

Проаналізувавши матеріали на тему гуцульської гражди, ми зрозуміли, що наразі число такої архітектури значно зменшується і лишається суто історичною складовою регіону, але слід зазначити, що до і сьогодення збереглися деякі місця з гуцульською граждою: в Криворівні є щонайменше 3 гражди, з яких зробили музей «Гуцульська гражда» який можуть відвідати будь-які туристи, 1 гражда розташована у Краснолі, 1 в Перехресному, 1 в Гриняві, 1 біля дороги з Верховини, 1 в Космачі та 1 в Бобейці, що знаходиться в Румунії біля кордону з Україною. Багато гуцульської архітектури було перенесено в етнографічні музеї просто неба у Львові, Ужгороді та Києві аби вберегти національні пам'ятки від

вандалізму та руйнацій. Так, можна зробити висновок, що для туристів знайти гражду це справжній виклик, але бажання поринути в історію чудового краю є сильнішою і багато хто поринає в справжні історичні пригоди, поєднуючи їх з походом в гори. Гуцульська архітектура і досі лишається однією з найбільш збережених та автентичних народних пам'яток Європи.

Окрім гуцульської архітектури, вклад в розвиток архітектурної спадщини Українських Карпат зробила архітектура Бойківщини, яка займає центральну частину Карпат. Садиби характеризувались тим, що були збудовані з дерева та гонт, а саме з грубих смерекових півкругляків, розміщені в районі берегів, річок, скал та навіть ям, оскільки господарі лишали кращі земельні ділянки для ведення сільського господарства та вирощування врожаю, перед вікнами садиби розташовувалась стайня, щоб господар мав змогу слідкувати за худобою та швидко відганяти хижаків. Дахи мали гострі верхівки з надто різким схилом з соломи для уникнення скупчення снігів та вод. [13] Інтер'єр для бойків був надзвичайно важливим, при будівництві садиб бойки робили кімнати просторими щоб забезпечити цілій сім'ї комфорт та затишок під час зимування, піч була центральним елементом, яку робили для обігріву та для сну, а підлога була кам'яною.

Бойківська дерев'яна архітектура прославилась не тільки в Україні, але і за межами, зайнявши провідне місце в історії світової культури завдяки своїй унікальності та оригінальності. Провівши аналіз низки статей, ми знайшли, що найбільше пам'яток збереглось в Львівській області, Закарпатській та Івано-Франківській. У Львівській області бойківська архітектура збереглась в селах Старе Село та Верхнє Синьовидне, а з музеїв таку архітектуру можна побачити в Національному музеї у Львові, де є колекції бойківської архітектури. Івано-Франківська область це центр бойківської архітектури, в Івано-Франківській області найбільше пам'яток є в Рожнятіві, Болахіві, Делятині, Микитинцях та в Підпечерах. З місць, які зберігають такі унікальні пам'ятки є музей народної архітектури та побуту в Коломиї, який являє собою музей під відкритим небом та містить відтворенні будівлі бойків, які можна

самостійно відвідати та доторкнутись до спадщини Карпат. На Закарпатті домівки бойків збереглись в майже ідеальному стані в селищах Лазещина та Богдан, які знаходяться в Рахівському районі, а представником з музеїв, де можна насолодитись красою архітектури є Музей народної архітектури та побуту в Ужгороді, який так само, як і музей народної архітектури та побуту в Коломиї являє собою музей під відкритим небом, де є реконструкції бойківських хат. Окрім цих трьох центральних областей для бойків їх архітектура збереглась і в Чернівецькому районі в Вижниці, Кам'янкі та Путилі.

Як в Українських Карпатах є дерев'яна архітектура, так і Румунія знаменита своєю Марамурешською дерев'яною архітектурою, яка занесена у світову спадщину ЮНЕСКО та є однією з найбільших осередків спадщини Румунії в цілому. За даними ЮНЕСКО, до їх списку входять 8 дерев'яних церков. [Додаток А.1]

Марамурешська дерев'яна архітектура схожа між собою та має спільні риси: високі стрілоподібні вежі, багатоярусні та чотирихилі дахи та збудована Марамурешська архітектура без єдиного цвяху. Найстаріша церква Марамурешського формату це Церква, що стоїть на пагорбі села Леуд, яка датується 1364-им роком. Окрім самих церков, ремісники будували і ворота, як зазначає Ян Вендт, професор Гданського університету, «Марамурешські ворота будували з дубу, накладали черепичний дах та надавали воротам символічного мотиву, вони мають 3 стовпи, або навіть 5, які будувались шляхом подвоєння бічних стовпів. Пізніше з воріт почали робити суцільні стовпові ворота, модернізуючи їх багатими декораціями.» [32, с. 190] Марамурешська архітектура стала символом культурної ідентифікації та зберегла ознаки автентичності, що робить її унікальною. Елементи, якими прикрашають марамурешські ворота, є Сонце, Місяць, дерево життя, корона, квіти, колесо, грецький хрест, румунський хрест, змія та рога.

Якщо порівнювати два регіони за збереженням та наявністю історичних пам'яток, можна сміливо зробити висновок, що Українська частина Карпат

домінує за кількістю дерев'яних церков та історичних етносів, що залишили за собою цікаву та цінну спадщину, сакральна спадщина в Україні має одну з найщільніших концентрацій дерев'яних церков в Європі, сотні гражд та об'єктів світської архітектури, Румунська ж частина має лише Марамурешську архітектуру, але, незважаючи на це, вона є надзвичайно унікальною. Пояснити такі розбіжності можна тим, що Україна мала більше етнічних груп: гуцулів, бойків та лемків, що лишили більше спадщини, також в Україні кожне село мало свою церкву, що залишило спадок та демонструвало сильну традицію дерев'яного сакрального будівництва.

Висновок. Культурно-історичні об'єкти, такі як дерев'яні церкви, гражди, гуцульська та бойківська архітектура, а також дерев'яні споруди Марамурешу у румунській частині Карпат, не лише відображають місцеві релігійні, побутові та соціальні практики, а й слугують важливими об'єктами пізнавального, етнографічного та культурно-освітнього туризму. Водночас вони є потужним магнітом для туристів, приваблюючи як внутрішніх, так і іноземних відвідувачів, що стимулює розвиток туристичної інфраструктури, готельно-ресторанного бізнесу та локальних екскурсійних послуг. Збереження та популяризація цих ресурсів сприяє сталому розвитку Карпат, дозволяє поєднувати туризм із охороною культурної спадщини та створює додаткові можливості для економічного зміцнення місцевих громад. Що до порівняння обох регіонів за об'ємом культурно-історичних об'єктів чітко зрозуміло те, що Україна має більше даних об'єктів.

3.2 Інфраструктурна та архітектурна компонента регіону

Інфраструктурна та архітектурна складові регіону відіграють ключову роль у розвитку гірського туризму, визначаючи доступність територій, комфорт перебування туристів та загальний рівень привабливості регіону. Розвинена транспортна мережа, об'єкти розміщення, рекреаційні комплекси та інженерні споруди створюють базу для організації туристичних маршрутів і активностей, забезпечуючи ефективну взаємодію між природними та культурними

ресурсами. Архітектурна та інфраструктурна компоненти також формують основу для стратегічного планування туризму, сприяючи сталому розвитку територій, підвищенню економічного потенціалу місцевих громад та інтеграції регіону у міжнародні туристичні потоки.

Надзвичайно важливим осередком архітектурної складової Карпат є замки, які дали поштовх розвитку гірському туризму: замки, які раніше слугували обороною для правителів згодом стали культурними туристичними центрами, які приваблюють людей з різних куточків планети та надають можливість туристам поринути в історію минулих подій, таких як війни, ведення дипломатичних відносин та можливість самотійно побувати всередині і насолодитись архітектурою споруди та краєвидами.

Румунські Карпати це перлина різноманітних замків, які побудовані в різних стилях, від готичного, ренесансу, до бароко та неокласици.

Замок *Пелеш* є першим електрифікованим замком в Європі, побудованим у неоренесансному німецькому стилі, це літня резиденція першого короля Румунії Кароля I. [44] Комплекс складається з трьох пам'яток: Замок Пелеш, Замок Пелішор та мисливський будинок Фойшор, у замку зберігається одна з найкращих колекцій мистецтва у Східній та Центральній Європі, що складається зі статуй, картин, меблів, зброї та обладунків, золота, срібла, вітражів, слонової кістки, тонкого порцеляни, гобеленів та килимів. Колекція зброї та обладунків налічує понад 4000 одиниць, яким понад чотири століття, а колекційних картин в замку майже 2000 одиниць.

Замок *Пелішор* є частиною того самого комплексу, на якому розташований і замок Пелеш, якого ще називають «маленький Пелеш». Цікавим дослідженням є те, що цей замок побудований з елементами модерну та елементами традиційного карпатського стилю. Замок налічує Золоту кімнату, яка прикрашена золотими листками та кабінет королеви Марії. Перебуваючи в цьому величному комплексі з декількох замків вони не лишать байдужими жодного туриста, замок Пелішор є невід'ємною частиною дослідження архітектурної складової Румунських Карпат.

Замок *Бран*, один з найпопулярніших представників Румунських замків, «резиденція Дракули», розташований в Трансильванії, в Брашові. Замок збудований в готичному стилі на різкому схилі та мав захисне і комерційне призначення, він мав два ряди стін, що закривали проїзд на південь. Вони були збудовані з каменю та цегли і лише кілька слідів початкової оборонної позиції збереглись до сьогодення. Ми дослідили, що кімнати замку облаштовані антикварними меблями та мистецькими предметами, які колекціонувала королева Марія, в коридорах будівлі можна побачити манекени з старовинним одягом, до якого відноситься військова форма та лицарські обладунки, окрім цього в будівлі є музей тортур, де туристи можуть роздивитись засоби, якими в давні часи катували людей. Замок Бран окутаний легендами про Влада Тепеша, якого називали дракулою, за легендою цей замок належав саме йому, але доказів тому немає. Саме легенда про Дракулу привертає найбільшу увагу туристів до цієї локації, туристи мають бажання побувати в так званій резиденції самого Дракули та поринути в готичну атмосферу місця.

Замок *Корвінів*, розташований в Трансильванії, є ще одним носієм легенди про Графа Дракулу, який перебував в цій будівлі як полонений. Цікавим фактом є те, що саме цей замок слугував для Брема Стокера як джерело натхнення для написання свого роману «Дракула». Будівля побудована в готичному стилі з елементами ренесансу, яка має громіздкі кольорові дахи, величні вежі, балкони та велику кількість вікон. Замок має 3 великих приміщення: Лицарський зал, Зал засідань та круглі сходи. Замок Корвінів визнаний однією з найбільших споруд у Західній Європі, яка продовжує вражати туристів і до сьогодення. [33]

Україну не обійшли повз гарні історичні замки, які загалом красуються на Закарпатті та манять туристів, які відвідують гірську місцевість.

Провівши аналіз низки статей, ми дослідили, що важливими спорудами є замок Паланок, Ужгородський замок, Невицький замок, Мукачівський замок.

Замок *Паланок* розташований в Західній частині Українських Карпат недалеко від центра Мукачево. Замок побудований на крутому схилі, яка слугує туристам оглядовим майданчиком, з якого видно Паннонську новизну. Наразі в

замку є картинна галерея з сучасними картинами, де проводяться виставки різного виду. Окрім цього, в замку функціонує кав'ярня, де можна придбати запашні теплі напої. [19]

Ужгородський замок є надзвичайно потужним носієм архітектурної значущості українських Карпат, на його території функціонує Закарпатський обласний краєзнавчий музей, який налічує понад 120 тисяч експонатів, серед яких опудала тварин, макети рослин, різні зразки давніх речей та археології. За словами Й. Кобаля «інтер'єри Ужгородського замку вирізнялися розкішним оздобленням: стіни прикрашали гобелени, зброя, картини та опудала тварин, здобуті під час групових полювань. Приміщення були наповнені цінними речами, такими як тканини, прикраси й предмети гардероба. Хазяїн в палаці облаштовував звіринці, конюшні, театр та складові приміщення для зберігання гармат та їжі для тварин.» [18] На жаль, сьогодні замок перебуває в аварійному стані та потребує реновації, зали замку не містять професійних виставкових тумб для зберігання експонатів.

Невицький замок – перлина Закарпаття, напівзруйнований замок, який охороняв торгові шляхи та є однією з найстаріших споруд Закарпаття. [7] Туристів вабить надзвичайно таємна атмосфера цього місця, яка надає можливість поринути в минуле та уявити себе лицарем, окрім цього, з Невицького замку відкривається неймовірна панорама на річку Уж. Як і замок Бран в Румунії, Невицький замок є носієм легенди, яка чарує таке місце, легенди про Поган-Діву, яка була жорстокою правителькою зі знанням чорної магії та окультизму, яка будувала стіни Невицького замку з крові незайманих дівчат. Біля Невицького замку розташовано багато скель вулканічних порід. Наразі місце є під реставруванням, але доступне для відвідування туристам.

Середнянський замок тамплієрів на Закарпатті є в аварійному стані, це напівзруйнований невеликий замок, який розташований на рівнині. Таку назву замок отримав через те, що деякі науковці стверджують, що замок був зведений саме тамплієрами. [4] За О. Гомоляком, Середнянський замок має такий опис: «Замок представляє собою чотирикутну романську кам'яну башту-донжон,

товщина стін вежі, з обох боків обкладених шліфованим каменем, становила близько 2,6-3 м. Висота триповерхового донжону, зовнішні кути якого були викладені кам'яними кубами, досягала 20 м. Потрапити у фортецю можна було лише через невеликий прохід на другому поверсі східної стіни за допомогою дерев'яної драбини, яка втягувалася у разі небезпеки. З другого поверху, що складався із трьох окремих кімнат, сходи з білого каміння вели на перший рівень. Перший поверх поділений кам'яною стіною на «східне» та «західне» приміщення. У «східній» кімнаті виділяється завалена яма, можливо, замковий колодязь. Всю фортифікаційну систему оточував полісад, а стіни оточували рови з глибокою водою для захисту.» [4, с.14] Замок є місциною, куди не рідко навідуються туристи.

Замок Сент-Міклош, або ж Чинадієвський замок є одним з найвідоміших замків українських Карпат. О. Гомоляк описує цей замок саме так: «Двоповерхова споруда побудована у формі неправильної літери «П». Зі східного боку оборонні показники посилюються північною та південною кутовими трирівневими вежами. Під усією будівлею знаходяться підвальні приміщення, що використовувалися для господарських потреб Сент-Міклошської домінії. Попід покрівлею по всьому периметру вбудований ряд бійниць.» [4, с. 2]. Наразі в замку проводяться різні інтелектуальні та творчі заходи, такі як літературні та музичні вечори, майстеркласи з олійного мистецтва, проведення групових медитацій, презентації авторського кіно та навіть шлюбні церемонії. Адміністрація зумку робить усе можливе, аби захоплювати потік туристів до цього місця.

Проаналізувавши архітектурну спадщину замків Карпат, однозначно слід сказати, що такі величні споруди внесли надзвичайний вклад в розвиток гірського туризму в Карпатах через декілька причин:

- 1) Історична цінність, яку несуть замки як свідки багатовікової історії. В замках можливо доторкнутись до «забутого», відкрити багато нового, вивчити князів, які панували в тій чи іншій області та побувати на різних інтелектуально-творчих подіях.

- 2) Популяризація деяких Карпатських маршрутів, де замок стає рушійною силою для відвідання гірської місцини, можливість побачити унікальне архітектурне творіння штовхає багатьох людей до хайкінгу, оскільки це можливість поєднати підняття в гори та відкриття для туриста нової архітектурної локації у поєднанні з відвіданням різноманітних заходів.
- 3) Розвиток місцевої інфраструктури через залучення туристів до регіону: піднімаються фінанси регіону, будуються готелі для прийняття туристів, будуються кав'ярні, магазини, тощо. Гарна інфраструктура регіону стимулює туристів до відвідування та надає можливість лишитись наніч у комфортній будівлі, пообідати та придбати гірські сувеніри.

Інфраструктурна компонента гір в сфері туризму є надзвичайно важливою, оскільки забезпечує комфорт, доступність та безпеку туристам та надає поштовх до розвитку регіону. За наявності розвиненої інфраструктурної складової піднімається попит туриста на туристичний продукт в гірському масиві, знижується рівень страху перед високими підйомами та надається впевненість в безпечному добиранні до місця призначення, теплій ночівлі з наявністю їжі, води та зв'язку. Формування туристичної інфраструктури в Карпатському регіоні залежить від багатьох чинників, серед яких ключову роль відіграють розвиненість транспортних магістралей, наявність закладів для ночівлі, харчування, та якість обслуговування в закладах гостинності й харчування. Розширення мережі автомобільних і залізничних шляхів відкриває перспективи для збільшення прибутків підприємств туристичного сектору. Будівництво нових туристичних об'єктів із чітко визначеною метою сприяє прогнозуванню подальшого приросту доходів у цій сфері.

В Українському Карпатському регіоні налічується декілька туристичних міст, які розвивають гірську інфраструктуру та туризм, а саме Ужгород, Мукачево, Львів, Яремче, Вижниця, Коломия, Косів, Івано-Франківськ та Мигово, де туристичні маршрути проходять по автотрасах

«Львів-Самбір-Дрогобич-Стрілки-Ужокський-перевал-Ужгород», Львів-Стрий-Мукачево-Хуст-Коломия» та Львів-Тернопіль-Івано-Франківськ-Коломия.». Зокрема, в деяких місцях було збудовано курорти, такі як Буковель, Драгобрат, Жденієво, Славське, Подобовець, Синяк, Солочин, Яблуниця, Косів, Шешори, Верховина, Волосянка, Пилипець, Тисовець, Яремче та Мигово.

За даними відвідувань та популярності курортів українських Карпат 2024 склався список з ТОП-6 місць, які найбільше відвідують туристи: [24]

- 1) «Буковель» займає перше місце серед гірських курортів та курортів, які внесли найбільший вклад в розвиток гірського туризму. «Буковель» є надзвичайно різноманітним та великим курортом, який налічує в собі багато архітектури та багато пропозицій для туристів по розміщенню, наданню харчування, розваг, відпочинку. «Буковель» налічує 68 трас, з яких станом на 2025 рік працює 35, з яких є як і прості траси, так і складні траси, окрім трас для катання, «Буковель» має багато пропозицій і для туристів, які не бажають кататись на лижах: оглядові витяги, родельбан, тролей, bike zip, ковзанка, колесо огляду, ролеркостер, тюби, квадроцикли, снігоходи, парки з тваринами та музеями, спа центри та багато іншого. Готелі та заклади харчування на курорті мають високу якість, а карта готелів пропонується для різного типу туристів: від звичайних дерев'яних домів до luxury готелей. Завдяки курорту «Буковель» процвітає курорт «Яремче», оскільки траса до Буковеля лежить через місто Яремче, туристи надають перевагу провести декілька годин або більше гуляючи цим містом. Не дивлячись на те, що «Буковель» є найпопулярнішим гірським курортом, він так само являється і найдорожчим.
- 2) «Драгобрат» є другим за популярністю гірським курортом. Переважно «Драгобрат» приваблює туристів, які планують кататись на лижах, а також професійних лижників, оскільки він являється найвисокогірнішим курортом України, розташованим на висоті 1400 метрів над рівнем моря. «Драгобрат» не є таким розвиненим, як

«Буковель», цьому курорту не вистачає хороших доріг до самого курорту, що є проблемним для багатьох туристів – дорога до курорту є розбитою та тяжкодоступною. «Драгобрат» налічує 56 котеджів та готелей, які надають якісне проживання та 4 ресторани, курорт пропонує прогулянки горами, снігоходи та надзвичайні мальовничі пейзажі.

- 3) На третьому місці розташовується курорт «Славське», який є популярним переважно серед лівів`ян та мукачев`ян. Розташований курорт на висоті 590 метрів над рівнем моря, а на початку 20-го століття був найпопулярнішим гірським курортом. На цьому курорті діє 25 гірських трас різної складності та різної висоти. Окрім лиж, курорт пропонує кінні прогулянки, катання на ватрушках та санях, снігоходи, відвідування печери та дискотеки в готелях. «Славське» пропонує обширну готельну базу для різних типів гостей та відпочинок на декількох висотах: гора Менчул, гора Кремінь, гора Погар, гора Високий Верх (Захар Беркут) та гора Зворець.
- 4) Четверте місце займає курорт «Яблуниця», який є своєрідним з`єднувачем через «Буковель» та «Яремче», від яких розташований усього за 13 і 36 кілометрів, який не менше за «Буковель» просуває декілька туристичних курортів. «Яблуниця» має 9 гірських трас, багато комфортних готелей та садиб, сауни, басейни, тири, кінні прогулянки. Поряд з курортом знаходиться «Карпатський національний природний парк». Курорт «Яблуниця» є великою точкою для пішохідних маршрутів горами, оскільки через нього пролягає багато маршрутів до Ворохти, гори Говерла та водоспаду Пробій, що робить його комфортною точкою для людей, які хочуть поєднати пасивний та активний відпочинок у горах та сприяє розвитку гірського туризму.
- 5) Курорт «Пилипець» є курортом, який активно росте з року в рік та збільшує інфраструктурну складову, приваблюючи все більше і більше туристів. Курорт налічує 6 трас різної складності та багато якісних

готелей. Курорт є популярним і завдяки водоспаду Шипіт, який є улюбленим місцем для багатьох туристів, і вдале розташування до цієї місцини збільшує потік туристів та вносить свій вклад в розвиток туризму.

- 6) На шостому місці розташувався курорт в Чернівецькій області «Мигово». Курорт пропонує усього декілька лижних трас, але є багатим на якісну готельну базу та якісні ресторани. Курорт налічує льодовий майданчик, декілька сувенірних магазинів з карпатською продукцією, сноутюбінг, спа, пейнтбол, кінні прогулянки, квадроцикли, великий розважальний центр та багато пропозицій по екскурсіях. «Мигово» є доступним курортом з доступною ціною політикою, а поряд розташовані гора Стіжок та гора Велика Кичерка, які приваблюють активних туристів для сходження.

	Назва курорту	Висота над рівнем моря (м)	Довжина лижних трас, схилів та маршрутів (км)	Висота катання (м)	Кількість підйомників в	Нічні гірськолижні споруди	Інсталяція штучного снігу
1	Буковель	900-1,372	68 км трас	900-1,372	19	Так	Так
2	Драгобрат	1,700	9 трас (точа довжина невідома)	невідомо	10	Так	Так
3	Славське	1,235	22 км трас	800-1,235	11	Так	Так
4	Яблуниця	920	4 км трас	650-1,000	5	Ні	Так

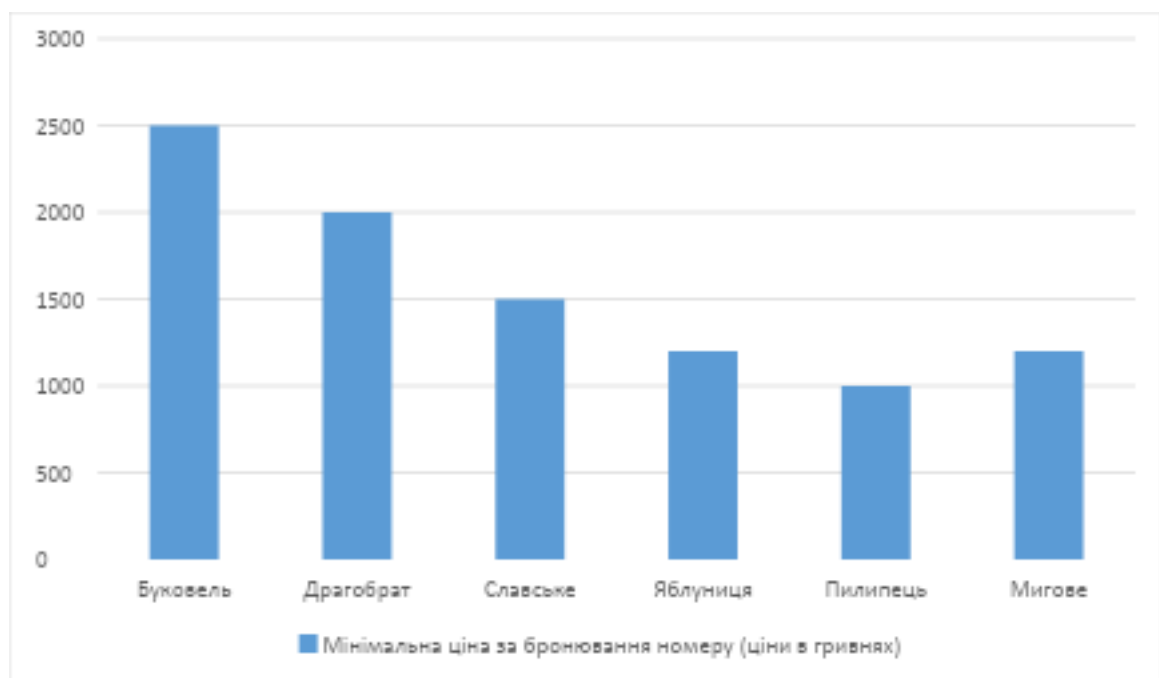
5	Пилипець	1,200	20 км трас	816-1,25 1	7	Так	Так
6	Мигове	745	3,3 км трас	745	4		

Таблиця 3.1. Характеристика гірськолижних курортів України. Власна таблиця на основі даних [45].

Усі вищезнаначені курорти є основою формування гірського туризму в українських Карпатах, оскільки курорти пропонують широкий спектр послуг як і для лижного катання або походів, так і для «релакс» відпочинку, більшість курортів збудовані на розі декількох туристичних зон, які є важливими для приваблювання туристів, наприклад туристичний комплекс «Драгобрат» зведений так, що знаходиться недалеко від озера Ворожеська, до якого прокладено багато маршрутів, так само недалеко знаходиться гора Жандарм, гора Велика Ближниця та озеро Івор, курорти «Буковель» та «Яблуниця» зведені майже біля самого Чорногір'я, біля найвищої гори в Україні Говерли, яка є ближче до курорту «Яблуниця», рядом з якою розташовані гори Гутин Томнатик, Піп Іван, Петрос, Пожижевська, Бребенескул, Вухатий Камінь, Шпиці, озеро Несамовите, полонина Кукул та гори Синяк і Хом'як, до яких кожен день ходить незлічена кількість туристів, «Славське» розташовант біля полонини Явірник та недалеко від гори Томнатик, «Пилипець» збудований майже біля водоспаду Шипіт, який є одним із найвизначніших водоспадів, до яких ходять мільон туристів та хіпі, так само близько розташовані і гора Гимба та гора Стій.

За нашим аналізом, вищезазначені курорти є також одними з найбільш прибуткових гірських курортів України, завдяки яким зростає попит на відпочинок у горах через їх вдале розташування, комфортність для туристів у сфері надання житла, послуг харчування, розваг та прокату гірськолижного спорядження. Протягом 2024-2025 років, як зазначає начальник управління

туризмом курортів Львівської ОДА, туризм в Карпатах піднявся на 30-40%, а заброньованість номерів в курорті «Буковель» зросла з 43,3% (2023 р.) до 47 % (2024) [24]. Слід зробити висновок, що збільшення попиту на туризм пов'язано із зростанням інфраструктури та грошові вклади курортів у виведення доріг, ресторанів та різних будівель, призначених для розважання як дітей, так і дорослих. Для більшості туристів важливо, щоб відпочинок у горах був таким самим комфортним, як відпочинок на морі, тому туристи надають перевагу ночівлі в місці, де буде тепло, затишок, вода та їжа.

Діаграма 3.1. Мінімальна ціна на бронювання номеру за добу в різних гірських курортах українських Карпат за 2024 рік. [14]

Як можна побачити з діаграми, найдорожчим курортом, як зазначалось раніше, є «Буковель», оскільки він є найбільш розвиненим і великим курортом, який тримає попит туристів та розвиває інфраструктуру, збільшуючи кількість готелів та номерних фондів, домів, відкривається все більше кав'ярень та ресторанів зі спа та чанами. «Драгобрат» є курортом трохи меншим за «Буковель», але не менш популярним через свої унікальні траси для катання та

неймовірні краєвиди, де власники намагаються тримати попит да розвивати курорт.

Румунія налічує такі міста, як Брашов, Буштені, Сігішоара, Марамуреш, Сіная та Азуга, які роблять вклад в гірський туризм. В Румунії було засноване так зване «Національне бюро туризму», яке зробило вагомий внесок у розвиток туристичної гірської інфраструктури. «Національне бюро туризму» були першими в Румунії, хто почав будувати гірські притулки, дороги, будиночки, шосе, розмітки маршрутів та пункти надання першої медичної допомоги. [35] Після облаштування гірських зручностей в Румунії почали з'являтися різні курорти: «Пелтініш», «Сіная», «Буштені», «Пояна Брашов», «Борша Семеніч» та інші. Наразі Румунія налічує 30 гірських резортів, більша частина облаштованих гірськолижних зон зосереджена в одному регіоні, що охоплює повіти Прахова, Брашов і Димбовіца, на частку яких припадає 62,9% від загальної площі, а для треккінгу в Румунії є понад 246 стежок з облаштованими маршрутами, але, на жаль, не всі стежки мають належне маркування для піших туристів, що робить такі стежки вразливим місцем.

За даними відвідувань та популярності курортів румунських Карпат 2019 склався список з ТОП-5 місць, які найбільше відвідують туристи: [38]

- 1) На першому місці розташувався курорт «Пояна Брашов». Схожий на український «Буковель», «Пояна Брашов» є найрозкішнішим гірським курортом Румунії, біля якого недалеко розкинулись найпопулярніші румунські атракції, такі як замок Дракули та місто Брашов. Поруч знаходиться гора Постевару, а на самому курорті безліч трас для катання, каток, басейни, спортивні майданчики, коні, фольклорні вистави в румунському національному стилі, бари з нічними дискотеками та декілька якісних готелей. Курорт являється екологічно чистою зоною, оскільки трас для автомобілей на курорті немає, пересування здійснюється завдяки кінним повозкам.

Багаторічна історія курорту «Пояна Брашов» внесла вагомий внесок у розвиток гірського туризму, оскільки саме на цьому курорті вперше

відбувались лижні змагання в Румунії та Міжнародні зимові студентські ігри, що сприяло міжнародному визнанню, після якого все більше і більше туристів почало дізнаватись про курорт та відвідувати його.

- 2) На другому місці розташувався курорт «Сіная», який має близько двадцяти високогірних трас різної складності, надаючи можливість туристам різної підготовки. У місті є безліч якісних готелей, ресторанів, нічних клубів з чудовим обслуговуванням. Поблизу курорту є багато привабливих для туриста місць, наприклад як замок Пелішор та Пелеш, монастир Сіная, також курорт розташований біля безлічі пішохідних гірських маршрутів, полонин та кемпінг зон, де туристи можуть поєднати катання на лижах та хайкінг в лісах та на полонинах.

Завдяки розвиненій інфраструктурі, курорт сприяв залученню як і румунських туристів, так і іноземних туристів, що принесло розквіт гірського туризму в цій зоні та залучення коштів на подальшу відбудову комфортних умов в туризмі.

- 3) Третє місце зайняв «Предял», надзвичайно мальовничий курорт, в якому лижні траси вважаються одними з найкращих в Румунії. «Предял» має безліч ресторанів та готелей, а також має пішохідні та велосипедні траси для туристів.

«Предял» так само як і «Сіная» зробив вагомий внесок у приваблення іноземних туристів через свою доступність та сучасну інфраструктуру.

- 4) «Буштень», відомий як центр альпінізму та оздоровлення, знаходиться на четвертому місці. З цього місця прокладено багато маршрутів горою Бучеджь та Карайман, де знаходиться румунський Сфінкс та Бабеле, що робить курорт затребуваним серед людей, які займаються хайкінгом та катаються на лижах. «Буштень» є розвиненим за інфраструктурною складовою, налічує багату готельну базу, лижну школу та траси для катання.

«Буштень», завдяки неймовірним маршрутам та прямовисним скелям, високих доріг та трас зробив надзвичайний внесок у приваблення туристів різної категорії: від альпіністів та «бекпекерів» до звичайних туристів, які відвідають курорт для катання на лижах.

- 5) На останньому місті розташувався бальнеологічний курорт «Ватра-Дорней», розташований в Буковинській області. Багаті термальні джерела, спа-процедури, якісні лижні траси та готелі в оточенні гір Сухард та Обчина Ферегей з багатими стежками для пішохідного туризму, музей Буковини – усе це є перлиною цього курорту.

«Ватра-Дорней» є найстаршим гірським курортом Румунії та центром, який популяризує та завжди популяризував Карпатську зону Румунії.

	Назва курорту	Висота над рівнем моря (м)	Довжина лижних трас, схилів та маршрутів (км)	Висота катання (м)	Кількість підйомників	Нічні гірськолижні споруди	Інсталяція штучного снігу
1	Пояна Брашов	1,030	13,7 км спусків, 5 км трас	941-1,783	10	Так	Так
2	Сіная	850	17,9 км спусків, 5 км трас	1,006-2,090	10	Так	Так
3	Предрьял	1,110	7,4 км спусків, 0,6 км трас	1,040-1,451	2	Так	Так

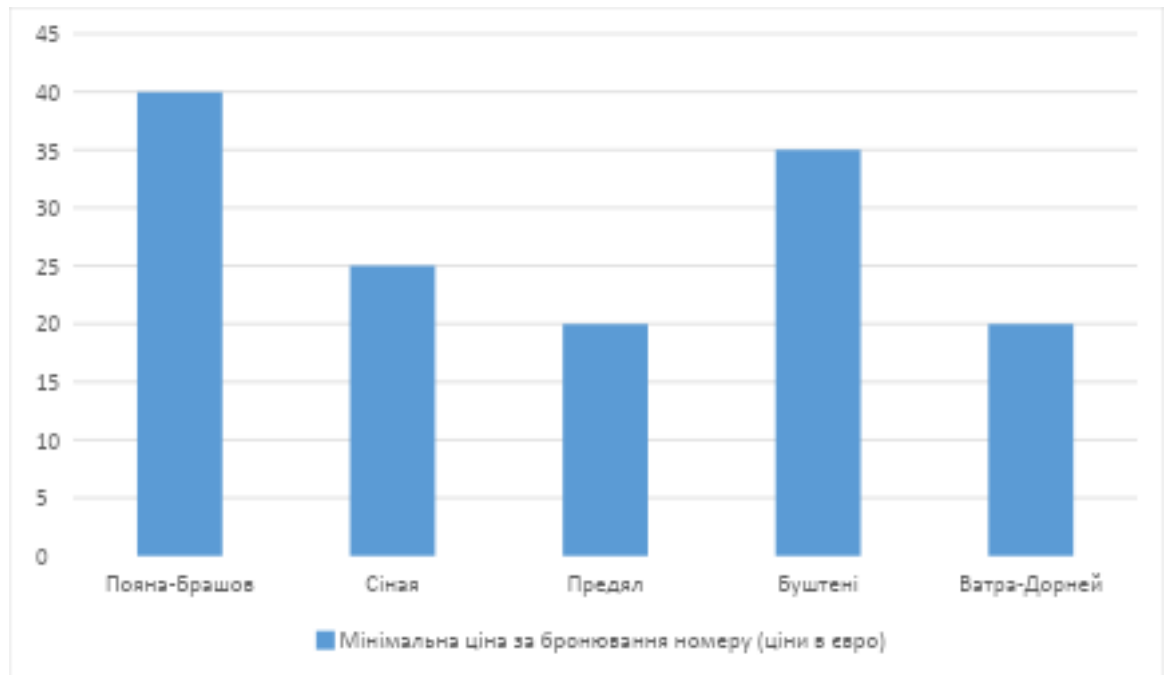
4	Буштень	950-900	2,9 км спусків	1,000-1,295	1	Так	Так
5	Ватра Дорней	795	5,5 км спусків	816-1,251	5	Так	Так

Таблиця 3.2. Характеристика гірськолижних курортів Румунії. Власна таблиця на основі даних [45]

За нашим аналізом, усі вищезазначені курорти є основними та найбільш міцними в румунському секторі гірського туризму. Кожен курорт є унікальним зі своїми різними послугами та різними гірськими масивами, не схожими один на одного, що заохочує туристів до відвідування усіх п'яти зон. Надзвичайно вдале розташування усіх курортів біля широковідомих гір – скарбничка для багатьох туристів, налаштованих до дослідження гірських масивів, стежок та фауни, а розвинена інфраструктура румунських курортів – ключ, який дає комфорт та перспективу туристам лишатись в зоні відпочинку надовго, без ризиків для здоров'я, з наявними магазинами, водою та їжею, які постійно знаходяться в зоні доступності. Румунські Карпати є надзвичайно широкославні серед іноземних відвідувачів а також доступними порівняно з Альпами, особливо для туристів з Європейського Союзу. Безвізовий режим надає широкі можливості для подорожей і європейські туристи не рідко обирають саме Румунські Карпати.

За проведеним аналізом, вищезазначені курорти приносять великий вклад грошей та піднімають популярність гірських подорожей серед туристів різної категорії, особливо серед європейців, оскільки як було зазначено вище – румунські Карпати значно дешевші за Альпи, що робить відвідування румунських гір досяжними, а якісні готелі, спа-центри, термальні джерела, розвиненість доріжок для хайкінгу та наявність безпечних та сучасних трас для катання з відмінними підйомниками одразу викликає захоплення у людей,

схильними до комфортного гірського відпочинку з наявністю готелей та ресторанів.

Діаграма 3.2 Мінімальна ціна на бронювання номеру за добу в різних гірських курортах румунських Карпат за 2025 рік. (за даними Booking)

За діаграмою чітко прослідковується, що найбільш дорогим та прибутковим є курорт «Пояна-Брашов», де мінімальна ціна за бронювання номеру становить 40 євро, а найменш прибутковим є «Предрял», де ціна становить 20 євро за добу, проведену в номері готеля. Прибутковість та дорогі ціни «Пояна-Брашов» пояснюються тим, що курорт, як зазначалось вище, є найвишуканішим в Румунії, має якісні готелі з якісними послугами, безпечні гірські траси та безліч розваг для різних типів туристів. За даними офіційного сайту «Пояна-Брашов» курорт зробив десяток мільйонів інвестицій за останні роки [40], провівши невеликий аналіз, ми дослідили, що інвестиції були спрямовані на: 1) покращення лижних трас та їх адаптації під різні рівні складності; 2) оновлення підйомників, де було встановлено сучасні канатні

дороги; 3) будівництво нових готелів та ресторанів для збільшення послуг по розміщенню туристів та наданню якісного харчування.

Порівнюючи курорти України та Румунії, нам вдалось дослідити те, що Український Буковель домінує за показником трас та гірськолижних умов, якщо порівнювати його з Румунським Пояна Брашовом, де Буковель має 68 км трас, а Пояна Брашов лише 5 км, що є суттєвим числом, але в цілому Румунія має відмінну логістику та інфраструктуру, яка набагато краще, ніж в Україні та готелі, що пропонують послуги «все включено». Румунія більше націлена на європейців, оскільки Карпати є більш доступними за Альпи, Україна, хоч і теж робить уклін на європейців, все ж таки має більше домінування серед українців. Інші, менші курорти, що в Україні, що в Румунії, мають середній сервіс та частково оновлену інфраструктуру.

Окрім великих туристичних точок, як туристичні курорти, які є надзвичайно важливими та поширеними серед більшості туристів, які обирають максимальний комфорт, є туристи, які надають перевагу більш віддаленим та «диким» точкам відпочинку, які є не менш важливими в розвитку туризму. Українська сторона налічує безліч дерев'яних садиб та котеджів, гірських притулків, баз відпочинку. Гірські притулки, які загалом розташовані на вершинах або на полонинах гір, користуються великим попитом серед українських туристів, які здійснюють підйом на вершини без палаток, але потребують місця для ночівлі. За аналізом українських туристичних агенцій, які водять групи людей в гори на декілька днів без палаток, було виявлено, що найбільше користуються попитом притулок «Смотрич», розташований на горі Дземброня, що біля Чорногір'я, куди спрямовані походи груп, націлених на відпочинок в притулку «Смотрич». Біля гори Явірник розташувався притулок «Явірник», який вміщає в собі двадцять три людини та який було повністю відреставровано туристичним товариством «Карпатські Стежки», а на самій полонині Явірник красуються відомі вісім домівок з похиленими дахами, які стали користуватись неймовірною популярністю в туристів через соціальні мережі, ці домівки не мають багатого комфорту та загалом не дуже оснащені:

всередині містяться ліжка, туалети та душові. Також завдяки соціальним мережам набули відомості колиби на полонині Кукул, яких є понад десять, відстань від яких приблизно 1-3 кілометри. Завдяки сезонному цвітінню крокусів на полонині Кукул такі колиби користуються надзвичайно великим попитом у туристів: можна спостерігати, як кожного року туристи обирають піднятися в гори щоб подивитись на цвітіння крокусів, які розкидаються по хребту фіолетовим простирадлом, а колиби роблять підняття в гори більш комфортним явищем, оскільки надають повноцінне місце для ночівлі та їжу, що зменшує фактор стресу при плануванні сходження. Окрім цього, на кордоні з Румунськими Карпатами розташувався притулок на полонині Лисича, з якого відкриваються неймовірні краєвиди на Румунський Мармароський гірський масив. Цей притулок приваблює велику кількість туристів через те, що завдяки такому місцю проживання можна запланувати хайкінг з Українських Карпат в Румунські Карпати а потім повернутись назад в місцину, де буде тепла пічка. Наприклад, з притулка на полонині Лисича привабливим маршрутом є маршрут до гори Піп Іван Мармароський, що на кордоні двох країн.

За даними WWFUkraine в 2021-ому році туристичний збір Івано-Франківської області за 7 місяців становить 5.77 млн гривень, або 103% від річного показника 2020 року, що свідчить про зростання так званого «дикого туризму», коли люди також обирають відпочинок в притулках, колибах в Україні. [6]

Румунські Карпати не менш ніж Українські Карпати так само популяризують гірські притулки для туристів. Найбільш популярною зоною відпочинку є Sabana Bâlea Lac, домівка готельного типу біля Трансфегараша на самому озері Балеа. Це місце є надзвичайно зручним після подорожі Трансфегарашським шосе чи пішки, чи машиною, яке пропонує повноцінні номери та харчування, де лишається велика кількість людей. Sabana Bâlea Lac привертає увагу своїм незвичним розташуванням та заохочує туристів лишатись ночувати серед озера та гір. Окрім цього, є більш дикі притулки, такі як Sabana Omu, який є притулком, розташованим на найбільшій точці в румунських

Карпатах у горах Бучеджі, який пропонує свої послуги альпіністам та туристам, які прагнуть підкорювати високі вершини Карпат. Cabana Omu надзвичайно вдалий гірський притулок, оскільки не всі туристи готові на висоті 2206 метрів ночувати в палатках, чим він і приваблює людей до підкорення гори Ому. Неповдалік розташувалось невеличке шале Cabana Mălăiești, яке є відправною точкою для подорожей по горах Бучеджі, де всередині є піч, а всього за 2 години туристи можуть дістатись до замку Буштень чи Пелеш. Окрім, базою для походів до 7-Ладенських Печер та до вершини Пятра Марє є притулок Cabana Piatra Mare, де можуть розміститись вісімнадцять осіб та смачно поїсти, що робить це місце доступним для великих подорожуючих груп та розроблення походів туроператорами.

За нашим аналізом даних Statista, в Румунії притулки користуються меншим попитом, ніж повноцінні гірські резорти, у 2023 році більше ніж 2,70 мільйона осіб обрали для проживання гірські курорти Румунії, з яких близько мільйона зупинилися в готелях [45].

Тобто, якщо порівнювати українських туристів та румунських туристів в українському та румунському гірських регіонах, українці більше схильні до дикого туризму і не проти ночівлі в колибах, загалом це є більш цікавим для багатьох людей в Україні, оскільки Карпатський регіон це і культурний регіон, і багато колиб та притулків надають етнічну атмосферу перебування всередині, надаючи туристу можливість відчувати гуцульську атмосферу – етнічна їжа, дизайн, пастухи, які живуть поруч та виводять вівць на поле, що не рідко можна застати, наприклад, в притулку «Смотрич», світанки на полонинах та теплий гірський чай з трав від власника, що не застануть туристи на класичних курортах з повноцінною архітектурою, такі як «Буковель», «Смотрич» і т.д., оскільки такі курорти мають зовсім інший тип відпочинку для туриста, і надати доступ до дикого туризму вони не можуть. В Румунії за нашим аналізом туристи надають більшу перевагу комфортному, класичному відпочинку через декілька причин:

- 1) Доступність та співвідношення цін в Румунії свідчить про те, що порівняно з Альпами в Румунії ціни нижче та доступніше для туристів, орієнтовно від 3500 євро за розкішні об'єкти, але при цьому в Румунії збережена європейська якість.
- 2) Курорти Румунії мають відмінну логістику та інфраструктуру, яка набагато краще, ніж в Україні. До прикладу можна взяти «Драгобрат», куди доступ є обмеженим, оскільки дорога до курорту не прокладена і низькі легкові машини можуть легко застрягнути, буксуючи наверх.
- 3) Румунські гірськолижні курорти дуже швидко розвиваються та пропонують послуги «все включено» згідно до умов міжнародних стандартів сталого розвитку. Європейці, як правило, більше цінують комфорт та більше готові платити за сервіс.

Підтвердженням того, що румунські туристи надають більше перевагу комфортному відпочинку на гірськолижних курортах є те, що Протягом 2010–2019 років кількість туристів у гірських курортах зросла майже у 3 рази, до понад 2,3 мільйона відвідувачів за рік, що є значущим показником.

Висновок. Інфраструктура та архітектура в Карпатах є надзвичайно важливим осередком, що підштовхує туриста до відвідування регіону, це чітко прослідковується при аналізі замкового багатства краю, наявності курортної бази, гірських притулків. Замки це саме та історична рушійна сила, що спонукає туриста до відвідування гір, оскільки надає туристу можливості «доторкнутися» до історії та насолодитися старовинною архітектурою, а курорти та гірські притулки – те, що надає туристу комфортне перебування та комфортне проведення часу. На Українській стороні найбільш відвідуванішими курортами є Буковель, Драгобрат, Славське, Пилипець, Яблуниця, Мигове, де найбільш розвиненим, найбільш дорогим та найбільш відвідуваним курортом є Буковель, а на Румунській стороні це такі курорти, як Пояна Брашов, Сіная, Предял, Буштень та Ватра-Дорней, де як до Буковелю найбільш розвиненим, найбільш дорогим та найбільш відвідуваним є Пояна Брашов - усі курортки, що на Українській стороні, що на Румунській є основою для формування

гірського туризму, враховуючи фактор комфорту, близькості до точок хайкінгу, надання послуг катання на лижах, спа-процедур, якісних готелей та якісного харчування, що приваблює людей з різних куточок світу, особливо в Румунію через безвізовий режим та більшу доступність Карпат за Альпи, окрім цього, гірські курорти підвищують грошовий оббіг регіону, що підвищує його якість через подальший вклад в розвиток. Гірська база притулків є не менш розвиненою, але можна зробити висновок, що в Україні притулки користуються більшим попитом, ніж в Румунії через декілька причин, і з них те, що Європейці більше готові платити за сервіс, який є набагато кращим в Румунії, яка розвивається з шаленою швидкістю, пропонуючи послуги «все включено» та доступність курортів з точки зору транспорту, в той час, як в Україні люди не настільки готові платити за сервіс та доступність, сервіс не є такими високими, через що туристи не рідко обирають дикий туризм.

3.3 Природний потенціал Карпатського краю

Природа Карпатського регіону також є основою туристично-рекреаційного потенціалу, яка формує великі притоки туристів кожного року. Природа Карпат є густою, для якої характерні ліси: березові, дубові, букові, ялицеві та інші, які створюють неймовірні гірські пейзажі, лісові масиви включають найбільші незаймані ліси на континенті, а деякі букові праліси в Карпатах були визначені як об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО. [22, с. 217].

Лісові екосистеми відіграють ключову роль у забезпеченні якості життя людей, адже вони формують основу для багатьох сфер людської діяльності: від отримання деревини, їжі та палива до можливостей для відпочинку й збереження культурних традицій. Крім того, ліси є невід'ємною частиною глобальних екологічних процесів і водночас виступають територіями з надзвичайно високою концентрацією біорізноманіття. Окрім ресурсної цінності, ліси виконують важливі регуляційні функції: вони зміцнюють ґрунти, запобігають ерозії та зменшують ризики природних небезпек, таких як селеві

потоки чи повені. Водночас ці екосистеми надають широкий спектр культурних послуг, будучи простором для рекреації, освіти та формування ідентичності місцевих громад. В Румунії Карпатські ліси славляться найбільшою оригінальністю європейських лісів. Луки та пасовища є рідкістю для Карпат, загалом для місцевого населення вони слугують як території для випасу худоби та вирощування агрикультур для проживання.

Карпатська гірська система, що є другою за масштабами в Європі, відіграє ключову роль у формуванні екосистемних послуг, важливих для значної частини Центральної та Східної Європи. Як зазначає Дар'я Холявчук, професорка Чернівецького Національного університету, «саме Карпати концентрують значні лісові масиви: їх площа становить близько 9,92 млн гектарів, і вони формують домінуючу частку лісових ресурсів окремих країн. Зокрема, у Румунії карпатські ліси охоплюють понад 70% національної лісистості зони, причому Румунія акумулює приблизно 45% усього карпатського лісового покриття. Домінуючими видами деревини є бук, смерека, дуб та ялиця.»

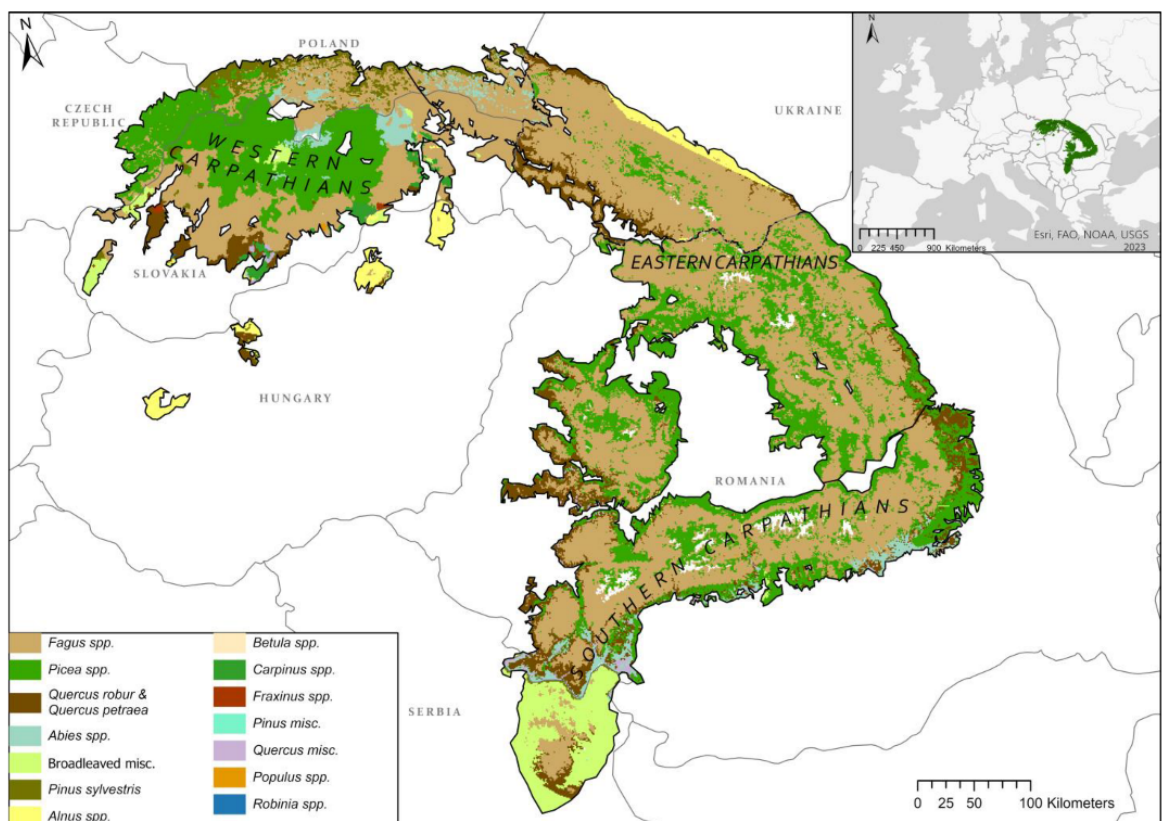

Рис. 1.3. Домінування видів деревини в Карпатах.

Найбільш розповсюджені – *Fagus spp.*(бук) – світло коричневий колір, найбільше прослідковується на території Українських Карпат та Трансільванських Альп, *Picea spp.*(смерека) – зелений колір, другий за розповсюдженням тип деревини, *Quercus spp.*(дуб) – темно-коричневий колір на мапі, як можна прослідкувати, дуб домінує найбільше в нижніх частинах Карпат, *Abies spp.*(ялиця) – світло-блакитний колір, також тип деревини, що більше домінує в нижній частині Карпат. [35]

Інші види деревини: *Broadleaved misc*(змішані листяні породи), *pinus sylvestris*(сосна звичайна), *Alnus spp.*(вільха), *Betula spp.*(береза), *Carpinus spp.*(граб), *Fraxinus spp.*(ясен), *Pinus misc*(змішані соснові породи), *Quercus misc*(змішані дубові породи), *Populus spp.*(змішані види тополі), *Robinia spp.*(робінія) є менше розповсюдженими, але чітко видно, що змішані листяні породи в Україні домінують на Північному сході Карпат, а в Румунії на Сході видніється розповсюдження змішаних соснових порід.

Румунський ландшафт також багатий на різноманітні геологічні особливості, включаючи печери, карстові утворення та мінеральні джерела. Одним з найвідоміших геологічних об'єктів Румунії є соляна шахта Турда, розташована в Трансільванській улоговині. Ця стародавня соляна шахта була перетворена на туристичну пам'ятку, де розташовані підземний парк розваг, озеро та музей.

Західні Карпати Румунії є найменшими з хребтів, але все одно вражають своєю красою. Вони характеризуються пологими пагорбами, глибокими долинами та гострими вершинами, висота яких коливається від 600 до понад 2500 метрів. У цьому регіоні також протікає низка струмків і річок, зокрема Муреш, Сомеш і Кришул Алб. Регіон приваблює відвідуванням гірських печер, таких як Скара Соара, яка є однією з найбільших підземних льодових печер світу та приваблюють екологічними, легкими маршрутами, що підходять для сімейного відпочинку, що пропонують гори Біхор, Траскеу, Металіч та Кодру.

Східні Карпати є найбільшим з трьох хребтів, простягаючись на понад 600 кілометрів з північного сходу на південний захід. Цей регіон характеризується більш пологим ландшафтом, ніж Південні Карпати, з пагорбами та широкими долинами. Найвища вершина Східних Карпат - Молдовяну, висота якої сягає 2544 метрів. Регіон в основному вкритий лісами, де переважають буки, дуби та ялини. Східні Карпати характеризуються масивом Чеаул та Роднянськими горами, мають марковані маршрути як і для звичайних відпочиваючих, так і для досвідчених. Маршрути сягають такими горами, як Ому, П'єтрос. Саме з цією Карпатською зоною межує Український Чевчинський масив, що знаходиться на кордоні.

Південні Карпати, які ще називають Трансильванськими Альпами, дійсно мають Альпійський рель'єф з гострими гребенями, озерами та льодовиками, межують з горою Молдовяну та мають надзвичайно велику кількість туристичних об'єктів: масив Фагараш з трасою Трансфагараш, яка вважається найкрасивішою дорогою Європи, численну кількість льодовикових озер, як Балеа, Подрагу, Капра, Заноага, Бучура, водосховище Відрару, в цьому регіоні і єко маршрути, і складні маршрути для скелелазіння, де проходить щорічний дводенний марафон. Поруч місто Брашов, де знаходиться замок Дракули – ще одна туристична точка.

Український ландшафт Карпат відзначається різноманітністю геологічних форм, включаючи печери, карстові об'єкти та численні мінеральні джерела. Яскравим прикладом є печера Оптимістична - найдовша гіпсова печера Європи (близько 260 км), розташована у Тернопільській області; її лабіринтні коридори й унікальні гіпсові кристали приваблюють спелеологів з усього світу. Також регіон багатий лікарськими водами - понад 60 джерел у Львівщині, Трускавець з легендарною "Нафтусею", Моршин і Свалява та їхні навколишні курорти. Сьогодні 57880 га території регіону перебувають під охороною Карпатського біосферного заповідника, який з 1992 року входить до Всесвітньої мережі біосферних заповідників ЮНЕСКО. Майже 90% всієї території заповідника вкриті лісами - переважно пралісами. Строго кажучи, перволіси заповідника

(дубово-букові, букові, буково-ялинові, буково-ялиново-смерекові та смерекові) представляють найбільший інтерес для Європи.

Західні Карпати України (Прикарпаття, Закарпаття) включають пологі передгір'я та гори середньої висоти, вкриті густими лісами та багатьма річковими долинами, так і скелясті масиви з кам'яними розсипами. Тут нерідкі стариці та лісові природні пам'ятки - наприклад, стародавні букові ліси (частина ЮНЕСКО), річка Тиса та її притоки [38]. Найбільш унікальний регіон Українських Карпат, до якого належить Горганський масив та Бескиди. Горганський масив, який вважається найбільш унікальним, охороняється як строгий природний заповідник (IUCN Ia) та має туристичні маршрути для більш досвідчених туристів через свою специфічну географію. Найбільш популярні гори серед туристів це Сивуля, Ігровець, Довбушанка, Хом'як, Синяк, Ротило та озеро Синевир. Бескиди - ідеальна територія для пішого туризму, регіон, який вкритий трав'янистими полонинами та має багато екологічних стежок, незважаючи на загальну висоту масиву (від 1500 до 1700 метрів над рівнем моря), славиться достатньо легкими та сімейними маршрутами, які пропонують такі хребти як Боржава, Кук, Рівна, Пікуй, Парашка.

Східні Карпати України, до яких належить масив Чорногора, - це найвищий хребет регіону, що простягається на понад 280 км і включає вершини понад 2000 м, зокрема Говерлу (2061 м), Петрос і Піп Іван, їх рельєф складається з чергування пологих полонин і стрімких хребтів, з глибокими долинами річок Прут, Тиса, Черемош, які формують мальовничі ущелини, водоспади (Шипіт, Пробій) і скельні споруди (скелі Довбуша) - усе це є одним з ключових ресурсів для туризму. Саме Чорногора є найбільш популярним регіоном для гірського туризму в Україні, оскільки має добре марковані маршрути, красиву природу та декілька унікальних явищ, таких як наприклад Обсерваторія Слон на горі Піп Іван, яка є привабливою точкою для підйому туристів, а Говерла, як найбільша гора Українських Карпат, слугує для багатьох гірських туристів місцем, яке обов'язково варто відвідати, на що вказує те, що саме ця вершина є найбільш відвіданішою точкою Карпат в Україні.

Південні Карпати України (масив Свидівець, Чивчинські гори) це надзвичайно унікальний регіон з кристалічними породами, льодовиковими формами, вузькими ущелинам. Регіон також виділяється наявністю унікальних лісів, де ростуть релікти й ендеміки, такі як смерека, ялиця, карпатський рододендрон, мармірошські форми флори й фауни. [39] Свидовецький масив належить до Карпатського біосферного заповідника і має офіційний статус як Свидовецький заповідний масив та входить до Смарагдової мережі Європи. Як і Горгани теж має унікальну географію, але з флішевої породи, яка зберегла сліди льодовикового періоду, і через свою унікальність знаходиться під загрозою через ймовірну забудову великих курортів, що може призвести до вимирання флори і фауни. Регіон дещо схожий на Альпи та має льодовикові озера, такі як Ворожеска, Герашаска та Апшинець. Найбільш популярними горами для піших маршрутів в цьому регіоні є Близниці та Жандарми. Маршрути варіюються і залежать від сезону, влітку маршрути більш легкі, взимку є лавинні небезпеки, але для новачків маршрути не є рекомендованими. Чивчинські гори - ідеальне поєднання диковини, неймовірно гарної природи, тиши та унікальних краєвидів, гори, що розташовані на україно-румунському кордоні. Чивчинські масиви, незважаючи на свою красу, не користуються великим попитом серед туристів та мають доста складні маршрути для сходження, а віддаленість та прикордонна зона вимагає оформлення дозволу у прикордонників, що робить регіон достатньо вразливим і менш привабливим. Загальновизнаними горами, які користуються найбільшим попитом, є Чивчин, Стіг, Лостун, Регеска, Гнатася та Велика Будичевська. Втім, якщо розглянути туристичні онлайн сторінки гідів, які пропонують маршрути до сходження, Чивчинський масив майже не зустрічається.

Річкові системи Карпат працюють за змішаним, дощово-сніговим типом живлення. Найбільше води в руслах з'являється двічі на рік: на початку весни, коли тане сніг, це переважно у березні та квітні, та під час літніх періодів інтенсивних злив, зазвичай у червні та липні. Літні підйоми рівня води зазвичай сильніші й об'ємніші. Нерідко такі підвищення переходять у масштабні

паводки, оскільки ґрунт у гірських районах не здатен утримувати великі обсяги опадів і швидко насичується вологою. Як зазначає Джерзі Кондрацький, «Близько 90 % водних ресурсів, що формуються у Карпатах, у підсумку прямують до басейну Чорного моря. Південна частина гірського масиву безпосередньо прилягає до Дунаю, тоді як на сході Карпати переходять у водозбір притоки Дунаю, річки Прут, і далі межують із басейном Дністра, який також впадає до Чорного моря. До великих річок, що беруть початок у Карпатах, належать Вісла і Дністер, а також такі притоки Дунаю: Ваг, Тиса, Олт, Сірет, Прут, інші річки, що не беруть початок в Карпатах, але знаходяться в них, є Жіу, Муреш та Сомеш.» [34] Карпатські річки є надзвичайно важливими, оскільки вони забезпечують місцевих жителів питною водою, підтримують екосистему Карпат, забезпечують відновлювальну енергію, річкова вода також використовується для сільського господарства та для туризму, зокрема для рафтингу, риболовлі та туристичних водних маршрутів. Наймасштабніше штучне водоймище Карпатського регіону розташоване у нижній течії Дунаю, на ділянці, що слугує природним кордоном між Румунією та Сербією. Крім нього, у різних частинах Карпат сформовано ще кілька великих водосховищ, зокрема, у басейні румунської Бістріци, на польському відрізьку долини Сяну та в районі річки Орава у Словаччині. Загалом у Карпатах створено приблизно півсотні таких штучних водойм. Натомість природні озера в цьому гірському масиві трапляються нечасто та зазвичай мають скромні розміри. Хоча їх нараховується близько 450, сумарна площа усіх разом ледве перевищує кілька квадратних кілометрів. Більшість високогірних озер виникла в результаті давніх льодовикових процесів і є типовими невеликими льодовиковими чашами. [34]

Клімат Карпатської гірської дуги характеризується помірно-континентальним типом, причому континентальність клімату поступово посилюється у напрямку із заходу на схід, хоч в регіоні і зберігається достатня засушливість. [37, с. 25] Континентальні риси клімату найвиразніше проявляються в міжгірських западинах і на нижніх ділянках південних схилів. Узимку в Карпатах часто виникає температурна інверсія: холодне повітря

накопичується в долинах, тоді як на вершинах температура може бути помітно вищою. Рівень опадів у регіоні сильно залежить від рельєфу. Як зазначає Джерзі Кондраккі, професор Варшавського університету, «у деяких улоговинах, зокрема на Трансільванському плато, річна кількість опадів є порівняно низькою, менше 600 мм. На висоті близько 800 м над рівнем моря кількість опадів збільшується до приблизно 1100 мм на рік, а на найвищих гірських масивах може досягати 1600-1800 мм. Середньорічні та середньомісячні температури змінюються залежно від висоти, але ця зміна не є рівномірною: зі збільшенням висоти температури знижуються, проте швидкість цього зниження варіюється в різних частинах гір.» [34] Сніговий покрив у високих горах зберігається від 150 до 220 днів на рік. У Карпатському регіоні кількість опадів розподіляється нерівномірно: найбільше дощів припадає на початок літа - переважно на червень і липень. Навпаки, найсухіший період триває взимку, особливо у січні та лютому. Загалом більша частина річних опадів (приблизно дві третини) зосереджена саме в теплий сезон. Через це літо в Карпатах зазвичай характеризується частою хмарністю та дощами, тоді як зимові місяці зазвичай ясніші та сонячніші.

Карпати, завдяки своєму розташуванню, слугують природним бар'єром між суворим континентальним кліматом на сході та м'якшим океанічним кліматом на заході.

Провівши аналіз низки статей, слід сказати, що Карпати вважаються територією з найбільшим біорізноманіттям у Європі, де Українська частина налічує понад 20 000 видів безхребетних, 68 видів ссавців, 275 видів птахів, 10 видів плазунів, 17 видів амфібій та 75 видів риб. З них 20 видів є ендемічними. 193 види занесені до Червоної книги України (2009), 42 - до Європейського червоного списку, 45 - до Червоного списку МСОП і 116 - до списку Бернської конвенції, а Румунська частина налічує 732 види хребетних: з них 320 птахів, 110 ссавців, 184 риб, 31 рептилія, 20 амфібій і 4 міноги. Більшість фауни складають види, типові для лісів Центральної Європи, і їх можна зустріти у вищих і нижчих районах Карпат; до них належать бурий ведмідь і дика кішка

(обидва види зараз рідкісні), благородний олень, косуля, вовк, бізон, кабани, лисиця, лісова куниця, горностай, карпатська білка, соня, кріт і кажан.

Рисунок 3.1. Найбільш популярні види ссавців Карпатського краю

Серед поширених птахів орел-беркут, яструб, сова, чорна лелека, скельний пупіт і білогорлий дрізд. Багато птахів відвідують Карпати тільки влітку. Є чимало видів амфібій і рептилій, особливо на південних схилах, включаючи карпатського тритона, західну жабу-бика, плямисту саламандру і гладеньку змію. Норка та видра досягають високих регіонів за допомогою струмків. У гірських струмках мешкають форель, хариус та балканський марець. Існує кілька причин для розвитку такого великого біорізноманіття в Карпатах. Однією з них є той факт, що Карпати під час останнього льодовикового періоду залишалися в основному вільними від постійного льоду, що зробило їх притулком для багатьох видів. Неоднорідність середовища існування та геології, а також ізольованість від інших гірських хребтів сприяли еволюції багатьох ендемічних таксонів, особливо рослин. [20] Флора та фауна є надзвичайно важливими через забезпечення регіону великою

біорізноманітністю, яка є важливою для туристів, що прагнуть спостереження за дикою природою та автентичності.

Висновок. Природні складники гір – це те, що створює унікальний простір для багатьох видів відпочинку та формують основу туристичної привабливості: ліси, які є густими, дають поштовх розвитку екотуризму, велотуризму та в загальному подорожей лісами. Західні Карпати Румунії багаті на струмки та річки разом з печерами та пропонують легкі, сімейні маршрути, Східні Карпати Румунії багаті на пагорби та долини, саме тут розташована найбільша гора Румунії – Молдовяну, маршрути марковані та підійдуть як для новачків, так і для досвідчених туристів, Південні Карпати мають Альпійський рельєф з гострими гребенями, льодовиками та озерами та славляться великою кількістю туристичних об'єктів, таких як наприклад Трансфегарашське шосе та велику кількість льодовикових озер, водосховищ, маршрути є як і еко, так і складні для скелелазіння. Українська частина Карпат славиться печерами, мінеральними джерелами та більшість території знаходиться під охороною Карпатського біосферного заповідника. Західні Українські Карпати це найбільш унікальний регіон з Горганським масивом та Бескидами, що славляться унікальністю форм та пропонують доста складні маршрути для досвідчених через свій кам'янистий рель'єф у Горганах, а у Бескидах – сімейні, легкі маршрути з трав'яними полонинами, Східні Карпати України з Чорногорським масивом, де знаходиться найбільша гора України – Говерла, є найбільш відвіданим регіоном з добре маркованими маршрутами для всіх туристів, а Південні Карпати – це кристалічні породи, льодовики та вузькі ущелини з маршрутами, що залежать від сезону: влітку більш легкі, взимку складні з лавинними небезпеками.

Клімат є помірно-континентальним, кількість опадів та дощу залежить від висоти – чим вище, тим більше, але найбільше дощів припадає саме на літній сезон, в той час як взимку більш сухий сезон. Річкові системи Карпат працюють за змішаним, дощово-сніговим типом живлення і не рідко в Карпатах бувають повені через насичення ґрунту водою, Карпати мають 450 озер, які є

невеликими та багато водосховищ, найбільшим з яких є водосховище у нижній течії Дунаю, що на кордоні з Румунією та Сербією. Карпатський гірський масив, другий за величиною в Європі, є визначальним природним комплексом, що формує широкий спектр екосистемних послуг і має суттєвий вплив на природні та соціально-економічні процеси у більшості країн Центральної та Східної Європи, і що водні ресурси, що лісові, є надзвичайно важливим складником, оскільки забезпечують людство важливими ресурсами: деревиною, питною водою, забезпечують відновлювальну енергію, грають важливу роль в екосистемі та сільському господарстві

Карпати вважаються територією з найбільшим біорізноманіттям у Європі що приваблює туристів, що шукають спостереження за природою та усамотнення. Найбільш популярними видами ссавців є ведмідь, вовк, бізон, рись, кабан та олень, серед птахів орел-беркут, яструб, сова, чорна лелека, скельний пупіт і білогорлий дрізд, серед плазунів карпатський тритон, західна жаба-бик, плямиста саламандра і гладенька змія, а серед риб - форель, харіус та балканський марець.

Висновок до розділу 3.

У ході аналізу культурно-історичних, інфраструктурних та природних ресурсів Карпатського регіону встановлено, що Карпати як з українського, так і з румунського боку формують унікальний туристичний простір, багатий на спадщину, добре збережені природні комплекси та розвинуту рекреаційну базу.

Культурно-історичні ресурси обох частин регіону є надзвичайно цінними, проте їх концентрація та різноманіття суттєво різняться. Українська частина Карпат характеризується значно ширшим спектром традиційної дерев'яної архітектури: гуцульської, бойківської, лемківської та великою кількістю сакральних об'єктів, зокрема дерев'яних церков і гражд. У Румунії ключове культурне ядро становлять дерев'яні церкви Марамурешу та саксонська спадщина у Трансильванії. У сукупності ресурсів Україна демонструє більшу кількість об'єктів та їх ширшу територіальну представленість, що підсилює її етнокультурний потенціал.

Інфраструктурний аналіз показав, що обидва регіони активно розвивають гірські курорти, однак рівень сервісу та швидкість модернізації помітно відрізняються. Україна представлена такими курортами, як Буковель, Драгобрат, Славське, Пилипець, Яблуниця та Мигове, серед яких Буковель виступає найбільшим і найрозвиненішим. У Румунії провідну роль відіграють Пояна Брашов, Сіная, Буштень, Предял та Ватра-Дорней, де Пояна Брашов є ключовим центром зимового туризму. Румунські курорти вирізняються вищою сервісною якістю, кращою транспортною доступністю та європейськими стандартами обслуговування, тоді як в Україні зберігається сильна традиція «дикого» туризму та активного використання гірських притулків.

Природний потенціал Карпатського регіону є одним із провідних чинників туристичної привабливості. Румунські Карпати демонструють широкий спектр ландшафтів, від альпійських масивів Фегерашів до м'яких схилів Східних Карпат та мають значну кількість високогірних маршрутів різної складності. Українські Карпати характеризуються різноманітністю масивів - Чорногірського, Свидовецького, Горганського та Бескидського і поєднують як складні технічні маршрути, так і легкі сімейні стежки. Значна частина української території перебуває під охороною Карпатського біосферного заповідника, що сприяє збереженню цінних екосистем і високого рівня біорізноманіття. Карпати є регіоном з великим різноманіттям, з густими лісами, де є помірно-континентальний клімат. Річкові системи працюють за змішаним, дощово-сніговим типом живлення та більшість води, що формується в горах, впадає до Чорного моря.

Загалом Карпати залишаються одним із найбагатших природних та культурних регіонів Європи. Українська частина вирізняється масштабністю культурної спадщини та етнографічним різноманіттям, тоді як румунська високою якістю інфраструктури, сервісу та доступністю туристичних послуг. Сукупність цих характеристик створює передумови для формування конкурентоспроможного, різнопрофільного та сталого туристичного продукту Карпатського регіону.

РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА РУМУНІЇ

4.1 Менеджмент гірського туризму

Менеджмент гірського туризму розглядається як система заходів і стратегій, що охоплює організацію, планування, контроль і координацію усіх складових туристичної діяльності в умовах гірських регіонів. Основними його елементами є розвиток інфраструктури, забезпечення безпеки туристичних маршрутів, охорона природного середовища, маркетингова діяльність та врахування інтересів місцевих громад у процесі збереження культурних і природних ресурсів. Такий комплексний підхід сприяє підвищенню рівня комфорту та безпеки відвідувачів, а також підтримує сталу привабливість гірських територій у перспективі довготривалого використання.

Головна мета менеджменту гірського туризму полягає у зміцненні конкурентоспроможності гірських дестинацій, раціональному використанні ресурсів, задоволенні потреб туристів, формуванні економічних вигод для місцевого населення та зниженні негативного антропогенного впливу на довкілля.

Управління гірським туризмом включає такі ключові напрями:

- Розробка і підтримка туристичної інфраструктури - облаштування маршрутів, маркування стежок, облаштування притулків, інформаційних пунктів, безпечних спусків і підходів, організація пунктів постачання водою та місць відпочинку;
- Безпека туристів - інформування про ризики, погодні умови, стан стежок; забезпечення навігації та засобів комунікації; взаємодія з рятувальними службами;
- Маркетинг і просування: використання сайтів, соціальних мереж, участь у виставках, партнерство з туристичними агенціями для популяризації гірських маршрутів, бренд-маркетинг гірської дестинації;

- Участь місцевих громад і спадщина - залучення мешканців до туристичної діяльності (гідів, хостелів, харчування), збереження культурних надбань, взаємодія з місцевим населенням;

- Сталий розвиток - управління навантаженням на природу, контроль потоку туристів, екологічне поводження зі сміттям, охорона видів і ландшафтів.

В Україні менеджмент гірського туризму реалізується на різних рівнях: **державному, регіональному й локальному:**

- Державний рівень враховує ліцензування, стандарти, безпеку, державну політику та законодавство, програми та фінансування;

- Регіональний рівень реалізується за допомогою обласних рад та адміністрацій, агентств, департаментів розвитку туризму, та завдяки співпраці з міжнародними та транскордонними проєктами;

- Локальний рівень реалізується за допомогою місцевих громад та самоврядувань, як до прикладу міські ради чи селища, національних природних парків, притулків, місцевих волонтерів, гідів, туристичних послуг. [2]

Менеджмент гірського туризму в Румунії включає ті самі базові елементи, як і в інших країнах, але значна увага в ньому приділяється поєднанню туристичних послуг із збереженням природної та культурної спадщини. Дослідження свідчать, що стратегічне планування в карпатських гірських регіонах Румунії базується на концепції сталого розвитку, яка передбачає підтримку балансу між економічним зростанням і охороною навколишнього середовища. При цьому на першому місці стоїть модернізація туристичної інфраструктури - готелів, притулків, послуг розміщення, але з урахуванням екологічних стандартів, а також підвищення якості сервісу. Одночасно визнається важливість залучення інвестицій, але не через масове будівництво, а через проєкти, які зберігають автентичність ландшафтів, архітектури та місцевих культурних традицій. [49]

Дослідження показують, що ключову роль у розвитку гірського туризму відіграють малі та середні підприємства (гості-будинки, садиби, локальні оператори), адже вони забезпечують більшу гнучкість, адаптацію до місцевих

умов та сталість, але часто стикаються з обмеженим доступом до фінансування, слабшою підготовкою у питаннях сталого управління та необхідністю підтримки з боку держави або регіональних структур.

Отже, менеджмент гірського туризму являє собою комплекс організаційних і управлінських заходів, спрямованих на забезпечення комфортних та безпечних умов подорожей, ефективне використання ресурсів і гармонійний розвиток гірських територій у поєднанні з природним середовищем та інтересами місцевих громад.

Висновок. У процесі аналізу встановлено, що ефективний менеджмент гірського туризму ґрунтується на комплексному поєднанні організаційних, інфраструктурних, природоохоронних та соціально-економічних заходів. Він охоплює планування та утримання туристичних маршрутів, підвищення рівня безпеки, розвиток сервісної та транспортної інфраструктури, а також збереження природної й культурної спадщини гірських територій. Такий підхід дозволяє забезпечити комфортні умови перебування туристів і водночас підтримувати довгострокову стійкість гірських регіонів. Головною метою менеджменту гірського туризму є зміцнення конкурентоспроможності гірських дестинацій, раціональному використанні ресурсів, задоволенні потреб туристів, формуванні економічних вигод для місцевого населення та зниженні негативного антропогенного впливу на довкілля, а включає управління туризмом такі аспекти: розробку і підтримку туристичної інфраструктури, безпеку туристів, маркетинг і просування, участь місцевих громад і спадщину, що реалізуються на різних рівнях, а саме на державному, регіональному та локальному.

Вартує зробити висновок, що особливе значення у розвитку гірського туризму мають малі та середні підприємства, а саме локальні садиби, гостьові дворики, приватні перевізники та невеликі туроператори. Вони створюють основу туристичного продукту, сприяють формуванню унікальної атмосфери регіону й забезпечують економічний розвиток громад. Водночас такі суб'єкти часто потребують додаткової підтримки у сфері управління, фінансування та

впровадження принципів сталого розвитку, що підкреслює важливість комплексної державної та регіональної політики у сфері гірського туризму.

4.2 Розробка туристичного маршруту «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска»

Розробка туристичних маршрутів у гірських регіонах завжди ґрунтується на поєднанні природної унікальності місцевості. Чорногірський хребет, як найвисокогірніша частина Українських Карпат, є одним із найпривабливіших районів для гірських мандрівок завдяки своїм ландшафтам, розгалуженій системі хребтів і полонин, а також багатству природних об'єктів. Серед його вершин особливе місце займає гора Микулеска - маловідома, але надзвичайно мальовнича точка, що зберігає автентичність і дикий характер Чорногори.

Створення маршруту в цьому районі дає можливість не лише представити туристам унікальне поєднання високогірних краєвидів, рідкісних природних локацій та елементів традиційної культури, а й забезпечити раціональне використання природного потенціалу регіону. Маршрут «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска» покликаний відкрити менш досліджені ділянки хребта, продемонструвати їх природну цінність і зробити гірську подорож доступною та пізнавальною.

Таблиця 4.1

Технологічна карта туру «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска»

Вид маршруту	Круговий
Протяжність маршруту	24.6 км
Тривалість подорожі	2 доби
Число туристичних груп	1
Число туристів в групі	15

Початок обслуговування групи	Осінь, весна та літо
Кінець обслуговування групи	Зима та пізня осінь
Вартість туру	3,400 грн (може змінюватися від обраного розміщення, тобто якщо турист йде з палаткою та спальником, він мусить заплатити не 700 гривень за розміщення всередині притулку, а 250 гривень за розміщення в зоні кемпінгу. В такому випадку ціна буде 3000 гривень)

Тур «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска» триватиме 2 дні (субота та неділя) і найбільш рекомендований час для його проведення – осінь\весна, коли немає сильної спеки та гори є комфортними для великих сходжень. В загальному маршрут буде проводитись з кінця вересня по кінець листопада та з кінця березня по кінець травня. Під час оголошення набору групи в маршрут слід пильно слідкувати за погодними умовами в горах, оскільки весною можливі сильні опади, які можуть зробити маршрут небезпечним для сходження.

Перед рушінням в тур «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска» є необхідним реєстрація в Прикордонній Службі мінімум за 72 години до туру – заповнюється спеціальна заява, яку надає гід всім туристам, заява пишеться вручну, сканується або якісно фотографується, підписується та відправляється на пошту Прикордонної Служби. Заяву слід роздрукувати та взяти з собою. Чоловікам необхідно мати військово-облікові документи. [Додаток Б.2]

1 день. Перший день розпочинається із виїзду автобусом з м.Чернівці безпосередньо до села Дземброня. Збір групи о 4:40 ранку на Соборній Площі на зупинці навпроти кав'ярні «CherAmi» та рушіння о 5:00. Відстань від Чернівців до Дземброні складає орієнтовно 147 кілометрів та 3 години, 5

хвилин. Під час маршруту запланована санітарна зупинка на АЗС «ЄвроНафта» біля Вижниці, яка запланована на 15-20 хвилин: туристи можуть також взяти напої та перекусити. [Додаток Б.2] Запланований час прибуття до села - 8:30-8:45. Бус паркується орієнтовно біля готелю «Dzembronia Guest House» та група вирушає до притулку пішки орієнтовно 3,5 кілометрів на висоту 1,171 м. [Додаток Б.3]

Під час підняття до притулку гід розказує коротеньку історію села Дземброня, пояснює нюанси маршруту, що очікувати під час сходження і самого відпочинку. На підйом до притулку «Смотрич» розраховано орієнтовно 1,5-2 години помірним шагом, похід не розрахований на швидкість, а на насолодження красою природи Карпат. Притулок «Смотрич» знаходиться недалеко від масиву «Чорногора», від притулку «Смотрич» можливо дістатись багатьох вершин, наприклад таких, як Піп Іван, Вухатий Камінь, Менчул, о. Бребенескул, Гутин Томнатик, Смотрич, Степанець, Гропа, Близниці та безпосередньо Микулеска, що робить його комфортним засобом проживання для походів, розрахованих на декілька днів. Притулок може розмістити до 28 осіб у кімнатах по 4-6 осіб, має санвузол з гарячою водою, яка подається з 13:00 до 23:00, надає змогу користуванням пральної машини за додаткову плату, має електроенергію від природніх альтернативних джерел. В притулку також є кухонний куток з газовою плитою, холодильником (без морозильної камери) та з сушеною, сублімованою їжею та кавою. Окрім цього, можна користуватись мангалом. Окрім самого притулку на території є зона для кемпінгу де туристи можуть розміститися зі своїми палатками та спальниками. Притулок є PetFriendly, тому під час походу в турі «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска» туристам дозволяється брати своїх тварин за умов що вони не є агресивними, оскільки в притулку окрім людей ще живе собака породи сенбернар на ім'я Віва. На території всього притулку є зв'язок та Wi-Fi. Щодо харчування, після походу ввечері включена вечеря та зранку наступного дня включений сніданок.

До притулку «Смотрич» група прибуває орієнтовно в 10:30-11:00, туристи лишають з рюкзаку основні речі в притулку (змінний одяг для ночівлі, речі особистої гігієни і т.д.) та беруть тільки необхідне: трекінгові палиці, вода, перекуси, особисті ліки, окуляри, верхній одяг за потреби погодних умов, ліхтарик та інші речі та рушають о 11:10-15 на основну частину маршруту. Шлях простягається спочатку через невелику полонину, після чого йде ліс, а специфікою маршруту є жереп, якого під вершиною є доста багато, тому туристи мають бути налаштовані на подолання жерепа та проходження його, оскільки більша половина маршруту є проросшою [Додаток Б.4]. Загальний час, виділений на маршрут - 4,5-5 годин, враховуючи перевали та відпочинок, загальна відстань до гори Микулеска від притулку «Смотрич» становить 3,7 кілометрів. Діставшись вершини гори Микулеска, туристам показують бункер часів Першої Світової війни, в якому розташовано дві кімнати та гнила колода, а також ще один бункер, рошташований під вершиною, куди можливо потрапити лише зігнувшись. Найбільш цікавою спорудою вважається саме бункер, прихований під вершиною Микулески. Його конструкція включає простору залу, сполучний коридор та два входи, що забезпечують можливість переходу під горою з одного схилу на інший. Висота приміщень достатня, щоб пересуватися у повний зріст, тоді як вхід спеціально спроектовано таким чином, аби потрапити всередину можна було лише, злегка нахилившись. Гід збирає туристів біля себе та показує старовинні фотографії гори Микулеска, якою вона була раніше - колючі проволоки, оборонні споруди та військові.

Рис. 4.1 Фотографії вершини Микулєска: перша фотографія - фотографія часів Першої Світової війни, друга фотографія – сучасна вершина. Одні з фотографій, які показує гід туристам під час маршруту.

На вершині влаштовується перевал з вражаючими видами на Чорногору, зокрема гору Піп Іван, Смотрич, Стайки. На перевал виділено орієнтовно 30-40 хвилин вільного часу, після чого туристи вирушають назад до притулку «Смотрич» орієнтовно о 5-6 вечора та долають спуск вниз орієнтовно за 3 години. Прибуття до притулку «Смотрич» розраховано орієнтовно о 19:00-20:00 вечора. Після прибуття до притулку йде поселення в кімнати по 3-4 особи в одну кімнату (туристи можуть домовитись між собою кого з ким селити, або

залишають це питання на розсуд керівника групи), після чого туристів запрошують до вечері, на яку виділено пів години: на стіл подають гречку, свіжий салат з капусти та миску з курячими котлетами та котлетами з сої для вегетаріанців. Після вечері, на яку закладено орієнтовно пів години, туристам виділяється час на прийняття душу до 21:30. О 21:30 у спеціально відведеному місці заплановані «посиденькі» біля ватри разом з теплим чаєм - час на обговорення вражень від походу та на обговорення різних тем. Туристи можуть обрати бути біля ватри до будь якого часу, до якого вони захочуть, або ж туристи можуть піти відпочивати. До 23:00, за правилами притулку, туристи мусять лягти спати та зберігати тишу.

День 2. Підйом в турі запланований в 7:00 ранку та сніданок о 7:30, на стіл подають свіже козяче молоко, сирники з домашнього творогу, гірський мед та варення з ожини\малини\полуниці, зібраних в горах. Після сніданку о 8:00 вільний час на вмивання, збір речей, відпочинок та прощання з притулком. Виселення об 9:00. Зібрані речі туристи лишають в притулку та згідно програми туру о 9:10 на полонині біля притулку «Смотрич» відбувається коротка розминка з видом на гори: гід проводить невелику зарядку, спрямовану на повноцінне пробудження організму – потягування, розминка шиї, ніг, рук, спини. Після 10-ти хвилинної розминки відбувається невеликий та легкий похід без рюкзаків до Дзембронських водоспадів [Додаток Б.5].

Маршрут від притулку до Дзембронських водоспадів сягає 2,6 кілометри, підйом розрахований на 2 години без спішки з запасом часу, висота водоспадів сягає 1,475 метрів над рівнем моря. Маршрут до Дзембронських водоспадів більшу частину часу простягається через ліси, стежки та лише невеликі частини галявин. Прибуття розраховано до 11:30-12:00, туристам дається година вільного часу для відпочинку біля водоспаду. Запланована невелика видача подарунків туристам - мікс горіхів та сухих фруктів у невеликих пакетиках на 50 грам для перекусу біля Дзембронських водоспадів. Після відпочинку відбувається спуск до притулку «Смотрич», який займає орієнтовно годину, після чого туристи забирають свої речі з притулку та повноцінно спускаються

до села Дземброня, до буса. Повний спуск від Дзембронських водоспадів до буса розрахований на 2-3 години часу і туристи біля автобусу будуть орієнтовно об 16:00-17:00. Після прибуття туристи погрузаються в автобус і о 16:20-17:20 автобус вишурає з села Дземброня до Чернівців, відстань запланована в 3 години 5 хвилин. Під час повернення запланована санітарна зупинка на АЗС «ЄвроНафта», на яку виділено 20-30 хвилин - туристи також можуть взяти поїсти. Повноцінне повернення в Чернівці об 19:00-20:00.

Таблиця 4.2

**Програма обслуговування туристів за маршрутом «Таємниці Чорногори:
про що мовчить Микулеска»**

м.Чернівці – с. Дземброня (147 км)	Соборна площа, напроти ресторану «CherAmi»	Проїзд до села Дземброня (5:00-8:45)	Автобус
с.Дземброня	Притулок «Смотрич»	Підйом до притулку «Смотрич» від села «Дземброня» (8:55-10:30\11:00)	Піший хід
с.Дземброня	Притулок «Смотрич»	Залишання речей в притулку «Смотрич» (11:10)	Піший хід
с.Дземброня – г. Микулеска	Перехід від притулку до вершини	Маршрут до гори Микулеска (11:15 – 16:30-17:30)	Піший хід
г.Микулеска	Відпочинок на вершині та	Перевал на вершині гори Микулеска Розповідь про	Піший хід та відпочинок

	цікаві історії про вершину	вершину під час Першої Світової війни, показ бункерів на вершині та старих фотографій гори теперешніх часів. Час на обід з власних продуктів та на відпочинок. (16:30\17:30 – 17:10-18:10).	
г.Микулеска – Притулок «Смотрич»	Перехід від вершини до притулку «Смотрич»	Спуск з вершини гори «Микулеска» назад до притулку Смотрич» (17:10\18:10-19:00\20:00).	Піший хід
Притулок «Смотрич»	Проведення часу в притулку	Поселення в кімнати та вечеря. Після вечері туристам дається вільний час на вмивання, переодягання та поселення в кімнати. (19:00\20:00 – 21:30)	Піший хід
Притулок «Смотрич» - ватра біля притулку	Проведення часу біля ватри	«Посиденькі» біля ватри з чашкою теплого чаю. Туристи діляться враженнями	Відпочинок

		від походу, після чого йде вечір вільних розмов біля вогнища. За бажанням туристи можуть пограти в карткові ігри. (21:30-23:00)	
Ватра біля притулку – притулок «Смотрич»	Сон	Підготовка до сну та безпосередньо сам сон. (23:00-23:30)	Відпочинок
Притулок «Смотрич»	Пробудження та вільний час	Пробудження туристів, сніданок, вільний час на вмивання, збір речей та виселення (7:00 – 9:00)	Піший хід
Притулок «Смотрич» - Дзембронські водоспали	Перехід від притулку до Дзембронських водоспадів	Коротка розминка перед походом після сну та безпосередньо сам похід до Дзембронських водоспадів (9:10-12:00)	Піший хід
Дзембронські водоспади	-	Відпочинок біля Дзембронських водоспадів та роздача невеликих подарунків від організаторів походу	Відпочинок

		(12:00-13:00)	
Дзембронські водоспади – притулок «Смотрич»	Перехід до притулку «Смотрич»	Спуск до притулку «Смотрич» для збору речей (13:00 –14:30)	Піший хід
Притулок «Смотрич»	с.Дземброня	Спуск до автобусу від притулку «Смотрич» (14:30 -16:00\17:00)	Піший хід
с.Дземброня – м.Чернівці (147 км)	«Dzembronia Guest House»	Переїзд до м. Чернівці (16:20\17:20-19:00-20:00)	Автобус
м.Чернівці	Соборна площа, напроти ресторану «CherAmi»	Прибуття до м.Чернівці. Прощання з туристами та висадка на Соборній Площі. (19:20\20:20)	Автобус та піший хід

Вартість туру включає в себе трансфер до села Дземброня, проживання в притулку «Смотрич» в 4-х місних або 6-місних кімнатах, сніданки, супровід гіда протягом всього маршруту, користування всіма послугами притулку, надання першої медичної допомоги у разі нещасного випадку, подарунки туристам. Нижче, у табл.3.3. наведено розрахунок вартості туру на одну особу.

Таблиця 4.3

Розрахунок вартості туру

№	Стаття витрат	Значення показника	Розрахунок на 1-го туриста. Всього туристів в групі - 15
---	---------------	--------------------	--

1	Витрати пального Вартість пального	11 л /100 км 65 грн/ л	(2110 за всіх) 141 грн
2	Заробітна плата водія	2000 грн / доба	(4000 на всіх) 266 грн
3	Заробітна плата супроводжуючого	3000 грн / доба	(6000 на всіх) 400 грн
4	Вартість проживання у притулку	700 грн / доба	1400 грн (21000 на всіх)
5	Вартість сніданку	200 грн	200 грн (3000 на всіх)
6	Вартість вечері	300 грн	300 грн (4500 на всіх)
7	Операторський дохід	7500 грн	500 грн
8	Збір на армію	100 грн	100 грн (1500 на всіх)
9	Подарунки туристам	70 грн	70 грн (1050 на всіх)
Загальна сума витрат			50,660 грн
Ціна туру			3, 400 грн

Отже, запропонований тур «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска» спрямований на відкриття нових вершин, душевного відпочинку, набуття нових знайомств та нових вражень. Також тур «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска» для деякої категорії людей може слугувати як тур, де туристи відкривають себе та свої можливості по-новому та долають свій внутрішній бар'єр, оскільки через велику кількість жерепу, маршрут не є легким. Цей тур відрізняється від інших в першу чергу впровадженням нового маршруту, що не є в масовому попиті у операторів, поєднанням одразу двох локацій за два дні, наявністю часу на вечірній відпочинок, наявністю

подарунків для туристів та професійним супровідом гіда, який не торопить туристів, враховує фізичний стан людей та їх можливості, що є важливим під час гірського туру. Також під час туру можна орендувати за додаткову оплату треккінгові палиці, піддупник, теплі гірські куртки, ліхтарики. Потенційні споживачі цього туру можуть бути різного віку та соціального статусу, але туристам слід враховувати стан свого здоров'я та навантаження під час туру, за наявності серйозних проблем з колінами, ногами або хребтом відвідування туру не є рекомендованим задля безпеки та комфорту людини. Тур є PetFriendly та дозволяє підйом та розміщення разом з собакою\котом за умови доцільного виховання тварини та за умови що ніхто з туристів не буде проти чотирилапого туриста. У додатку Б.6 наведено список необхідних та бажаних речей для комфортного сходження під час туру.

Згідно списку речей, повністю необхідними речима для походу є рюкзак для комфортного перенесення речей, одяг, в тому числі треккінгове взуття, куртка, штани, шапка, змінний одяг, дощовик та змінні капці для перебування в притулку, також полотенце, особисті засоби гігієни, аптечка, пакет для збору сміття та налобний ліхтарик, оскільки при спуску з вершини може бути темно. Не є повністю необхідними речима, але речима, які бажані та будуть гарантувати більший комфорт в поході є треккінгові палиці, які знімають навантаження з суглобів, рукавиці, які захищають шкіру рук від вітру, піддупник, завдяки якому туристам буде комфортно сидіти під час перевалів та сонцезахисний крем, який захищає шкіру під час довгого перебування на сонці та термобілизна, яка буде захищати тіло від холоду. Інші речі, такі як намет, спальник, гамак є за бажанням учасників, які бажають ночувати на вулиці у спеціально відведеному для цього місці, а такі речі як газовий балон, компас, каремат є речима, які відведені на розсуд туриста [Додаток Б.6]. Нижче також наведена таблиця з речима для туристів, які подорожують з тваринами.

Для того, щоб відвідати тур «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска» разом із твариною, необхідно щоб тварина не була агресивною та була слухняною, була адаптована до людей, до інших тварин та до далеких

відстаней. Повідець є обов'язковим атрибутом, який потрібно взяти у похід, але чи тримати тварину на повідцю – це на розсуд власника та залежить від тварини. Відвідування туру разом із твариною відбувається із колективною згодою туристів та врахування алергічних реакцій туристів, оскільки тварина буде проживати в одному приміщенні разом з усіма туристами. Тварина, яка є агресивною, не буде допущена до відвідування туру задля безпеки інших туристів. Притулок «Смотрич» дозволяє розміщення з твариною\тваринами якщо вони відповідають верхнім критеріям [Додаток Б.7].

Висновок. Туристичний маршрут «Таємниці Чорногори: про що мовчить Микулеска» є маршрутом, що націлений на впровадження нового у сфері туризму, у відкритті гірської місцевості, що не користується великим попитом у операторів через свою тяжку доступність, але даний маршрут є реальним для реалізації, головне в цьому це підхід: кількість днів, місце для ночівлі, гід, атмосфера, загальний маршрут та достатність часу на його проходження. В даному випадку маршрут представлений у комфортному режимі, хоч і націлений більше на туриста з досвідом, оскільки містить ділянки, де потрібно буде пройти повз жереб. Маршрут дозволено відвідувати з тваринами, але враховуючи деякі правила та обмеження.

Варто зазначити, що аналізуючи туристичних операторів, маршрут на гору Микулеска не було знайдено у жодного з даних представників, отже маршрут є новим та нестандартним.

4.3 Проблеми та перспективи розвитку гірського туризму в Карпатах

Гірський туризм в Карпатах України та Румунії є що не найбільш провідним у сфері туризму, Карпати мають великий потенціал у розвитку через своє розташування в центрі Європи, багатій етно-культурній спадщині, привабливій природі, наявності кулінарної унікальності, як до прикладу Карпатські чаї, а також завдяки хорошій транспортній розв'язці, яка забезпечує непоганий доступ з країн Європейського Союзу до регіону.

Карпати приваблюють туристів в будь яку пору року та в будь яку погоду: влітку великим попитом користується пішохідний туризм в регіоні - походи, сплави, екотуризм, веломаршрути, а взимку туристи віддають перевагу курортним відпочинкам що в Румунії, що в Україні, на таких курортах як Буковель, Драгобрат, Яблуниця, Сіная, Пояна Брашов та на інших курортах, попитом користуються готелі з критими басейнами, спа центрами із запитом на лікувальне відновлення, а за розвагами туристи не рідко обирають лижні спуски, санки та катання на тюбах. Обидві країни можуть запропонувати туристу безліч послуг завдяки наявності рекреаційних ресурсів, послуги як від масового туризму, так і до нішевих видів туризму - гастрономічного, етнографічного, лікувально-оздоровчого та культурно-пізнавального.

Але незважаючи на наявність переваг, Карпатський регіон також має і значні недоліки та проблеми:

- 1) Екологічні проблеми, які є найбільш бентежними проблемами, оскільки в Карпатах досі постає питання масової вирубки лісів, забруднення природи, в чому також є вина звичайного туриста, який лінується принести сміття з собою у місто та викинути його в смітник. Сміття, яке розкладається століттями, також завдає шкоду тваринам, які можуть плутати сміття з їжею та можуть наїстися та померти. В Карпатському регіоні у питанні екологічних проблем також ярко виражено постає неконтрольована забудова, як до прикладу забудова на полонині Руна, що небезпечно впливає на флору та фауну.
- 2) Інфраструктурно-логістичні проблеми, що включає низьку якість автомобільних доріг, що значно ускладнює доступ до курортів та туристичних об'єктів. Наприклад, до курорту Драгобрат дістатись власним транспортом є доста проблематично, оскільки дорога на Драгобрат це земля, змішана з камінням, ямами, впадинами та обваленими частинами, тобто якщо автомобіль є низьким, ризик вибити колеса є максимально високим – це найбільш виражена причина, через яку туристи відмовляються відвідувати Драгобрат.

Також на курортах може не вистачати сучасних готельних комплексів, а рівень обслуговування не рідко є низьким та не якісним.

- 3) Дефіцит кваліфікованих кадрів, де не вистачає професійних гідів, інструкторів, персоналу зі знанням іноземних мов. Програми з підготовки, які наразі існують на ринку, часто не відповідають сучасним потребам туризму.
- 4) Промоційні проблеми, які включають недостатню представленість Карпатського регіону на міжнародному ринку. Якщо розглядати гірські масиви, яким надають більшу перевагу Європейці, це будуть Альпи через їх виражену представленість на міжнародному ринку та гарному маркетингу, що бракує у Карпат. Також в Карпатах відсутня координація між місцевою владою та громадами, а для інвесторів Карпати не є привабливим сектором.

Карпати є надзвичайно потенційним регіоном, де можливе здійснення динамічного розвитку, і реалізація слабких сторін дозволила би регіону підвищити якість послуг завдяки впровадженню європейських стандартів сервісу та модернізації застарілих концепцій готелей, завдяки більшій промоуції екотуризму можливо було би посилити екологічну складову Карпатського краю, велику увагу слід приділити дорогам та сполученню задля комфортнішого доступу до гірської місцевості, громадам слід більше приділяти увагу рекрутингу кваліфікованих кадрів та надання кадрам хорошої заробітної плати задля мотивації та надавати працівникам професійні тренувальні програми.

Отже, Карпати мають усі умови, щоб стати одним із головних центрів гірського туризму в Центральній та Східній Європі. Якщо системно підходити до вирішення проблем і реалізовувати стратегічні плани розвитку, то Україна й Румунія зможуть повністю використати туристичний потенціал даного регіону. Це сприятиме не лише сталому розвитку туризму, а й підвищенню рівня життя місцевого населення та збереженню природи.

Висновок. Гірський туризм у Карпатах України та Румунії виступає одним із найдинамічніших та найбільш перспективних напрямів туристичної

діяльності. Регіон вирізняється вигідним географічним розташуванням у центрі Європи, багатою етнокультурною спадщиною, різноманітними природними ландшафтами та унікальними локальними традиціями. Додатковою перевагою є розвиток транспортної інфраструктури, що забезпечує зручний доступ туристів із країн ЄС.

Комплексний аналіз свідчить, що Карпати мають значний ресурсний потенціал для подальшого зростання як туристичного сектору. За умови системного підходу до вирішення наявних проблем, удосконалення інфраструктури, підвищення стандартів сервісу та модернізації доріг регіон здатен перетворитися на один із провідних центрів гірського туризму Центральної та Східної Європи. Розвиток туристичної галузі в Україні та Румунії не лише сприятиме зростанню туристичних потоків, а й забезпечить підвищення якості життя місцевого населення, економічне зміцнення територій та збереження природних екосистем Карпат.

Висновок до розділу 4. Комплексний аналіз культурно-історичних, природних та інфраструктурних ресурсів Карпатського регіону України та Румунії засвідчує, що ці території мають надзвичайно високий потенціал для розвитку гірського туризму. Значну роль у формуванні туристичного продукту відіграють малі та середні підприємства, зокрема садиби, гостьові будинки та локальні оператори. Їхня діяльність сприяє збереженню автентичності, розвитку локальної економіки та підсиленню туристичного іміджу регіону, хоча вони й потребують підтримки у сфері фінансування та професійного управління.

Окреме місце в структурі гірського туризму займає Чорногірський хребет - один із найцінніших природних комплексів Карпат. Маршрути, що пролягають цією територією, включно з підйомом на Микулеску, демонструють унікальність високогірних екосистем, різноманіття ландшафтів. Дослідження та планування даного маршруту показало, що на ринку туристичних операторів маршрут відсутній через свій складний доступ, але маршрут має всі показники для того, щоб стати якісним продуктом, що можна виводити на масштабного

споживача ринку туризму, головне - правильне планування та комплексний підхід до розробки маршруту.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що Карпати мають усі передумови для перетворення на один з ключових центрів гірського туризму Центральної та Східної Європи. За умови системного управління, модернізації інфраструктури та збереження природних комплексів Україна й Румунія здатні повністю реалізувати туристичний потенціал Карпат. Це сприятиме не лише зміцненню туристичної індустрії, а й підвищенню якості життя місцевих громад та збереженню унікального природного середовища.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, проведене дослідження розвитку гірського туризму на території Українських і Румунських Карпат засвідчує високий туристичний потенціал регіону, зумовлений поєднанням природних, культурно-історичних та інфраструктурних ресурсів. Українські Карпати вирізняються значним різноманіттям ландшафтів, густими лісами, помірно-континентальним кліматом та доступністю пішохідних маршрутів і комбінованих турів. Їхня етнокультурна насиченість, зокрема традиційна дерев'яна архітектура та сакральні об'єкти, надає регіону автентичності й привабливості для внутрішніх туристів. Розвинені курорти, такі як Буковель, демонструють великий попит серед туристів та підіграють ключову роль в розвитку туризму. Румунські Карпати відзначаються сучасною туристичною інфраструктурою, високим рівнем сервісу та орієнтацією на міжнародні туристичні потоки. Великі гірськолижні курорти, такі як Пояна Брашов, Сіная, Буштень і бальнеологічні центри Ватра Дорней, Беіле Тушнад демонструють високі стандарти обслуговування та комплексний підхід до рекреації. Одночасно румунські маршрути, зокрема у Фегерашському масиві, мають підвищений рівень природного ризику, що компенсується ефективною системою безпеки та організації туристичного процесу.

Активні форми гірського туризму, такі як трекінг, альпінізм, скелелазіння, гірськолижний спорт, водні види туризму у обох країнах розвиваються динамічно та відповідають специфіці природного середовища. Українські Карпати орієнтовані на широкий спектр туристів, від сімейних подорожей до складних багатоденних походів Чорногорою, Свидовцем і Горганями. Румунські маршрути приваблюють досвідчених туристів та альпіністів, пропонуючи технічно складні сходження та високогірні ночівлі.

Культурно-історичні ресурси обох регіонів є надзвичайно цінними, але різняться за концентрацією та характером: Українські Карпати демонструють ширше етнокультурне різноманіття, а Румунські демонструють ключові історико-архітектурні осередки Марамурешу та саксонської спадщини.

Інфраструктура та рівень сервісу в Румунії загалом вищі, водночас в Україні зберігається традиція «дикого» туризму та використання природної мережі маршрутів, створеної місцевими етнічними групами. Природа Карпат є унікальним носієм «скарбів», що приваблює туристів кожного дня, природа, що служить людині як цінний ресурс душевного спокою, відіграє рушійну силу, що змушує людину відвідувати гори.

Розробка та планування нових маршрутів, зокрема Чорногірського хребта та підйому на Микулеску, підтвердили наявність ще більших перспектив для створення конкурентоспроможного туристичного продукту, що може привабити як внутрішніх, так і міжнародних туристів за умови комплексного підходу до організації та забезпечення безпеки. Маршрут на гору Микулеска є новим та унікальним продуктом, що сміливо можна використовувати на масовому ринку.

Таким чином, Карпати формують єдиний туристичний простір Центральної та Східної Європи, де Україна пропонує автентичність, природну різноманітність та етнокультурне багатство, а Румунія - модернізовану інфраструктуру та високий рівень обслуговування, де все це є важивою складовою розвитку гірського туризму в Карпатах. Виконання мети дослідження та завдань підтвердило, що розвиток гірського туризму в Карпатах залежить від поєднання збереження природного середовища, від історичної спадщини, природнього потенціалу, безпеки та рівня розвитку архітектури, такої як туристичні курорти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобловський О. Ю. Розвиток спеціальних видів туризму в Україні. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2017. Вип. 182. С. 278–287 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2017_182_33
2. Верховна Рада України. Закон України «Про туризм». Розділ II. Державна політика та державне регулювання в галузі туризму
3. Гвозда І. Дерев'яна архітектура Українських Карпат. Нью-Йорк: Фундація дослідження Лемківщини, 1978. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/10978/file.pdf>
4. Гомоляк О. М. До питання про історію замків Закарпаття
5. Драгобрат. Туристичний портал. URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/zk/rh/dragobrat/hotels/freerider/>
6. «Дикий» туризм: WWF-Україна започаткував ініціативу, покликану зберегти Карпати. WWF-Україна. 2021. URL: https://wwf.ua/?4447416%2Fwwf-wildetiquette=&utm_source
7. Журавльова Г. Невицький замок - одна із найстаріших споруд Закарпаття. 2019. URL: <https://karpaty.love/places-objects/zamky-ta-fortetsi-zahidnoi-ukrainy/66-nevytskyi-zamok.html>
8. Житар В.О., «Особливості розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні (на прикладі України та Румунії)» Туризм, рекреація, гостинність. Матеріали І-ої Всеукраїнської студентської інтернет-конференції. Львів, 2025. 16 квітня, 2025. С. 136-139. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1i7mik-X9u7uGA3LbB_pGmgECV5KLGm0g
9. Житар В.О., Бучко Ж.І, «Особливості розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні (на прикладі України та Румунії)». Стратегічні

перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку: збірник матеріалів Всеукр. наук.-прак. інт. конф., 30 жовтня 2025 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2025. С. 404-406. URL:

https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1u-_E-vRFYblwqJckdqa-ijSU9F1x2CJR

10. Карінен Х. Настанова 01083. Гостра гірська хвороба. 2017 р.
11. Карпатський біосферний заповідник. Офіційний сайт. URL: <https://cbr.org.ua>
12. Курорт «Буковель». Офіційний сайт. URL: <https://bukovel.com/>
13. Особливості житлової архітектури Бойківщини. URL: <https://skole.com.ua/uk/papers/7-skolivszina/131-zitlarchboykiv.pdf>
14. ТОП найпопулярніших гірськолижних курортів України. Голос Карпат. 2025. URL: <https://goloskarpat.info/society/6788cb8bcb7b9/>
15. Туроператор «Відвідай». Хребет Свидовець. URL: <https://vidviday.ua/hrebet-svidovec>
16. Українські Карпати: скелі Довбуша, Бубнище. 2010. URL: <https://zymaghory.com/tourism/dovbush-rocks/ukr>
17. Федерація спортивного туризму України. Методика визначення категорії складності маршрутів гірських туристських спортивних походів. URL: <https://www.tkg.org.ua/node/29344>
18. Brenzovych L. Interpretative models and modern design concepts of the palace building of Uzhhorod Castle. Demiurge. Ideas. Technologies. Perspectives of Design. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/379617892_Interpretative_Models_and_Modern_Design_Concepts_of_the_Palace_Building_of_Uzhhorod_Castle
19. Balaz B., Rybár P. The „Palanok” Castle as a geotouristic site in the Zakarpattia, Ukraine // Geotourism/Geoturystyka. 2008. URL:

https://www.researchgate.net/publication/325890245_The_Palanok_Castle_as_a_geotouristic_site_in_the_Zakarpattya_Ukraine

20. Carpathian Convention. Background and Introduction. URL: [http://www.carpathianconvention.org/tl_files/carpathiancon/Downloads/04%20Publications%20-%20Press%20-%20Gallery/Documents%20and%20Publications/Carpathian%20Env%20Outlook%202007%20\(KEO\)/CH_1small.pdf](http://www.carpathianconvention.org/tl_files/carpathiancon/Downloads/04%20Publications%20-%20Press%20-%20Gallery/Documents%20and%20Publications/Carpathian%20Env%20Outlook%202007%20(KEO)/CH_1small.pdf)
21. Carpathian Cultural Route. Carpathian natural route. Natural resources. URL: <https://carpathianculturalroute.com/en/about-region/natural-resources/>
22. Canoeing, Kayaking, & Whitewater Rafting in Romania. URL: <https://rove.me/to/romania/canoeing-kayaking-and-whitewater-rafting>
23. Cătănoiu S. The Carpathian Mountains: a realm of sacred natural sites. URL: <https://delos-initiative.med-ina.org/wp-content/uploads/2016/02/The-Carpathian-Mountains-a-realm-of-Sacred-Natural-Sites.pdf>
24. Chervinska I., Chervinskyi A. Sustainable development of the mountain territory of the Ukrainian Carpathians: foreign experience and domestic realities. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2018. Vol. 5, No. 1. P. 120–127. URL: <http://jpuu.pu.if.ua>
25. Dinca A.-I. The Evolution of Romanian Tourism. A Geographical Perspective. Annals of the University of Bucharest: Geography Series. 2013. URL: https://www.academia.edu/71427865/The_Evolution_of_Romanian_Tourism_A_Geographical_Perspective
26. Del Río Rama. Mountain tourism research: A review. European Journal of Tourism Research. 2019. Vol. 22. Pp. 130–150
27. European Environment Agency. Carpathian Biosphere Reserve. 1997. URL: <https://eunis.eea.europa.eu/sites/UA940001>
28. European Commission, Joint Research Centre, Institute for Environment and Sustainability. Climate of the Carpathian Region. 2010

29. Hamkalo M. Active Tourism Development in Western Ukraine. Lviv.
30. Heim D., Witkowski W. Hutsul grazhda - wisdom of traditional rural architecture as the guidelines for designing contemporary bioclimatic buildings. Technical University of Lodz, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Environmental Engineering. URL: <https://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB3630.pdf>
31. Hansen P. H. The Summits of Modern Man. Mountaineering after the Enlightenment. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 2013.
32. Ilieș A. The Romanian rural architectural heritage from Maramureș Land – Personality, distinctiveness and protection. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/307122623_The_Romanian_rural_architectural_heritage_from_Maramures_Land_-Personality_distinctiveness_and_protection
33. Jurca D., Jurca G. Corvin Castle: a Gothic marvel. URL: <https://ru.scribd.com/document/206888925/Corvin-Castle>
34. Kondracki J. A. Carpathian Mountains. 2025. URL: <https://www.britannica.com/place/Carpathian-Mountains/Drainage>
35. Kholiavchuk D. Carpathian Forests: Past and Recent Developments. 2023. URL: <https://www.mdpi.com/1999-4907/15/1/65>
36. Mountain tourism in Romania. CABI Digital Library. 2016. URL: <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/pdf/10.5555/20163002472>
37. Mountain tourism towards a more sustainable path / Romeo R. et al. Rome: FAO. UNWTO, 2021. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/f7257ef4-0b45-4c2b-b47f-80502c9e53f1/content>
38. Most popular mountain resorts in Romania. Romania Insider. 2019. URL: <https://www.romania-insider.com/popular-ski-resorts-romania-2019>
39. Nikolaichuk V. I. Possible ecologically based ways of preserving and developing the Ukrainian Carpathians. Vol. 24, No. 1. 2016

40. Poiana Brasov official website. URL: <https://www.poianabrasov.com/>
41. Piatra Craiului National Park. Tourist Attractions. URL: <https://www.pcr.ai.ro/tourist-attractions>
42. Parcul Național Retezat. History of mountain tourism 2025. URL: <https://www.pcr.ai.ro/history-of-mountain-tourism>
43. Rapid linear transport infrastructure development in the Carpathians. A major threat to the integrity of ecological connectivity for large carnivores / Papp C.R. et al. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/359479807_Rapid_linear_transport_infrastructure_development_in_the_Carpathians_A_major_threat_to_the_integrity_of_ecological_connectivity_for_large_carnivores
44. Romania: Explore the Carpathian Garden. Ministry of Tourism of Romania. Bucharest. URL: https://www.romania.travel/uploads/downloads/Brosura_MT_engleza_com_p.pdf
45. Tourists accommodated in mountain resorts in Romania in 2024, by type of establishment. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1414825/romania-tourists-accommodated-in-mountain-resorts-by-type-of-establishment/>
46. Ski resorts in Romania. SkiResorts. 2020. URL: <https://www.skiresort.info/#:~:text=List%2520and%2520map%2520of%25>
47. Ski touring in Bucegi Mountains. Eco-Romania. URL: <https://eco-romania.ro/tour/ski-touring-in-bucegi-mountains/>
48. Stritih A. Same, but different: similar states of forest structure in temperate mountain regions of Europe despite different social-ecological forest disturbance regimes. Landscape Ecology. 2024. Vol. 39, Article No. 114. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10980-024-01908-x>
49. Stefan C., Andreiana V. A. The Development of the Mountain Tourism Services in Romania: the Macroeconomic Implications and Strategic

Perspectives. International Conference Global Interferences of Knowledge Society. 2018, Targoviste, Romania

50. Stroescu A. The Natural Heritage of Romania: Exploring the Ecological and Cultural Diversity of the Romanian Landscape. 2023. URL: <https://andreistroescu.medium.com/the-natural-heritage-of-romania-exploring-the-ecological-and-cultural-diversity-of-the-romanian-b00f8db13f50>
51. UN Tourism. Mountain Tourism. URL: <https://www.untourism.int/mountain-tourism>
52. Voiculescu M. Topographical factors, meteorological variables and human factors in the control of the main snow avalanche events in the Făgăraș Massif (Southern Carpathians – Romanian Carpathians): Case studies. Geographica Polonica. 2016. Vol. 89, Iss. 1, pp. 47–64. URL: <https://www.geographiapolonica.pl/article/item/10463.html>
53. Vatra Dornei Ski Slopes. 2010. URL: <https://www.directbooking.ro/landmark-vatra-dornei-ski-slopes-406.aspx>
54. Wikipedia. Geography of Romania. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Geography_of_Romania
55. Winter sports tourism, an opportunity for growth on Romanian real estate market. Romania Insider. 2024. URL: <https://www.romania-insider.com/winter-sports-growth-opportunity-romania-real-estate-2024>

ДОДАТКИ

Додаток А.1

Список дерев'яних церков Марамурешу, що входять до списку ЮНЕСКО (<https://whc.unesco.org/en/list/0904/maps/>)

ID	Name	State Party	Coordinates	Property	Buffer Zone
904-001	Church of the Presentation of the Virgin at the Temple	Romania	N47 49 15.00 E24 3 21.00	2.8 ha	6.19 ha
904-002	Church of Saint Nicholas	Romania	N47 43 26.00 E23 58 43.00	0.6 ha	4.99 ha
904-003	Church of the Holy Paraskeva	Romania	N47 46 27.00 E23 51 24.00	1.23 ha	8.806 ha
904-004	Church of the Nativity of the Virgin	Romania	N47 40 37.00 E24 14 18.00	0.73 ha	4.84 ha
904-005	Church of the Holy Archangels	Romania	N47 35 30.00 E23 36 16.00	0.29 ha	10.1 ha
904-006	Church of the Holy Parasceve	Romania	N47 41 56.00 E24 6 54.00	0.98 ha	5.75 ha
904-007	Church of the Holy Archangels	Romania	N47 28 12.00 E23 55 42.00	0.58 ha	7.29 ha

Додаток А.2

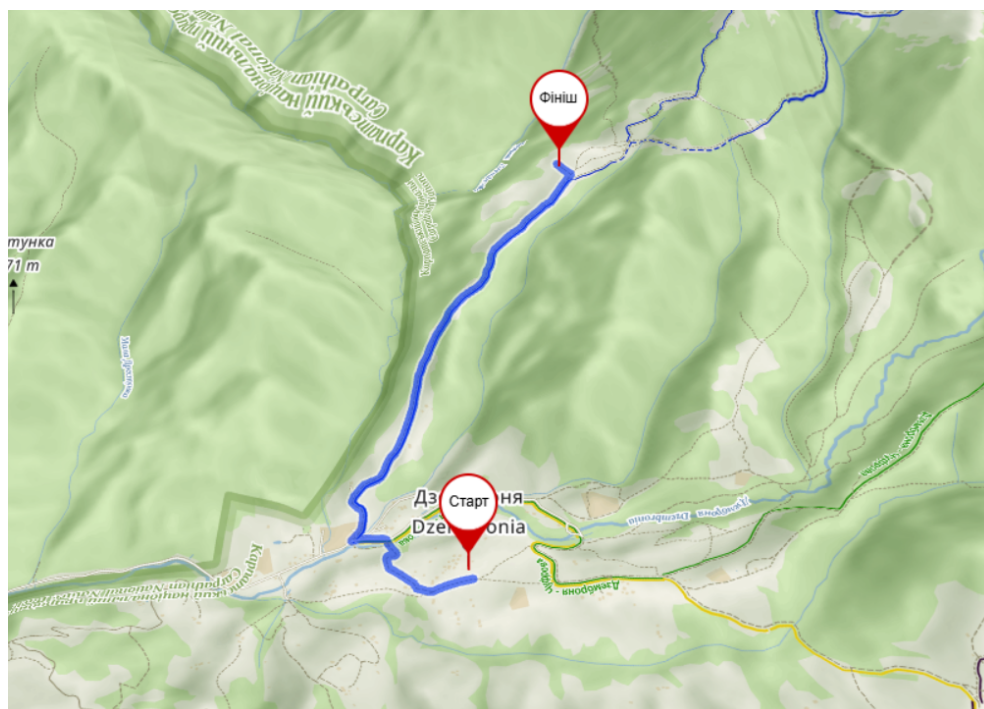
Річний звіт рятувальної служби Румунії «Salvamont», 2022 рік.

Додаток Б.1

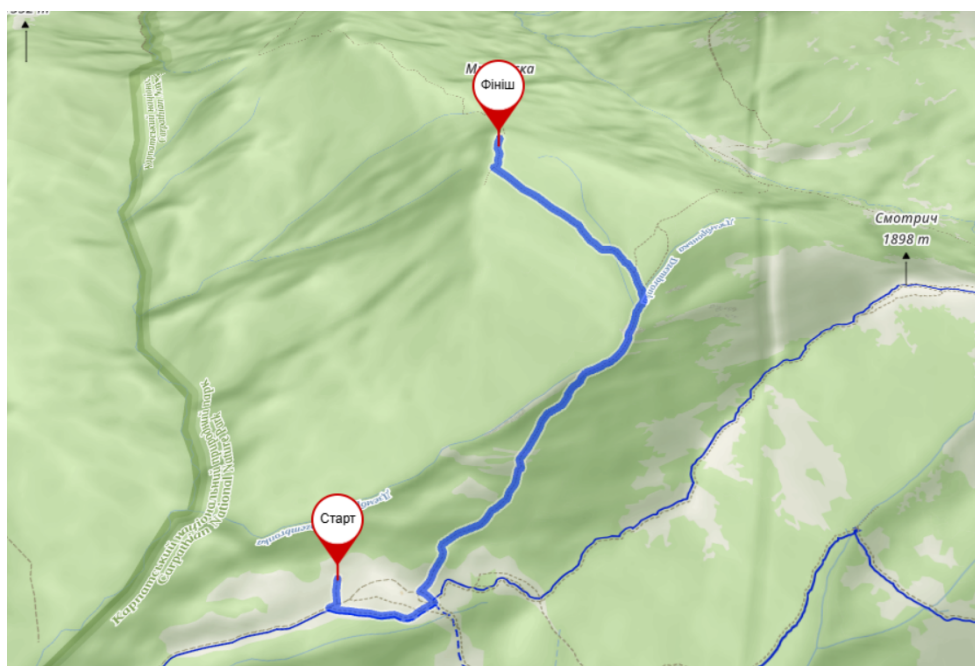
Екземпляр заяви в Прикордонну Службу, яка є обов'язковою для заповнення туристам перед туром «Тасмниці Чорногори: про що мовчить Микулеска»

Маршрут від села Дземброня до притулку «Смотрич». День 1.

Додаток Б.4

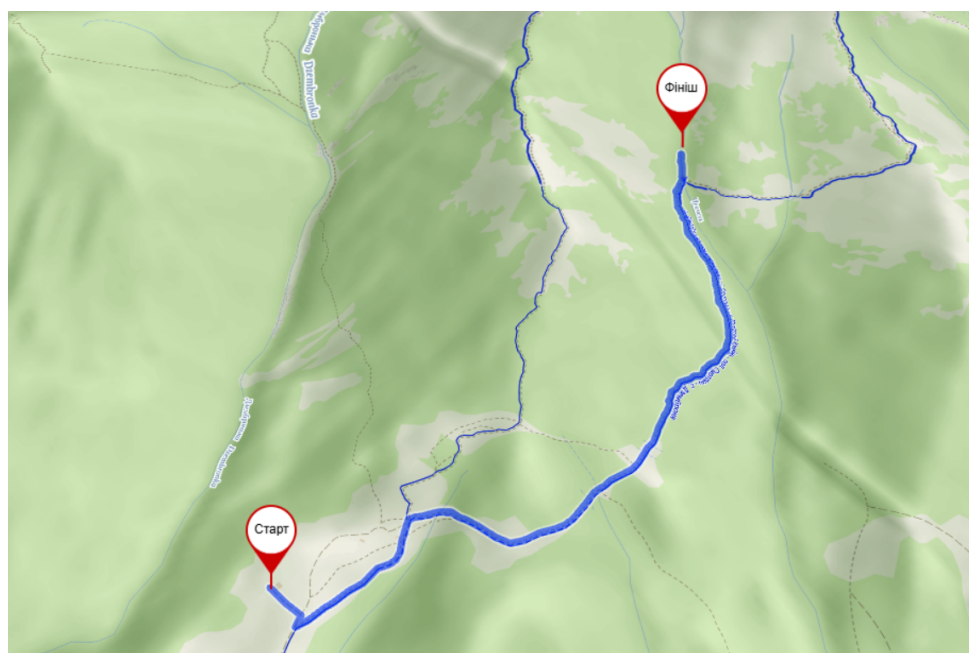
Маршрут сходження від притулку «Смотрич» на вершину Микулєска. День 1.

Додаток Б.5

Маршрут від притулку «Смотрич» до Дзембронських водоспадів.

День 2.

Додаток Б.6

**Список необхідних речей для відвідування туру «Таємниці
Чорногори: про що мовчить Микулеска»**

Річ	Чи є обов'язковим	Чи можливо орендувати річ
Рюкзак	Так	Так
Намет	Ні	Ні
Спальний мішок	Ні	Ні
Гамак	Ні (за бажанням)	Ні
Килимок (каремат)	Ні (за бажанням)	Ні
Трекінгові палиці	Ні, але бажано мати для зняття навантаження на коліна	Так
Піддупник	Ні (за бажанням)	Так
Компас	Ні (за бажанням)	Ні
Налобний ліхтарик	Так	Так
Сонцезахисний крем	Ні, але бажано мати для захисту шкіри	Ні
Аптечка	Так	Ні, але в гіді з собою наявне все необхідне
Гірський газовий балон для приготування їжі	Ні (за бажанням)	Ні
Пакет для збору сміття	Так	Ні
Трекінгове взуття	Так	Так
Мембранна куртка	Так	Так
Рукавиці	Ні (за бажанням)	Ні
Дощовик	Так	Ні
Термобілізна	Ні (за бажанням)	Ні
Трекінгові штани або звичайні штани	Так	Ні
Шапка	Так	Ні
Полотенце	Так	Ні

Засоби особистої гігієни	Так	Ні
Змінний одяг	Так	Ні
Змінні капці для притулку	Так	Ні

Додаток Б.7

Список необхідних речей для відвідування туру разом з собакою\котом

Річ	Чи є обов'язковою
Повідець	Так
Намордник	Ні (в тур агресивні тварини не допускаються)
Куртка	Ні
Бутилка з водою	Так
Їжа для тварини	Так
Речі гігієни для тварини	Так

Додаток В.1

Сертифікат участі у І-ІЙ ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ «ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ, ГОСТИННІСТЬ», 16 травня, 2025 рік.

Додаток В.2

Сертифікат участі у Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИСТИЧНОЇ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА ТА ІННОВАЦІЇ РОЗВИТКУ», 30 жовтня, 2025 рік.

Додаток В.3

**Довідка про впровадження туристичного маршруту «Таємниці
Чорногори: про що мовчить Микулеска», ТА «Аруба-Тур».**

Україна, м.Чернівці
вул. Шептицького 5
тел. + 38(066)35-88-874
+ 38(096)60-07-227
e-mail: aruba-tour@ukr.net

Аруба-тур
ТУРИСТИЧНЕ АГЕНТСТВО

Довідка

Видана Житар Вікторії Олександрівні, студентці географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, в тому, що матеріали та дослідження, які були розглянуті у магістерській роботі на тему «Особливості розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні (на прикладі України та Румунії)» будуть використані в роботі підприємства, а саме для впровадження туристичного маршруту гірською місцевістю з метою підвищення якості туристичного обслуговування, залучення нових клієнтів, розширення асортименту послуг та популяризації активного відпочинку в регіон.

Директор

Дяконенко К.Ю.